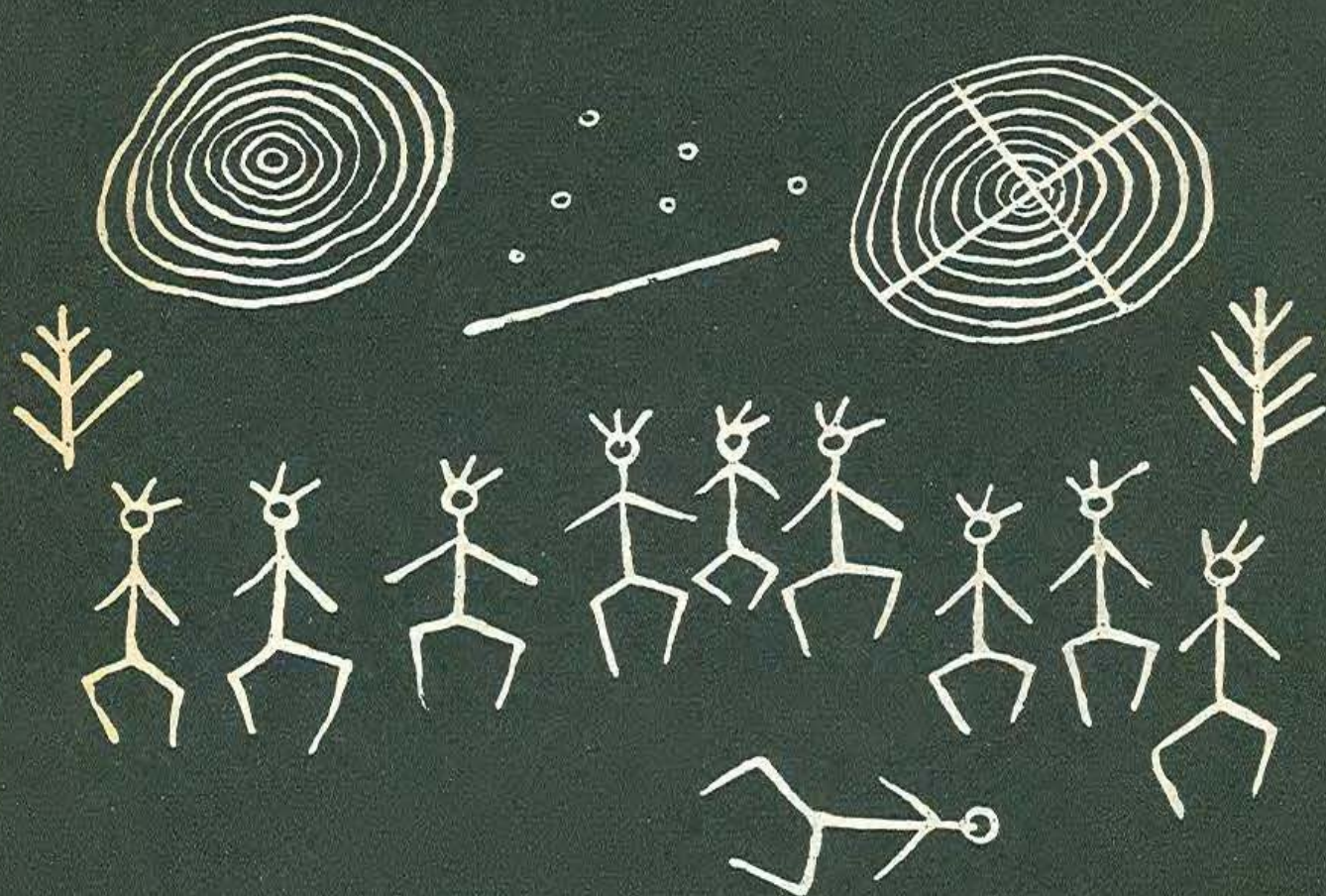

APAGYILKOS
SÁMÁNFIK

BURJÁT MESÉK
ÉS MONDÁK

APAGYILKOS SÁMÁNFIÁK

BURJÁT MESÉK ÉS MONDÁK

EURÓPA KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST 1973

VÁLOGATTA, FORDÍTOTTA,

AZ UTÓSZÓT ÉS A JEGYZETEKET IRTA

MÁNDOKI LÁSZLÓ

SZAKMAILAG ELLENŐRIZTE

BESE LAJOS és NAGY ILONA

A KÖNYV VÉDŐBORÍTÓJÁT, KÖTÉSTERVÉT ÉS ILLUSZTRÁCIÓIT

BURJÁT ANYAG FELHASZNÁLÁSÁVAL

LÓRÁNT LILLA RAJZOLTA

В честь пятидесятилетия основания Бурятской АССР.

Посвящается памяти Матвея Николаевича Хангалова (1858—1919)

Matvej Nyikolajeyics Hangelov emlékének.

A Burját ASZSZK megalakulásának 50. évfordulójára

APAGYILKOS SÁMÁNFIÁK

BURJÁT MESÉK ÉS MONDÁK

EURÓPA KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST 1973

VÁLOGATTA, FORDÍTOTTA,

AZ UTÓSZÓT ÉS A JEGYZETEKET IRTA

MÁNDOKI LÁSZLÓ

SZAKMAILAG ELLENŐRIZTE

BESE LAJOS és NAGY ILONA

A KÖNYV VÉDŐBORÍTÓJÁT, KÖTÉSTERVÉT ÉS

ILLUSZTRÁCIÓIT

BURJÁT ANYAG FELHASZNÁLÁSÁVAL

LÓRÁNT LILLA RAJZOLTA

В честь пятидесятилетия основания Бурятской АССР.

Посвящается памяти Матвея Николаевича Хангалова (1858—1919)

Matvej Nyikolajeyics Hangelov emlékének.

A Burját ASZSZK megalakulásának 50. évfordulójára

EREDETMONDÁK

A FÖLD ÉS AZ EMBER TEREMTÉSE

Egykor nem volt föld, csak víz. Három isten: Sibegeni burhán, Majdari burhán és Eszege burhán elhatározta, hogy megteremti a földet. Elindultak a vízen, és meglátták az angata madarat, amely tizenkét fiókájával a vízben úszkált, így szóltak az angatához:

– Merülj a vízbe, és hozz nekünk földet: fekete földet, vörös agyagot és homokot!

Ekkor az angata madár lemerült a vízbe, és a fenékről fekete földet, vörös agyagot és homokot hozott. Visszatért a víz színére, és amit hozott, átadta a három *burhán*nak. Ezek szétszórták a hozott fekete földet, vörös agyagot és homokot, megteremtették a földet, melyen kinőttek a füvek és a fák.

Ezután megteremtették az embert; testét vörös agyagból, csontjait kőből, vérét vízből alkották. A három burhán két embert, egy férfit és egy nőt teremtett ilyen módon.

Ekkor a három isten (Sibegeni burhán, Majdari burhán és Eszege burhán) el akarta dönteni, hogy ki fogja közülük életre kelteni a megalkotott két embert; egyben az lesz oltalmazójuk is. Elhatározták, hogy maguk mellé állítanak egy-egy gyertyát és egy-egy cserepet, azután lefekszenek aludni. Másnap reggel az fogja életre kelteni és gyámolítani a két kiformált embert, akinek a gyertyája ég, és virág nőtt a cserepében.

Így is tettek, mindhárman egy-egy gyertyát és egy-egy cserepet állítottak maguk mellé, majd lefeküdtek.

Másnap reggel Sibegeni burhán ébredt fel először, és látta, hogy Majdari burhán mellett ég a gyertya, cserepéből meg virág nőtt. Ekkor Sibegeni burhán meggyújtotta a maga gyertyáját, Majdari burhánét pedig eloltotta; a virágot kihúzta, és átültette a maga cserepébe, majd újra lefeküdt aludni.

Mikor mind felébredtek, látták, hogy Sibegeni burhán mellett ég a gyertya, és cserepében kinőtt a virág. Elhatározták tehát, hogy a kiformált embereket neki kell életre keltenie, és gondoznia. Majdari burján azonban megtudta, hogy Sibegeni burhán ellopta tőle a virágot és a tüzet, ezért így szólt hozzá:

– Te elloptad tőlem a virágot és a tüzet! Az általad életre keltett emberek majd veszekednek, és meglopják egymást.

Íme, ezért lopnak és veszekszenek a mai emberek!

Ezután Majdari burhán és Eszegi burhán felemelkedett az égbe. Sibegeni burhán a földön maradt, s a két kiformált embert életre keltette, s őrzésükre megteremtette a kutyát. Az első embereket az istenek szőrösnek teremtették, hogy ne fázzanak; a kutyát pedig szőr nélkül. Később Sibegeni burhán is felemelkedett az égbe, a két ember aludt, a kutya pedig vigyázott rájuk.

Ekkor ment oda az ördög, Sithúr. A kutya megugatta, és nem engedte őt az alvók közelébe. Sithúr így szólt a kutyához :

– Ne ugass engem! Adok neked enni, sőt még szőrt is növesztek neked, olyat, mint amilyen az embereken van. Nem fogsz fázni.

A kutya elfogadta Sithúr ajánlatát, nem ugatta tovább. Ekkor az megetette a kutyát, és leköpte, amitől kinőtt a szőre. (Ezért mondják a burjátok, hogy a kutya szőre tisztátalan.)

Sithúr odament az alvó emberekhez, leköpte őket minden oldalról, majd elment. Sibegeni burhán leereszkedett az égből a földre, és felkereste az embereket. Láta, hogy leköpdöste őket az ördög, és látta, hogy a kutyának szőre van. Nagyon megharagudott a kutyára és megátkozta:

– Örökké éhes leszel, éhségedben csontokat rágsz majd és emberi ürüléket eszel, az emberek meg ütlegetnek!

Ezután Sibegeni burhán ügyesen leborotválta az emberek szőrét, és csupán ott hagyta meg, ahol Sithúr nem köpte le őket. Amíg az emberek aludtak, kezüket a fejükön tartották, ezért maradt tisztán a szőr a fejükön, a kezük alatt. Íme, így veszítették el az első emberek a szőrüket.

A HEGYEK TEREMTÉSE

Buddha a földet egyenlőnek és simának teremtette, kezdetben nem voltak hegyek és völgyek. Míg Buddha a földet teremtette, Sithúr, az ördög mellette állt, és őt lába alatt elrejtett egy kevés földet. Mikor Buddha befejezte a föld teremtését, Sithúr fogta a lába alatt eldugott földet, és szétszórta a földön. Ekkor keletkeztek a hegyek és a völgyek. A föld hepehupás lett.

Buddha megkérdezte Sithúrtól:

– Minek csináltad a földön a hegyeket és a völgyeket, miért rontottad el a földet?

Sithúr így felelt:

– Amikor az emberek megérkeznek a hegyek aljára, félnek majd, és téged hívnak: „Ó, Buddha”, és amikor mennek fel a hegyre, rám gondolnak és átkozódnak: „Ó, te, Sithúr magas hegye!” Ily módon mindig eszükben tartanak mindkettőnket!

A VÍZÖZÖNRŐL

Mielőtt a vízözön bekövetkezett volna, Buddha megtanított egy embert bárkát készíteni. Ez az ember minden reggel felkelt, vette a fejszáját, és kiment az erdőbe, Buddha útmutatásai szerint elkészítette a bárkát, amely nagyon nagy volt. Gyakran járt így reggelenként az erdőbe. Egyszer a felesége megkérdezte, mit csinál mindennap az erdőben? A férfi azt felelte erre, hogy tűzifát vág.

Egy nap, amikor az ember újra elment az erdőbe fejszájával, Sithúr, az ördög, beállított a feleségéhez, és azt mondta neki, hogy férje becsapja, nem tűzifát vág, hanem egy nagy bárkát készít. Ezután Sithúr így szólt az asszonyhoz:

– A bárka hamarosan elkészül, s férjed kényszeríteni fog, hogy menj be a bárkába, te azonban ne menj! Férjed megver. Akkor mondd azt neki: „Mért ütsz engem, ördög!?” Azután menj be, én is bemegyek veled együtt.

Miután megígértette az asszonnyal, hogy úgy tesz, ahogyan ő tanította, Sithúr elment.

Ezután már gyorsan közeledett az özönvíz. Az ember odavezette családját a bárkához, és mondta nekik, hogy menjenek be, de felesége ellenkezett vele. Sokáig beszélt feleségének, végül megdühödött, és megverte az asszonyt. Erre az asszony így szólt a férjéhez:

– Miért ütsz engem, ördög!? – s ezzel bement a bárkába. Sithúr is bement vele együtt.

Ez az ember Buddha segítségével sok állatot bevitt a bárkába, *argalan-zán*, az állatok királya azonban így szólt:

– Én hatalmas vagyok, nem fúlok a vízbe! – s megtagadta, hogy bemenjen a bárkába.

Ezután a víz erősen megáradt, a bárka azonban úszott a vízen.

Az ördög, aki bejutott a bárkába, sok egérré változott, és lyukakat rágott a bárka fenekén. Sok lyukat rágott, amelyeken ömlött be a bárkába a víz. Az ember csak tömködté a lyukakat, és merte a vizet, az egerek azonban újabb és újabb nyílásokat rágtak, amelyeken dőlt a víz a bárkába. Amikor Buddha ezt látta, megteremtette a macskát, és az összefogdosta az egereket. Ezért mondják a burjátok, hogy a macska tisztátalan: megfogta és megette az ördögből lett egereket.

Az argalan-zánok, amikor megáradt a víz, sokáig úsztak, de végül mind megfulladtak, ezért kerülnek elő a földből csontjaik még ma is.

Ettől a bárkát készítő embertől származtak az összes többi emberek a vízözön után.

AZ ÁLLATOK GYŰLÉSE

Miután az élőlények mind megjelentek a világon, egy nagygyűlést tartottak: az állatok különféle csoportjai fejedelmet választottak, meghatározták az egyes élőlények kötelességeit, életútját és így tovább...

Ezen a gyűlésen nem volt ott a menyhal, a teve pedig legutolsónak, majdnem a gyűlés befejezése után jelent meg. Heréket kellett kapnia, mivel azonban már az egészet kiválogatták, azt kínálták neki, ami maradt. Úgy tetszett a tevének, hogy a felajánlott herék igen szegényesek, nem felelnek meg egy olyan hatalmas testnek, mint az övé, ezért sarkon fordult, és indult visszafelé. Ekkor utánahajították a monyakat, és azok odaragadtak a fenekéhez. Ezért azután a tevecsődörnek ma is a tomporán van a heréje, a végbélnyílás alatt.

A szarvas a gyűlésről elmenőben találkozott a folyóparton a menyhallal, aki megkérdezte őt:

- Kinek milyen életet rendeltek?
- Rólam azt határozták – felelte a szarvas –, hogy a hegyekben éljek, a legjobb füvet egyem, tiszta vizet igyák, téged azonban arra ítélték, hogy a folyók mélyén élj, iszapot túrj szüntelenül a folyó minden kanyarulatában.
- Ki kapta a lovat? Kinek adták a puskát? Hát a kutya kié lett?
- kérdezgette a menyhal.
- Mindent a kétlábú *hojbon* kapott! – hangzott a felelet.
- De ha a lovat, puskát és kutyát a kétlábúnak adták, akkor az nem lesz jó se nekem, se neked! – mondta a menyhal. – Meg fog bennünket ölni!

A menyhal szavai annyira elkésérítették a szarvast, hogy azonnal sírva fakadt, és addig sírt, amíg kisírta két szemét a négy közül. Ezért látszanak ma is a szarvas két épségben maradt szeme alatt forradások – ezek a kisírt szemek helyei.

Ugyanezen a gyűlésen döntötték el a madarak azt a kérdést, hogy ki legyen a fejedelmük. Majdnem mindegyik a darut választotta királynak, azonban ebbe nem nyugodott bele a vízi tyúk, és kijelentette, hogy a daru folyton kiabál, tekintet nélkül arra, hogy éjszaka van-e, vagy nappal.

– Nem tudjuk majd, hogy okkal kiabál-e, vagy csak megszokásból. Ezért gyakran nyugtalankodunk hiábavalóságok miatt!

A vízityúk véleményét helyesnek ítélték, s a Garodi madarat választották fejedelmükül. A daru megharagudott a vízityúkra, és széttiporta lábacskaát, ezért az összegyűltek arra ítélték, hogy neki kell vinnie a vízityúkot, amikor annak az évszakok változásakor kedve támad költözködni egyik országból a másikba. Ezért van az – mint mondják –, hogy tavasszal, amikor visszatérnek a darvak, hátukon ott látszik a teher nyoma; s mondják azt is, hogy a vízityúk, amikor leereszkedik a földre, nem tud azonnal leülni, hanem először úgy látszik, mintha lezuhanna, s csak azután ül le.

Garodi, a madarak királya feleségül vette a „sárga madarat”, a fülesbaglyot. Mikor Garodi felesége teherbe esett, mielőtt eljött volna a szülés ideje, kijelentette férjének, hogy alattvalóinak hátán akar szülni. Garodi eleget akart tenni felesége óhajának, s ezért parancsot küldött alattvalóihoz, valamennyi madárhoz, hogy késedelem nélkül jelenjenek meg színe előtt, s megparancsolta a megjelenteknek, hogy fúrjanak lyukat csőrükbe, a lyukba fűzzenek zsineget, s így egy zsineggel kössék össze magukat. A hívásra csaknem mind megjelentek, és mindnyájan átfúrták csőrüket. A kifúrt lyukakba zsineget húztak, és egymáshoz kötözték magukat. Csak a gojbanga madár maradt távol. Amikor végül ő is megjelent, Garodi faggatni kezdte, miért késett el. A gojbanga azt felelte Garodinak, hogy összehasonlította, hogy a földön élő lények közül a férfiak vagy a nők vannak-e többségben, hogy a nappal a több-e, vagy az éjszaka, a magas fa-e, avagy az alacsony. Mikor ezt hallotta a madarak királya, megkérdezte tőle:

– Csakugyan, mi van több, férfi vagy nő, nappal vagy éjszaka? És több-e a magas fa, mint az alacsony?!

A gojbanga így felelt:

– Ha azokat a férfiakat, akik feleségük uralma alatt állanak, a nőkhöz számítjuk, több a nő; ha a borús nappalokat az éjszakához számítjuk, több az éj; ha a hajlott fákat az alacsonyak közé soroljuk bizony több az alacsony!

Ebből a válaszból Garodi megértette, hogy maga is asszonynak számít a gojbanga szavai szerint, hiszen ő is felesége

kívánságát teljesíti. Ez nagyon elkeserítette. Nem engedte, hogy átfúrják a gojbang csőrét, megparancsolta, hogy eresszék el az összefűzött madarakat, maga pedig, otthagya feleségét, elrepült valahová, messze vidékre.

Ezért mondják, hogy minden madár csőre át van fúrva, kivéve a gojbangáét.

A HARKÁLY

A harkály hajdanában gazdag, de fösvény ember volt. Egyszer éppen nyelet faragott fejszéjéhez, amikor egy éhező szegény ember ment oda hozzá, és alamizsnát kért tőle. A zsugori gazdag először a faforgácsot akarta odaadni a kéregetőnek, majd a baltanyelet, de az nem fogadta el ezeket az adományokat. A szegény ember képében voltaképpen Buddha kereste fel a gazdag embert, így szólt hozzá:

– Buddha gazdagságot adott neked, de te nem akarod megosztani vagyonodat a szegényekkel. Ezentúl mindig véd a fákat, úgy szerezd meg táplálékodat!

E szavakra a gazdag ember harkállyá változott, íme, ezért védi mindig a fákat a harkály, így szerzi meg eleségét.

A TEVE

A teve hajdan híres sámánnő volt, aki egyszer meg akarta ijeszteni az istent. Levágta mellét, és a hátára ragasztotta, tevévé változott, és így jelent meg Buddha előtt, aki megharagudott ezért, és mindörökre tevévé változtatta.

A teve sírása azért hasonlít az emberi síráshoz, mert ez az állat hajdan maga is ember volt.

A NYÚL

A nyúl hajdanában teljesen fekete volt, de minden évben megfehéredett egy szál szőre; ezért van, hogy ma már csak a füle hegyén fekete a szőr. Mikor a nyúl szőre teljesen kifehéredik, akkor következik be a világ vége, minden el fog égni. Tüzes kecskék futnak végig a földön, patáik alól szerte szóródik majd a tűz.

A CSUKA

A csuka hajdanában ló volt.

Egy faekébe fogott ló egyszer szerszámostul elfutott, belefulladt a vízbe – csukává változott. Ezért ábrázolnak a csuka fejében levő csontok földműves felszerelést és szerszámokat.

A MENYHAL

A menyhal hajdanában ember volt.

Egy ember birkamáját tett a keblébe, és elment valahová.
Útközben valahogyan beleesett a folyóba, és hallá változott.

Íme, ezért van a menyhalnak nagy és jóízű mája!

A CSÁSZÁRMADÁR

Volt egy nagy madár, amelyet császármadárnak neveztek.

Egyszer Buddha egy erdőn lovagolt keresztül. Az úton, nem messze tőle, ott ült a császármadár. Hirtelen felröppent, elszállt. Buddha lova megijedt ettől, félreugrott – az isten pedig majdnem leesett a lóról. Dühbe gurult, elosztotta a császármadár húsát: minden madár mellébe tett belőle egy darabot. Ezért van a világon minden madár mellében fehérebb hús, ez a császármadár húsa.

Magát a császármadarat Buddha kicsivé változtatta, akkorává, mint amekkora ma is.

A MEDVE

Élt egy szegény edénykészítő. Egyszer elment a tenger szigetére, hogy abroncsnak való vesszőt vágjon faedényeire. Meglátott egy vörösfűzt, és ki akarta vágni, azonban a fa megszólalt, s ezt mondta:

– Ne vágj ki! Mindent megadok, amit csak kérsz!

A faedény készítő így szólt:

– Nem döntlek le, de csinálj belőlem kereskedőt!

Ezután az edényes egyszerre meggazdagodott, kereskedő lett belőle.

Rövidesen újra elment a tengeri szigetre, megkereste a vörös fűzfát, és kérte, hogy csináljon belőle fejedelmet. A fa ezt is megtette.

Amikor fejedelem lett az edénykészítőből, bordszékbe szállt, és sereggel indult kivágni a fűzfát. A fejedelem meg a felesége ült a hordszékben, a katonák pedig mentek, hogy ledöntsék a fát. A vörösfűz így förmedt rájuk:

– Nézzétek a fejedelmeteket meg a feleségét!

A seregben mindenki odanézett, s látta, hogy a fejedelem meg a fejedelemasszony medvévé változott, és menekülnek az erdő felé.

A katonák ijedtükben szétfutottak.

Íme, ezért mondják a burjátok, hogy a medve hajdan fejedelem volt.

Ha medvével találkozik egy burját, ezt kell mondania: *Hán hűn harguja ögő!* [Fejedelem-ember, adj utat! (burját)] – s akkor a medve letér az útról.

Ha valaki megöl kilencvenkilenc medvét, a századik biztosan őt öli meg. Száz megölt medvéért egy embernek kell meghalnia.

A KUTYA

Hajdan a kutya egyedül járt; de azután társat keresett; akivel éljen. Ahogy ment, találkozott a farkassal, és így szólt hozzá:

– Akarsz velem élni?

A farkas beleegyezett, attól fogva együtt jártak. Egyik éjjel a kutya neszt hallott az erdőből, és fel vonított. A farkas rászólt:

– Ne vonyíts, te kutya! Jön a medve, és megesz bennünket!

Másnap reggel a kutya otthagyta a farkast, és elment, hogy megkeresse a medvét, hiszen – gondolta magában – az erősebb a farkasnál. Mikor rátalált, így szólította meg:

– Nem élhetnénk együtt?

A medve ráállott, de amikor egyszer éjszaka a kutya felugatott, ráfordult:

– Elhallgass, te kutya! Idejön az oroszlán és felfal minket!

Reggelre kelve a kutya odábbállott, elhagyta a medvét, kereste az oroszlánt, hiszen – kiderült! – az erősebb, mint a medve. Mikor meglátta, megszólította:

– Nem élhetnénk együtt?

Az oroszlán belement, egyszer azonban éjjel, amikor a kutya fel vonított, ezt mondta:

– Kutya, te, ne vonyíts! Eljön az ember a kék vassal, és megöl mindkettőnket!

Másnap reggel a kutya elhagyta az oroszlánt is, és elment, hogy megkeresse az embert, mert úgy vélte, hogy az a kék vasával erősebb még az oroszlánnál is. Mikor rátalált az emberre, a szokott kérdéssel fordult hozzá:

– Élnél-e velem?

Az ember beleegyezett.

Egyszer éjjel megint csak vonyított a kutya, az ember azonban felkelt és ráfordult:

– Kuss!

Ekkor a kutya rájött, hogy nincs erősebb az embernél, az ember senkitől sem fél, s ezért az eb mindmáig az emberrel maradt.

AZ ÉG ÉS A FÖLD, MEG A SÜN

A magas Ég és a tágas Föld rokonok lettek: a magas Ég eljegyezte fia számára a tágas Föld leányát. A Föld a napot és a holdat kérte leányáért ajándécul a magas Égtől. Az Ég oda is adta, azonban sötétség támadt égen-földön, ugyanis a tágas Föld ládába zárta a napot és a holdat.

A magas Ég nem tudta, hogyan szerezhetné vissza a tágas Földtől a napot meg a holdat. Az Égnek kilenc fia és kilenc leánya volt, és amikor elküldött Azargáért, a sünért, akitől tanácsot remélt, szigorúan megparancsolta gyermekeinek, ne nevéssenek, ha a sün jön, mert nincs lába, s azért nem jár, hanem gurul a földön.

Amikor Azarga, a sün megérkezett, a magas Ég kilenc fia és kilenc leánya hahotára fakadt – amikor meglátták, nem tudták visszafojtani a nevetésüket. A sün megharagudott, és hazagurult, a magas Ég azonban elküldött öt gyors állatot, hogy kövessék nyomon Azargát, és igyekezzenek kihallgatni, mit motyog magában.

A nyúl elsőnek érte utol a sértődött sünt, és sikerült is kihallgatnia, hogy mit dünnyög. Elmondta a magas Égnek, hogy Azarga hazafele gurultában szitkozódott, és azt mormolta:

– A magas Ég nem tud parancsolni sem fiainak, sem a leányainak! Kinevettek engem! Kerüljenek le örökre a földre: a kilenc fiúból legyen a kilenc nyugati őrzőisten, a kilenc leányból legyenek őrzőszellemek! A magas Ég rokonságba keveredett a tágas Földdel, s lám, az a napot és a holdat kérte jegyajándécul – most meg szeretné visszakapni, de nem tudja, hol keresse.

Pedig egyszerű: ha elmegy vendégségbe, olyat kell kérnie, amit a Föld nem tud megadni, és akkor visszaszerezheti az égitesteket! Ha az erdőzúgást meg a vizek csillogását kéri, a tágas Föld nem tudja megszerezni, s kénytelen lesz visszaadni a napot meg a holdat...

Ezt hallotta a nyúl, és el is mondta a magas Égnek.

Az Ég elment vendégségbe a Földhöz, és kérte ajándécul az erdők zúgását meg a vizek csillogását. A tágas Föld megparancsolta három fiának, fogják meg az erdőzúgást és a vizek csillogását, de azok – természetesen – képtelenek voltak erre. Ekkor a Föld visszaadta az Égnek a napot meg a holdat.

Amikor a magas Ég hazaért, az elhozott égitesteket újra feleresztette az égboltra, és égen-földön ismét váltotta egymást a nappal meg az éjszaka.

Azarga, a sün szavai beteljesedtek: a magas Ég kilenc fia leszállt a földre, és a nyugati őrzőistenek lettek, a leányai is leszálltak, és őrzőszellemekké váltak.

MIÓTA JÓSNALNAK A LAPOCKACSONTRŐL?

Egyszer régen élt egy *láma*, akinek sok könyve volt, amelyekből mindent megtudott, ha fölütötte őket. Egyszer elutazott valahová, és a pusztában kellett töltenie az éjszakát. Könyveit a földre rakta.

Ugyanott éjszakázott egy juhász is. Éjjel a juhász juhai mind megették a könyveket. Reggel a láma így szólt a juhokhoz:

– Ha megettétek könyveimet, kerüljön a bennük volt tudás a ti vékony csontjaitokra! Én már megleszek könyvek nélkül is!

Íme, ezért jósolnak ma a birkák lapockacsontjáról.

AZ EMBER-ÁLLAT

Az ember-állat erdőkben él, ugyanolyan, mint az emberek, ember módjára beszél. [A mai burjátok a majmot nevezik ember-állatnak.]

Egyszer egy vadász az erdőt járta, és elejtett egy őzet, de észrevett néhány ember-állatot, és otthagya a lelőtt vadat, maga pedig elrejtőzött, egy fa mögé feküdt. Az ember-állatok odamentek és lakmároztak az őzből.

Az egyik ember-állat lerágta a húst a vad lapockájáról, majd megnézte a csontot – sírva fakadt, és így szólt:

– Mindjárt meghalok!

A vadász belelőtt és megölte.

Az ember-állat jól tud jósolni a lapockacsontról.

A KEVÉLY TEVE

Egyszer Buddha összehívta az állatokat – tizenhárman voltak: a teve, az egér, a bika, a tigris, a nyúl, a sárkány, a kígyó, a ló, a juh, a majom, a tyúk, a kutya és a disznó – hogy felossza az időt, s minden esztendőt egy állatról nevezzen el. A teve erősködött, hogy róla kell az első évet elnevezni, hiszen mindnyájuk között ő a legnagyobb, és meg kell tagadni ezt a megtiszteltetést az egértől, amely a legkisebb. Rá is förmedt az egérkére:

– Széttaposlak! Ilyen aprócska létedre hogyan merészelsz közibénk tolakodni?!

Ekkor az egér azonban így okoskodott:

– Az legyen az első kettőnk közül, aki elsőnek látja meg a felkelő nap fényét!

Így is határoztak. A teve arra fordult, amerre a napnak fel kellett kelnie, az egérke azonban felmászott a teve fejére, és az ellenkező irányba nézett, s alighogy arrafelé feltűnt a nap visszfénye, felkiáltott:

– Íme, ott a felkelő nap fénye, én láttam meg előbb!

Ezért határozták el, hogy az időszámítás tizenkét esztendőszakaszának első esztendejét az egérről nevezik el, a tevét pedig, veszekedése miatt, kihagyják az évek elnevezéséből.

Innen ered a burját közmondás:

„A teve kevélykedett, s végül éve se lett.”

A VADAK EREDETE

Hajdanában élt Donoj, aki nagyon gazdag, de ugyanakkor rettenetesen fösvény ember volt. Soha senkinek semmit sem adott, senkit meg nem vendégtelt, még a szegényeket sem.

Egyszer Donojhoz elment az isten szegény ember képében, és alamizsnát kért, de az azt mondta, hogy semmije sincs.

A szegény ember megjegyezte:

– Sok és sokféle marhád van.

– Ezek vadállatok! – mondta Donoj.

Ekkor Buddha így szólt:

– Hát legyenek vadak! – ezzel elment.

Ez időtől fogva Donoj állatai szétfutottak, ijesztgették az embereket, és nem lehetett őket karámokba terelni. Amint hajkurászták a marhákat, Donoj egyik rokona az állatok közé vágta a kumiszkeverő kanalat, amely bemázolta a jószágot tejjel – erre Donoj marhái rénszarvasokká, dámvadakká és őzekké változtak, de a tej nyoma megmaradt rajtuk: ezek azok a fehér foltok a vadak farán.

A LÓ ÉS AZ ÓZ

Fogadott egyszer a ló és az őz. A ló azt állította:

– Lehagylak!

Az őz vitatkozott:

– Én hagylak le téged!

Így válaszolt erre a ló:

– Ha az ember fog hajtani, lehagylak!

Hátára vette az embert, futottak. A ló lehagyta az őzet, azonban az ember kezébe került; az őz pedig, bánatában, hogy lemaradt, kisírta két szemét a négy közül. Ott, ahol az őz két kisírt szeme volt, ma is egy jelet lehet látni. (Olyan, mint két csukott szem, valamivel a megmaradt kettő alatt.)

A VADKACSA EREDETE

A vadkacsa hajdanában láma volt.

Egyszer egy láma, aki meg akart tisztulni bűneitől, felköltözött egy magas hegyre, amely a tenger fölé meredt. Három évig ült a hegyen, szent könyveket olvasott, már nem is érzett éhséget, nem zavarta sem a hőség, sem a hideg.

Egyszer odament a lámához egy ember, és elmondta, hogy az istent keresi, s ha rátalált, könyörögni szeretne hozzá. A láma így válaszolt:

– Már három éve ülök ezen a hegyen, és bújom a szent könyveket, de még egyszer sem láttam az istent. Te sem látod meg őt!

Az ember nem hitt a lámának, tovább unszolta:

– Te tudod, hol van Buddha. Mutasd meg nekem! – s addig gyötörte kérésével, míg a láma megunt, és ezt tanácsolta neki:

– Ülj lóhátra, és ugrass a tengerbe erről a hegyről! Akkor meglátod az istent.

Az ember hitt a lámának, lóhátra ült, és leugratott a hegyről, de mielőtt a tengerbe zuhant volna, valami felkapta, és felvitte az égbe. Ekkor a láma is a tengerbe vetette magát, de ő sem esett bele: kacsává vált, és elszállt.

MIÉRT FEKETE A HATTYÚK LÁBA?

Egyszer Horidoj *mergen* vadászat közben meglátott hálom hattyút, melyek a Szadamtín Szagán-tóhoz repültek, és leültek a tó partján. Később a hattyúk levetették magukról hattyúruhájukat, három gyönyörű szép nővé változtak, és fürödtek a tóban. Miután megfürödtek, kijöttek a tóból, felöltötték hattyúruhájukat, és elrepültek az ég felé. Égi leányok voltak, akik hattyú alakjában jártak fürödni a Szadamtín Szagán-tóra. (Egyesek azt mondják, hogy ez a tó a Léna alsó folyásánál van, a jakutok földjén, mások szerint Mongóliában van, a Bajkál déli oldalán.)

Horidoj *mergen* nagyon elcsodálkozott, és figyelte a hattyúkat, hogy megfogjon közülük egyet, de először nem sikerült neki. Egyszer az égi leányok leszálltak a tóra hattyú alakjában, levetették a hattyúruhát, és fürödtek. Ekkor Horidoj, a vadász előjött rejtekéből, és elvette az egyik hattyú ruháját. Erre az égi leányok kiugráltak a vízből, kettő felvette ruháját, és elrepült az ég felé. A harmadik leány azonban nem találta ruháját, s így a földön maradt. Ettől kezdve Horidoj *mergen* ezzel az égi leánnyal élt.

A leány semmi hajlandóságot nem mutatott arra, hogy elhagyja a földi urát: így éltek három évig a Szadamtín Szagán-tó partján, de gyermekük nem született. Egyszer Horidoj *mergen* megkérdezte feleségét, az égi leányát:

– Lám, már három éve házasságban élünk, még sincsen gyermekünk. Miért van ez?

Felesége, az égi leány így felelt:

– Amíg ezen a helyen élünk, nem is lesz gyermekünk.

Megkérdezte erre Horidoj *mergen*:

– Hová kell költöznünk, hogy gyermekünk legyen?

– A tenger déli partjára kell mennünk – felelte a felesége. – Ha átmegyünk oda, lesznek gyermekeink, és lesz sok utódunk.

(Horidoj *mergen* feleségét Hobúsi hatunnak hívták.)

Ekkor Horidoj *mergen* elhagyta a Léna folyót, és elköltözött a Bajkál déli oldalára, ahol azután végleg letelepedett. Kis gazdaságuk is volt, de Horidoj *mergen* továbbra is vadászott. Új hazájukban felesége tizenegy fiút és hat leányt szült.

Egyszer Hobúsi hatun megkérdezte férjét, Horidoj *mergent*, hová tette az ő régi hattyúruháját. Horidoj, a vadász megmondta,

hogy a hattyúruha ma is megvan, nem pusztította el, és hogy lakóhelyüktől nem messze őrzi. Hobúsi hatun kérlelte őt, hogy mutassa meg neki a ruhát, melyben régen fürödni járt a Szadamtín Szagán-tóra. Horidoj mergen azt gondolta, hogy miután a felesége ilyen sokáig élt vele a földön, tizenegy fiút és hat leányt szült neki, ha fel is veszi hattyúruháját, nem száll fel az égbe, és nem hagyja el a férjét meg a gyermekeit; elment az elrejtett hattyúruháért, elhozta és átadta feleségének. Hobúsi hatun nagyon megörült régi öltözetének. Engedélyt kért urától, hogy magára ölthesse a ruhát, és megnézze, szép-e még benne. Horidoj mergen megengedte, maga is kíváncsi volt, szép-e felesége a hattyúruhában. Az asszony felvette a ruhát, leült a padkára, és megkérdezte urát, hogy szép-e. Horidoj, a vadász azt felelte, hogy szebb, mint régen, és örvendezett szépségének. Hobúsi hatun azonban felrepült a sátor felső nyílása felé, amerre a füst száll ki.

Egyik leánya a hat közül éppen *daraszunt* párolt. Felkiáltott:

– Hová, anyám? – és kormos kezével elkapta hattyúanyja lábát, Hobúsi hatun azonban kirántotta lábát leánya kezéből, kirepült a jurtából, körözött fölötte, közben így kiáltott le férjének és gyermekeinek:

– Ti, földi lakosok, maradjatok a földön, én azonban égi lény vagyok, elrepülök az égbe, a hazámba!

Ezután még ezt mondta nekik:

– Tavasszal és ősszel, amikor a hattyúk vonulnak, mutassatok be áldozatot a tiszteletemre! – Megáldotta gyermekeit, hogy boldogan éljenek a földön, majd elrepült az ég felé.

Mikor kirepült a jurtából, leánya megfogta kormos kezevel a lábát: ezért fekete ma is a hattyúk laba.

HOGYAN KEZDTEK VETNI A BAJKÁL ÉSZAKI OLDALÁN?

Az egér így szólt a verébhez:

– Itt nincs gabona, éhen pusztulunk! Repülj át a tenger déli partjára, és hozz onnan magvakat!

A veréb átrepült a tengeren, és hozott három szem gabonát, az egér bekotorta a puha földbe. A három magból huszonhét szem termett.

Az egér és a veréb osztozkodni kezdett: mindegyiküknek tizenhárom szem gabona jutott.

De mi legyen a maradék egy szemmel?

Végül is a veréb összeverekedett az egérrel az utolsó szem gabona miatt. Közben emberek jöttek, és meglátták a gabonát. Meglátták és elvették, az egérnek meg a verébnek adtak egy-egy szemet, a többit elvetették, s azóta van kenyérük a Bajkál északi oldalán élő embereknek.

HOGYAN TANULTAK MEG ARATNI A BURJÁTOK?

Hajdanában az ember elvetette a gabonát, amely azután nőtt-nődögélt.

Az ember jött, hogy begyűjtse a termést, hozott magával egy csomó rövid szőrkötelet, gyökerestől kiásta a gabonát, és a hozott szőrzsineggel kévékbe kötözte.

Akkor, amikor ez az ember elment ebédelni, ott termett Nikola burhán, és aranysarlójával learatta a gabonát, szalmával kötözte a kévéket, keresztetekbe rakta, egyikbe belevágta a sarlót, majd elment. Mindezt azért csinálta, hogy megtanítsa az embert sarlóval aratni, kévét kötni és keresztetekbe rakni.

Megérkezett az ember, és látta, hogy a gabona levágva, a kévéket szalma fogja össze, és keresztetekben állanak. Nagyon megijedt, mert az aranysarlót fogas féregnek vélte, és azt hitte, hogy a féreg rágta le a kenyerét: fogta az aranysarlót, és elhajította.

Nikola burhán látta, hogy az ember nem érti meg őt. Ősz öreggé változott, odament az emberhez és megkérdezte:

– Mit csinálsz?

– Gabonát ások – felelte az ember.

Nikola burhán rámutatott a learatott gabonára, és megkérdezte:

– Ezt a gabonát ki aratta le?

– Ezt a fogas féreg rágta le – mondta az ember.

Ekkor Nikola burhán így szólt hozzá:

– Az nem féreg, hanem sarló, azzal kell aratni.

Nikola burhán megtalálta az eldobott sarlót, és megtanította rá az embert, hogyan kell aratni, kévét kötni és a kévéket keresztetekbe rakni.

Íme, így tanultak meg aratni a burjátok.

A KUTYA RÉSZE A KALÁSZBAN

Hajdanában a gabonát tövétől hegyéig kalász borította.

Egyszer egy asszony kenyérhéjjal törölte ki a kisgyermeke fenekét, majd a bemocskolt kenyeret kidobta az utcára.

Meglátta az isten, megharagudott az emberekre, és kezdte leszedni a kalászt a szárról. Ott feküdt a kutya, látta ezt, és megkérte az istent, hogy hagyjon meg egy részt legalább neki. Erre az isten meghagyta a kalászt a szár végén.

A burjátok azt mondják, hogy a kalász a kutya része, ezt neki hagyta Buddha. Ezért tartják bűnnek, ha éheztetik a kutyát, és sajnálják tőle a kenyeret.

A HÚR HANGJA

Hajdan az isten hangszeret készített magának. Felhúrozta a húrt lószőrrel, vonót is csinált hozzá – mégsem tudott játszani rajta: a *húr* nem adott hangot. Az ördög ezalatt malmot készített, de nem tudta elindítani – volt malom, de nem járt. Az isten azt mondta az ördögnek:

– Cseréljünk! Neked adom a zeneszerszámot, a húrt, te pedig add a malmot!

Az ördög beleegyezett, nyelvbe ütötték a cserét.

Buddha vette a malmot, lapátkereket készített rá, s a malom megindult, örölte a gabonát. Sithúr pedig fogta a szőr-húros hangszeret, gyantával kente meg a vonót, s máris szépen szólt a húr.

A DOHÁNYZÁS EREDETE

Egy embernek megbetegedett a felesége. Az asszony, mielőtt meghalt, így szólt férjéhez:

– Ha meghalok, temess el. A síromon nő majd egy nagy levelű növény, ha nagyon bánkódsz utánam, szedd le a növény leveleit, szárítsd meg és szívjad!

Az ember nagyon szomorkodott felesége halála után; odament a sírjához, és meglátta a rajta nőtt növényt. Leszedte széles leveleit, megszárította és szívtá, s azután már nem is búsult olyan nagyon.

Ez a növény volt a dohány, amely egy halott asszony medencecsontjából nőtt ki.

HOHOSZO MERGEN

Hohoszo mergen igen erős ember volt, és biztos kezű íjász.

Egyszer egy vadászaton Hohoszo, a vadász meglátott három szarvast, és üldözőbe vette őket. Amikor majdnem beérte a három vadat, azok felemelkedtek az égre, Hohoszo mergen azonban így is meglőtte őket nyilával.

A három szarvas három csillaggá változott az égen, s a nyílvesszőből is három csillag lett, kicsivel a *Gurban Maral* alatt.

A GÖNCÖLÖK MESÉJE

Egy árva legény vándorolt. Egyszer lefeküdt aludni egy fa alá. Két varjú repült arra, és leszálltak a fára beszélgetni:

– Hartagan *hán* fia beteg. Ha leölnék egy meddő pej kancát, és beleburkolják húzába a beteget, meggyógyul! – mondták a varjak.

Alighogy ezt meghallotta az árva legény, elment Hartagan háához, és így szólt:

– Meggyógyítom sámánkodással a te fiadat! – azonban elzavarták az udvarból, azt mondták, hogy van nekik már egy sámánnőjük.

A legény kiment az utcára, egy csődör farkára nyírfakéregkosarat kötött, és felriasztotta a ménest. Mindenki kifutott az utcára, azt hitték, hogy farkas tört az állatokra. A sámánnő egyedül maradt, így szólt a legényhez:

– Adj valamit innom!

– Nincs se csészém, se italom. Eredj, hajolj bele, és igyál a savanyú-tejes kádból! – mondta a legény.

Alighogy a sámánnő belehajolt a kádba, a legény megfogta a lábát, és belelökte, megfullasztotta. Akik kint voltak az utcán, később bementek a jurtába, megfogták a sámánnő lábát, és kavargatták vele az erjedő tejet; azt hitték, hogy a háznál még a keverőkanál is ember.

A hánt nagyon megijesztette a sámánnő halála.

– Mit tegyek most? – kérdezte. – A sámánnő gyermekei rajtam keresik az anyjukat!

– Elmegyek, és eligazítom a dolgot! – mondta az árva legény.

– Helyes, jó ember vagy, eredj!

A legény felült egy dühös bikára, felültette rá a sámánnőt is, fogott egy zsák lisztet meg egy jó hegyes árt, és elindult a halott háza felé. Elébe futottak a sámánnő gyermekei:

– Jön anyánk, jön, ennivalót hoz! – ordították.

A legény rájuk kiáltott:

– Csöndesebben, halkabban! Ne ijesszétek meg a bikát!

Ezek azonban zajongtak, lármázva futottak felé, cibálták a liszteszsákot. Az árva legény ekkor észrevétlen jól megdöfte a bikát az árral; az állat megugrott, levetette hátáról a legényt és a halott sámánnőt.

– Jaj, jaj! Eltörtek a bordáim! Lám, anyátok is meghalt! Micsoda gonosz gyermekek vagytok! – szidta őket az árva legény. Szidta őket, szidta, anyjukat otthagya, maga pedig visszament a hánhoz.

Mikor megérkezett, egy meddő pej kanca húsába burkolta be Hartagan hán fiát, Harazsi Múját, és így gyógyította meg. A hán felajánlotta neki vagyona, állatai felét, de az árva legény nem fogadta el, hanem így szólt:

– Adj nekem egy új, jó ruhát!

Felöltözött az új ruhába, újra útnak indult.

Ismét lefeküdt az alá a fa alá.

Két *bohold* ment arrafelé, vitték Hartagan hán fiának, Harazsi Múja hűbűnnel a lelkét.

– Veletek megyek! – mondta nekik az árva legény.

– Ki vagy te? – kérdezték azok.

– Én szintén bohold vagyok – felelte a legény.

Mentek, mentek, egyszer csak megkérdezték a legényt a boholdok: – Mi ez a nesz?

– Én csak nemrég haltam meg – felelte a legény –, még nem tudok nesztelenül járni! De tanítsatok meg emberlelket vadászni! – kérte a szellemeket.

– No, fogd ezt a lelket, és gyerünk! – mondták a boholdok.

Mentek egy keveset, és megkérdezte tőlük az árva legény:

– Ti mitől féltek?

– Brrr! Nagyon félünk a vadrózsától meg a galagonyától! – mondták a boholdok, majd megkérdezték a legényt:

– No, és te mitől félsz?

– Én rettenetesen félek a zsíros mell- és nyakhústól! – felelte.

Ahogy mentek egy helyen az árva legény besurrant a vadrózsa- és galagonyabokrok közé. A boholdok nem tudták másképpen kiűzni onnan, hát zsíros mell- és nyakhúsdarabokkal hajigálták. Volt már ennivalója a legénynek, nyugodtan várt a bokrok között, amíg a szellemek el nem mentek. Akkor azután előjött, és elvitte a lelket Hartagan hánhoz, akinek fia, Harazsi Múja hűbűn, már félholtan, reményét veszve feküdt, azt hitte, vége van. Mikor a legény visszaadta a lelkét, hamarosan meggyógyult.

Az árva legény elment újra, és lefeküdt a fa alá.

Arra ment két ember, megkérdezték:

– Miért fekszel itt?
– Arra gondoltam, hogy burhán lesz belőlem, ha ide fekszem – felelte a legény. A két ember szintén ott maradt vele. Jött még négy ember, azok is érdeklődtek:
– Miért feküsztek itt?
– Arra gondoltunk, hogy így burhánok leszünk!
Azok is ott maradtak, heten lettek; vártak, vártak, de nem lett burhán belőlük. Egyszer így szólt az árva legény:
– Nagy bűnös vagyok, nem lehetek burhán! Menjünk el egy lámához!
Elmentek egy lámához, az megkérdezte tőlük:
– Miért jöttetek?
– Azért jöttünk, hogy megtudjuk, miként válhatnánk burhánná...
– felelték.
A láma megharagudott rájuk, és így szólt:
– Én hét éve magányosan élek, szent könyveket olvasok, de mindeddig nem lettem burhán. Ti meg azt hiszitek, hogy ilyen könnyen istenek lehettek? Ugorj átok a tengerbe erről a magas hegyről!
A hét ember leugrott a szitről, de nem estek a tengerbe, hanem felemelkedtek az égre, hét csillaggá változtak. E hét csillagot a burjátok *Dolón Übügűtnek* nevezik.
Mikor a láma ezt látta, ő is levetette magát a hegyről, és a tengerben turpánkacsává változott. Ezért olyan sárga a turpán tolla, mint a lámák ruhája.

A HOLDBAN ÁLLÓ LEÁNY

Egy asszonynak volt két leánya. Később, amikor meghalt az asszony, az apa másodszor is megnősült. A mostoha nem szerette férjének első házasságából született leányait, s ezért egyszer így szólt:

– Bár vinne el benneteket a nap, vagy a hold!

Egyszer, amikor a leányok vízért mentek, a nap és a hold el akarta ragadni őket. Az egyik leány elrejtőzött a vízben, másik belekapaszkodott egy bokorba, ki is tépte egy részét, napnak sikerült először megragadnia a leányt, de a hold a hosszú, fárasztó éjszakákra hivatkozva kérte, hogy engedje át neki. A nap lemondott a leányról, s ezért látszik a holdban egy leány képe, a hold fél kézzel egy bokorba kapaszkodik.

CSINGISZ HÁN FÖLDSÁNCÁRÓL

Csingisz hán seregével Peking alá érkezett. Néhány nap és éjszaka alatt felégette a várost, ugyanakkor egy másik csapata tízezer juhot, ezer tehenet és ezer lovat rabolt, s ezekkel együtt ezer embert is foglyul ejtett.

A csapat vezetője megkérdezte a hánt, mi legyen a zsákmánnyal. A hán megparancsolta, hogy az állatokat adják oda a katonáknak, a foglyokat pedig öljék meg.

Még nem teljesítették a hán parancsát, amikor Csingisznek megfájdult a foga. Embereket küldtek mindenfelé, hogy orvost keressenek, de egész Pekingben nem akadt senki, aki meggyógyította volna a hán fogfájását. Amint visszaérkeztek az emberek a sikertelen keresésből, az egyik hadifogoly kijelentette, hogy ő segít a bajon, azzal a feltétellel, ha előbb beszélhet a hánnal. A hán beleegyezett.

A fogoly, amikor a hán elé vezették, így szólt:

– Hán! Neked fáj az egyik fogad, nincs nyugtod a szenvedéstől, miért gyötörsz minket is, hadifoglyokat, kiket megsebesítettél, elszakítottál feleségünktől, elválasztottál gyermekeinktől? Mondd meg, ó, hán, meggyógyíthatunk-e jószívvel téged?!

A hán könyörgött a fogolynak, hogy gyógyítsa ki a fogfájásból, és megígérte, hogy enyhít a hadifoglyok sorsán.

A fogoly tudománya segített a bajon, a hán pedig szabadon engedte az egész elfogott népet, visszaadatta nekik javaikat is.

Csingisz hán, gyógyulása után, elhagyta Pekinget, és délnek indult, ahol feldúlta az országot, és fölöttébb meggazdagodott. Gazdagságában arra gondolt, hogy a napkirály leányát veszi feleségül, s ezért délkelet felé indult óriási seregével. Katonái között volt egy, aki száznapi járóföldről lelőtt bárkit.

A sereg útja az Ürülengüj völgy és a Konduj torkolata között vezetett. A Konduj közelében, a Koltan-forrás körül álltak meg. A pihenő idején az íjászok gyöngye meglátott egy felettük kerengő sást – vette fegyverét és lelőtte.

Irigyei kihasználták az alkalmat, és elmondták a hánnak, hogy ez a vadász lelőtte a hadjáratot óvó madarat, s hogy így a jótevő sas vérével beszenyezett seregnek nem lesz szerencséje. Csingisz

megdühödött, és megparancsolta, hogy ássák be a földbe a katonát. Miután nyakig betemették, a hán továbbment seregével.

Mielőtt elérte volna a napkirály földjét, előreküldött egy csapatot – azonban a napkirálynál élt egy banya, aki kilencvenkilenc napi járásról lesújtott bárkit egy varázsszóval: amikor a csapat kilencvenkilenc napnyira volt, a banya egy szavával elpusztította a katonákat.

Indult egy újabb csapat, de az is hasonló sorsra jutott. A harmadik csapat katonáinak sikerült kifürkészniük, hogy mi is történt az első kettővel, és hírül vitték a hánnak, majd így szóltak:

– Ha odamegyünk, velünk is az történik, mihelyt kilencvenkilenc napi járóra leszünk!

A hánnak ekkor eszébe jutott a vadász, aki el tudná pusztítani a banyát száznapi járóföldről – visszafordult, hogy megmentse az íjászt, akit életben is találtak még és kiásták, de nagyon lesoványodott és elgyengült.

Hogy bevárja, amíg a katonája felerősödik, a hán letáborozott a Konduj torkolatánál.

Három évig éltek ott, majd újra megindultak a napkirály ellen (hatalmas építmények maradtak utánuk a Konduj közelében).

A banyát lelőtte a vadász, a napkirály leányát elrabolták. Amint vitték, a leány figyelmeztette őket, hogy állandóan védjék magukat kelet felől, nehogy elégesse őket a napkirály.

Csingisz hán megparancsolta, hogy emeljenek sáncot – ennek nyomai még ma is látszanak.

TÖRZSI MONDÁK

AZ IRKUTSZKI BURJÁTOK EREDETE

Hajdanában, réges-régen élt Molontoj. Szülei korán meghaltak, teljesen árván maradt – három láma nevelte fel őt, akik megtanították a lámák titkos tudományára is. A középső láma nem szerette őt, nem akarta, hogy megismerje a lámák minden titkát – megátkozta Molontojt és legidősebb lámatársát, aki legtöbbet foglalkozott a legénnyel. Amikor a legidősebb láma megtudta ezt, megparancsolta Molontojnak, hogy azonnal menjen el a tengerhez, melynek partján három nyírfa áll – törje ki a középső nyírfát, és hozza el neki. (A három nyírfa e három láma lelke volt.)

Molontoj pontosan teljesítette a parancsot: elvitte a legöregebb lámának a kitört középső nyírfát. A láma szent könyveiből varázsigéket olvasott reá, halálraátkozta a középső lámát.

Később Molontoj megnősült, sok gyermeke született, akik azután számos unokával ajándékozták meg. Már dédunokái is felnőttek, de Molontoj még egyre élt, nem halt meg, mint más öregek. *Erlen hán* többször is elküldte követeit, hogy haladéktalanul hozzák elébe Molontojt, akinek (a halál urának, *Erlen hán*nak számadásai szerint) már régen meg kellett volna halnia, azonban a követek tévedésből mindig valaki mást vittek el Molontoj utódai közül, nem őt magát. Végül *Erlen hán* a legnagyobb tisztviselőjét, bizalmasát *Elbité hara nojont* küldte, akit Molontoj nem tud becsapni: *Elbité*, a „fekete úr” nagy tudásával és varázserejével hiba nélkül elfogja Molontojt, és *Erlen hán* elébe állítja.

Mikor Molontoj megtudta, hogy *Erlen hán* elindította *Elbité hara nojont*, érezte, hogy nem boldogul régi cseleivel – hát újat talált ki: felült egy sötétszürke bikára, és könyvvvel kezében indult a fekete úr, *Elbité* elé, másik kezében vaskalapácsot tartott, azzal ösztökölte hátsójószágát. Mikor találkozott *Elbité hara nojonnal*, az mindjárt megismerte őt és megszólította:

- Jóember! Parancsot hoztam! – mondta, majd megkérdezte:
- Hová igyekszel?
- *Erlen hán*hoz megyek – felelte Mólóntoj.
- Mikor érsz te oda ezen a bikán *Erlen hán*hoz? – kérdezte *Elbité*, a fekete úr.
- Nem hagyja le a te lovad az én bikámat! – mondta Mólóntoj, ezen azután sokáig vitatkoztak, ki kit hagy le, végül hosszas vita

után megegyeztek, hogy versenyt futnak, körülfutják a földet: Molontoj a bikája hátán, Elbité hara nojon a lovon, amelyen Erlen hántol jött – aki előbb ér vissza ide, ahol most állnak, az lesz a győztes. Felálltak egymás mellé, majd Elbité elvágatott lován, Molontoj azonban helyben maradt bikájával. Mikor eltűnt a fekete úr, Molontoj leszállt bikájáról, a nap járása szerint háromszor körülvette maga körül, majd felült a jószágra, felütötte varázskönyvét, és megnézte benne, hogy merre jár Elbité, hogyan futtatja lovát, kivel találkozik az úton.

Molontoj kiolvasta a könyvből, hogy Elbité hara nojon meglátott útján egy fuldokló embert, aki kiabált neki:

– Ments ki a vízből!

– Nincs időm, hogy kimentselek, versenyt futok Molontojjal... – ordította oda Elbité, a fekete úr, és vágatott tovább.

Később egy lovat látott, lápba süppedt, nem tudott kimászni. Mikor a ló észrevette Elbité hara nojont, kiáltott neki:

– Húzz ki a mocsárból!

– Nem érek rá, Molontojjal versenyezek! – mondta Elbité, s rohant is tovább.

Amikor Elbité hara nojon körülfutotta a földet, és visszatért oda, ahonnan elindult, Molontoj már ott állt:

– Régen megjöttem, itt várok rád. Előbb körüljártam a földet, mint te! – mondta.

Elbité, a fekete úr nem hitt neki:

– Te nem is futtattál, végig itt álltál, e helyen!

– Előtted jártam mindenütt – mondta Molontoj, és felsorolta, hol járt Elbité hara nojon: találkozott egy fuldoklóval meg egy lóval, melyet fogva tartott a láb, s mikor ezek segítségét kérték, megtagadta, és azt mondta, hogy versenyben van Molontojjal.

Elbité hara nojonnak erre már hinnie kellett, fel is ajánlotta, hogy cseréljék el hátszárjaikat. Molontoj beleegyezett, és átadta a fekete úrnak a sötétszürke bikát, Elbité pedig odaadta lovát. Molontoj még tanácsot is adott:

– Most elindulok, és ha a bika lemarad mögöttem, szállj le róla, és ezzel a kalapáccsal üss jó nagyot a szarva közé. Leesik a földre, akkor gyorsan hasítsd fel a bendőjét, és bújj bele, mert olyan gyorsan fut, hogy nem maradhatsz meg a hátán!

Ezután Molontoj el vágatott Elbité hara nojon lován, aki lemaradt mögötte a sötétszürke bikán – leszállt róla, és a vaskalapáccsal odacsapott a szarva közé; a bika holtan rogyott le, és Elbité, a fekete úr, amilyen gyorsan csak tudta, felvágta a jószág hasát, és belebújt, ahogy Molontoj mondta. Amint benne volt, csoda történt: titokzatos módon maga változott bikává – s mint sötétszürke bika nem térhetett vissza Erlen hánhoz, ezért ott bolyongott a tenger partján.

Ezalatt a tenger déli partján így bőgött Tajzsi hán tarka bikája:
– Ha van valaki a föld hátán, aki megmérkőzik velem, álljon elélem, mérjük össze erőnket!

Elbité hara nojon, aki sötétszürke bika képében járta a tenger északi partját, meghallotta a tarka bika bőgését és visszabömbölt néki:

– Csak másodfű bika vagyok, de ha megízleltem a harmadik év fűvét, megmérkőzőm veled! – majd elment Tünhe hegyeinek csúcsára, onnan pedig felemelkedett az égre, és végighágta Eszege Malán *tengri* fehér szőrű teheneit, melyek már három éve nem ellettek borjakat. Most bezzeg mind megvemhesedett – csak éppen a borjak egytől egyig sötétszürke szőrűek lettek.

Mikor látta ezt Eszege Malán *tengri*, megparancsolta pásztorának, hogy azonnal űzze el az ismeretlen bikát. A pásztor felpattant egy fekete kancára, és elűzte a sötétszürke szőrű bikát, amely leereszkedett a földre, éppen Tajzsi hán birodalmában, és karcra hívta a tarka bikát, azonban maga helyett kőből készült képmását állította a küzdőtérré, maga pedig szép, fiatal férfivá változott, és felkereste Tajzsi hán leányát.

A tarka bika nem tudta, hogy kőszobor áll előtte a sötétszürke bika helyett – beleöldelt teljes erővel. A vad támadástól a tarka bika szarvai letörtek, s legyőzöttként kullogott el.

Elbité hara nojon ezalatt szorgalmasan látogatta Tajzsi hán leányát, aki végül teherbe is esett. Mikor apja megtudta ezt, megpróbálta kivenni belőle, hogy ki az ismeretlen csábító. A leány Elbité hara nojontól kért tanácsot, hogy mit tegyen, aki így válaszolt:

– Ha megszületik a gyermek, add ide nekem!

Hamarosan megszületett Tajzsi hán leányának gyermeke: titokban vasbölcsőbe kötözte, és átadta a fekete Elbité hara

nojonnak, aki visszatért a tenger északi oldalára, ott nevelgette fiát.

Ekkortájt a tenger, a Bajkál északi oldalán tíz jurtát laktak az atagatok, húsz jurtát a hotogotok, akiknek volt két nagy erejű sámánnőjük: Aszúhan és Hűszühen. Rokonaik és szomszédaik már meg akarták ölni őket, hogy az akkori idők szokása szerint felosszák egymás között vagyonukat, de a sámánnők elhitették rokonságukkal és a szomszédokkal, hogy lesz gyermekük, mégpedig hamarosan.

Egyszer az idősebbik sámánnő sámánkodott, és megtudta, hogy a tenger északi oldalán, egy hegy tetején vasbölcsőben fekszik egy gyermek, akire egy sötétszürke bika vigyáz. A másik, a fiatalabb sámánnő is sámánkodni kezdett, és kitudta, hogy a sötétszürke bika – Buha nojon bábj, akinek nagy szarvú, fehér kost kell áldozni. Ha elfogadja az áldozatot, átengedi nekik a vasbölcsőben nyugvó gyermeket.

Aszúhan és Hűszühen, a két sámánnő, akinek nem volt gyermeke, nagyon örült, hogy mégiscsak lesz fiuk, nemhiába vártak ilyen sokáig – hozzá is láttak, hogy bemutassák az áldozatot Buha nojonnak: nagy szarvú fehér kost, tejet és pálinkát áldoztak. A „Bika úr”, aki nem volt más, mint az átváltozott Elbité hara nojon, elfogadta a két sámánnő áldozatát, és átadta nekik a fiát vasbölcsőstül – maga pedig elment a tünhei hegyek közé, azokat választotta ki örök lakóhelyül. Amerre ment, vizelete és lecsorgott nyála nyomán lucfenyő és hanga nőtt, a burjátok ma is szentnek és tisztának tartják e két növényt.

Amikor a két sámánnő hazavitte a gyermeket, nem tudták kibontani a vasbölcső lekötőszíjait, nem tudták tehát a fiúcskát sem kivenni. Hűszühen varázslathoz folyamodott, és sámánkodással kiderítette, hogy különleges szertartással lehet csak megoldani a csomókat: kés kell hozzá, meg egy állat hátsó lábából a jobb szárkapocscsont. Megszerezték mindkettőt, és a bölcsőre tették: minden szíj magától kioldódott – kivették a gyermeket, és úgy nevelték, mintha maguk születték volna. A Bulagat nevet adták neki, de mindig így emlegették: „a bika alatt talált Bulagat”.

Mikor Bulagat nőtt egy kicsit, lejárt a tenger partjára, ahol egy ismeretlen kisgyermekkel játszott, aki a vízből jött elő, és oda is tért vissza. Egyszer azután Bulagat elmesélte otthon:

– Amikor lemegyek a partra, előjön a vízből egy kisfiú, vele játszom; amikor hazajövök, ő is visszamegy a vízbe, ott is marad, amíg újra nem megyek. Már hívtam hozzánk, de nem akar jönni.

Erre a két sámánnő saját mellük tejével készített ételt, odaadták Bulagatnak:

– Együtt egyétek meg!

Bulagat levitte az ételt a partra, s amikor játszott a vízből előjött kisgyermekkel, megkínálta vele. Megfelezték az ételt, amit azért adtak a sámánnők, hogy elfoghassák a vízi gyermeket, s amikor megették, kis pajtása el is aludt a parton. Ekkor Bulagat hazaszaladt, és bejelentette a sámánnőknek, hogy elaludt a gyermek – ezek odamentek, és hazavitték az ismeretlen kisfiút, akit Hűszühen fogadott fiává. Később az Ehirit nevet adták neki, de mindig hozzátették, hogy „a parton talált Ehirit”.

E két kisgyermektől eredtek mind azok a burjátok, akik ma Irkutszk környékén élnek. Bulagat utódai, a bulagatok ősatyjukat, Buha nőt tartják őrzőjüknek, az ehritek óv-szelleme a vizek istene.

BULAGATRÓL ÉS EHIRITRŐL, MEG UTÓDAIKRÓL

A tengeren, a nagy Bajkálon túl, vagyis a déli oldalon élt egy király, Tajzsi hán, akinek volt egy tarka bikája. E tarka bika szokatlan erővel és termettel dicsekedhetett.

Egy reggel a tarka bika így bömbölt:

– Aki meg tud mérkőzni velem ezen a világon, jöjjön mérjük össze az erőnket!

Ekkor Buha nojon báбай kétéves bikává változott, és a Bajkál északi oldaláról így bömbölt feleletül a tarka bikának:

– Most töltöttem be második évemet, a következő év lesz a születésemtől számított harmadik. Akkor majd elmegyek megküzdeni veled, és összemérjük az erőnket!

A következő évben Buha nojon báбай hároméves bikává változott, átúszott a Bajkál déli oldalára, elindult Tajzsi hán országába, hogy megküzdjön a tarka bikával. Buha nojon báбай nappal sötétszürke színű bika képében mérkőzött a tarka bikával, éjjel pedig átváltozott egy nem mindennapi szépségű fiatal emberré, és tette a szépet Tajzsi hán leányának.

Tajzsi hán meglátta, hogy tarka bikájával küzd egy ismeretlen bika; az egész kaszálót feltúrták.

Tajzsi hán vett egy botot, és mindkettőt kiűzte a pusztába, hogy ott folytassák a küzdelmet.

Nem sok idő múltán Tajzsi hán leánya terhes lett Buha nojon báбайtól. Meg is mondta neki, hogy hamarosan szülni fog. Ekkor Buha nojon báбай varázslattal kivette a leány méhéből a gyermeket, és szarvaival átdobta a Bajkál északi oldalára. Amikor a Bika úr legyőzte ellenfelét, visszaúszott az északi oldalra, megtalálta az átdobott gyermeket, és táplálni kezdte: lefeküdt, odaadta a gyermeknek szopni a szügye szőrét.

Ebben az időben a Bajkál északi oldalán élő nép mindössze tíz ház volt az Atagut törzsből, és húsz ház a Hotogut törzsből. Atagut törzsének volt egy sámánnője, Aszúhan; Hotogut törzsének is egy, Hüszühen. E két sámánnőnek nem volt gyermeke, de megjósolták egymásnak, hogy lesz gyermekük.

Egyszer Aszúhan sámánnő megtudta, hogy gyermek született földjükön, akit egy sötétszürke bika nevel. Aszúhan sámánnő

elment, és elvette Buha nojon bábajtól a kisgyermeket, és ő nevelte tovább, majd a Bulagat (mások szerint a Bumál) nevet adta neki.

Bulagat a Bajkál partjára járt játszani, és ott töltötte az egész napot. Egyszer a két sámánnő megkérdezte, mit csinál ott egész nap? A gyermek azt felelte nekik:

– Amikor odamegyek a Bajkál partjára, kijön a vízből egy apró gyermek, és velem játszik egész nap.

A két sámánnő elcsodálkozott Bulagat meséjén, és mivel kételkedtek benne, ellenőrizték őt. Ezután Hüsüzhen sámánnő kifejte a melléből a tejet,eledelt készített belőle, odaadta Bulagatnak, és így szólt:

– Amikor odamégy a partra, és kijön a vízből a pajtásod, adj neki is enni. Hadd egyék az ételedből!

Bulagat elvette az eleséget, elindult a partra játszani vízbéli társával. Ugyanúgy, mint máskor, kijött a vízből a pajtása. Játszottak egy keveset, majd Bulagat odaadta neki az ennivalót. A vízből jött kisgyermek elfogadta és megette a tejjel készült étket. Ezután a vízi gyermek elálmosodott, és álomba is merült. Hüsüzhen sámánnő közben titkon odalopódzott, s mikor látta, hogy a vízi gyermek alszik, csendesen odament az alvó kisgyermekhez, felemelte, és hazavitte. Hüsüzhen fiává fogadta a gyermeket, és az Ehirit nevet adta neki.

Mikor Ehirit még kicsiny volt, egy tarka menyhal nevelte őt, ezért a tarka menyhalat Ehirit atyjának nevezik; a part hasadéka szolgált bölcsőjéül, ezért azt Ehirit anyjának tartják.

E két kisgyermektől, Bulagattól és Ehirittől sok utód származott: a bulagat és az ehirit törzs.

SZEGÉNDÉ ÉS BARTO

Az ölot vagy szegénüt törzs régen a Bajkál déli oldalán lakott. Megölték hadi vezetőjüket, és mert féltek a megtorlástól, elindultak a Szelenga mentén lefelé, átkeltek a Bajkálon, megtelepedtek a kudai és verholenszki burjátok között, ahol azután megsokasodtak egészen „háromszáz tegezíg”, azaz háromszáz fegyvérfogóig. Az ölot törzs erősen zaklatta a környező ehirit, bulagat és más törzsek burjátjait, elrabolták feleségeiket, leányaikat, sőt szarvasmarháikat is. Erre az ehirtek és bulagatok megbeszélték, hogy megsemmisítik az egész ölot törzset. Meghívták az ölotöket, megvendégelték és részegre leitatták őket. Mikor már minden ölot részeg volt, a burjátok megölték az összes férfit – az asszonyokat, leányokat és a vagyont felosztották maguk között.

Ebből a mészárlásból csak két ember menekült meg, akik vadászni voltak; Szegéndé, és unokaöccse, Barto. Mikor Szegéndé és Barto megérkeztek a vadászatból, látták, hogy az egész törzset legyilkolták, minden vagyonukat elrabolták, csak egy fekete bárány maradt meg, amelyet a rablók nem vettek észre. A nagybácsi és unokaöccse fogta a fekete juhot, és megszöktek a kudai burjátoktól. Megtelepedtek egy helyen, ott éltek egy darabig.

Egyszer Barto, az unokaöcs, elment vadászni, Szegéndé, a nagybátyja otthon maradt. Miután Barto elment, a bácsi leszúrta a fekete juhot, és ette a húsát. Mikor Barto visszatért, és megtudta, hogy nagybátyja megölte egyetlen juhukat, megdühödött, és így szólt:

– A juh bárányokat ellett volna, idővel nyájunk lenne, most pedig semmink sincs! Hogyan fogunk élni?!

Ezután egy kis dereglyét, szálhajót csinált magának, és leúsztatott rajta az Angarán. A víz levitte őt, és a mai Balagán városnál vetette partra. Itt megtelepedett, és egy helybeli burját leányát vette feleségül. Barto utódai később átköltöztek a balagáni földekre, és jelenleg a züngar nemzetséget alkotják.

Szegéndé, a nagybácsi, miután elfogyott a fekete juh húsa, szintén csinált egy kis dereglyét, és leúsztatott ő is az Angarán, hogy megkeresse unokaöccsét, de nem találta meg. Szegéndét az ár az Oka torkolatáig vitte. Felbajózott az Okán körülbelül tizenkét versztet, és egy Zuga nevű helyen telepedett meg – így neveznek

egy mély völgyet. Szegéndé egy tunguz leányát vette feleségül. Az ő utódai az ihinatok, akik egészen az oroszok bejöttéig ezen a területen laktak.

AZ IHINAT NEMZETSÉGRŐL

„A hegyi kecske ereje a patájában van, az ihinatok ereje beszédjükben van!”

A régmúlt időkben, mielőtt a mongolok a fehér, vagyis az orosz cár birodalmába költöztek volna, mikor Szajin hán alattvalói fellázadtak, és Busihté hán (Galdan) népe forrongott, az a hír járta, hogy a fehér, orosz cár uralma alatt a nép boldogan él, s a mongolok elhatározták, hogy elhagyják uralkodójukat, és hogy szökésük ne ütközzék semmilyen nehézségbe, megölték az erőtlén öregeket.

Volt azonban egy ember az ihinat nemzetségben, aki, egyetlen fiú lévén, sajnálta megölni apját. Egy lovon átvethető tarisznyába bújtatta, titkolta a többiek előtt, és magával vitte. Amint délről északnak vonultak, elérték a tengert, és ott ütöttek tanyát éjszakára. Ezen az éjjelen vezetőjük meglátott egy fényes tálát, amely a tenger fenekén feküdt, és megparancsolta a népnek, hogy szerezzék meg neki a tálát, bármi történjék is. Senki sem akart elsőnek a víz alá merülni, ezért a főnök megparancsolta, hogy húzzanak sorsot, és aszerint merüljenek le az emberek a tálért. Mindenki, aki megkísérelte megszerezni a tálát, a vízbe fulladt.

Rákerült a sor arra a legényre is, aki titokban magával vitte az apját a vándorútra. Csendesen megkérdezte az öreget, hogy mit tegyen. Apja megmondta, hogy az a tál nincs is a tengerben, hanem azon a hegyen van, amelyik a tenger mellett áll. A legény felmászott a hegyre, és le is hozta a tálát.

Tovább vándoroltak. Hosszú, nagy szárazság jött, mindenkit kínzó szomjúság gyötört. Nemhogy folyót, de még patakocskát sem találtak, a nép szenvedett víz nélkül. A legény megkérdezte apját:

– Mit tegyünk? Ha nem lelünk vizet, a nép elpusztul!
– Eressz el egy hároméves tehenet, és kövesd! Ahol az megáll, és szagolgatja a földet, kezdjete el ásni! – válaszolta az öreg.

Így is tettek, vizet leltek, ihatott az egész nép, és minden állat. Mentek tovább. Hatalmas esőzés jött, minden vizes lett, átnedvesedett, nem tudtak tüzet gyújtani, mindnyájan fagyoskodtak. Így állt ügyük, amikor meglátták, hogy egy hegy tetején egy ember tüzet rakott, lefeküdt, és a hátát melengeti a tűznél. A főnök kiadta a parancsot, hogy kérjenek tüzet ettől az embertől. Senki sem tudta

azonban a tüzet a táborig vinni, útközben mindig kialudt. Mindenkit, aki tűz nélkül tért vissza, megöletett a vezér.

Az öreg fiára került a sor, neki kellett tüzért mennie.

Megkérdezte az apjától:

– Mit tegyek?

Az öreg így válaszolt:

– Mikor tüzet kérsz, hajolj földig, és mondd: „A nép pusztul, légy segítő-istenünk, adj tüzet!”

A legény az ily módon kért tüzet a táborig vitte, és mindenki tüzet tudott rakni.

A vezér megharagudott a legényre:

– Ki vagy te? – kérdezte. – Tudtad a módját, hogyan lehet tüzet szerezni, és mégis hallgattál eddig! Hány ember halt meg emiatt! Fejedet vétetem!

Mikor már nagyon szorongatott helyzetben volt a legény, elmondta, hogy mindenre az apja oktatta ki, akit sajnált megölni, és titkon magával hozott – így minden bajtól apja tanítása szerint menekült meg a nép. A főnök előhívta az öreget, és megkérdezte:

– Kik az őseid? Melyik törzsből származol?

Az öreg megmondta, hogy az ihinat törzsből való...

Innen ered a szólás: „A hegyi kecske ereje a patájában van, az ihinatok ereje beszédjünkben van!”

A NARAT NEMZETSÉGRŐL

A narat – külön nemzetség a burjátoknál; állítólag Ihinat leányától származnak, aki egy Narat nevű burjáthoz ment feleségül. A naratok már nyolcszázan voltak, ugyanott éltek, mint ahol ma is, azonban amikor lakóhelyükön fák nőttek, úgy vélték, hogy idegen nép készül ellenük, és háború lesz. A naratok nekikészülődtek, hogy átköltözzenek az Angara jobb partjára.

Egy ihinat nemzetségbeli leány, aki egy narat nemzetségbelihez ment feleségül, éppen terhes volt, és hazalátogatott szüleihez. Távozása után hamarosan felszedték sátorfájukat a naratok és elköltöztek. Amikor megérkezett az Angara partjára, a folyó vizén észrevették a nap tükröződését – azt hitték, hogy aranytál fénylik a fenéken, meg akarták szerezni. Egyik a másik után fulladt bele a folyóba, ugyanis, amikor az első bement és elmerült, kapkodott, integetett, hogy segítsenek, de a többiek azt hitték, hogy hívja őket, s egymás után a vízbe vetették magukat. Meg is fúlt mind a nyolcszáz.

Később a terhes nő visszatért szüleitől, de látta, hogy a naratok elköltöztek. Megszülte gyermekét, de a szülés után tűz és eleség nélkül feküdt kunyhójában, csak vize volt, azt itta. Később egy szarka hozott neki kovát és acélt, odavitte a beteg asszonyhoz. Később húsdarabokat is hordott neki – az asszony tüzet csiholt, és levest főzött a szarka hozta húsdarabokból, azt ette, s fel is gyógyult.

Fiától származnak a mai naratok.

AZ ÖREG KOLDUS

Egy szegény, nyírfabottal járó öreg adományokból élt. Az egyik városban egy karaj kenyeret kapott. Ment tovább, másik városba, de az úton érte az éj, két tó közelében. Éjjel az egyik, fekete tóból kijött egy fekete béka, a másik, fehér tóból pedig egy fehér béka. A békák birokra keltek. A fekete béka már-már legyűrte a fehéret, ekkor azonban az öreg koldus rá támadt a nyírfabotjával a fekete békára, s agyon is verte.

A fehér béka hálálkodott az öregnek, és megkérte, várjon reá, majd bement a fekete tóba, ahol három napot töltött. A szegény öreg már nem győzte kívánni a fehér béka visszatértét, készülődött, hogy továbbmegy, de ekkor a fekete tavon vad hullámmzás támadt, és megrendült a föld. A tóból előjött a fehér béka, szájában egy szörkötelet hozott. Átadta az öreg koldusnak a pányvát, és így szólt:

– Ha e szörből fonott kötelet eldobod, s azt mondod: „Kössed!” – megkötözi, amit csak akarsz.

Az öreg koldus fogta a kötelet, zsákjába tette, s indult tovább.

Az Altan-tónál állt meg újra útján az öreg. Ahogy üldögélt a tó szélén, arra repült az Ég három, hattyúvá változott leánya, akik szintén az Altan-tó partjára szálltak. A két idősebb leány azt mondta, hogy itt valami rossz szagot áraszt, hóguk azonban nem érzett bűzt, s így szólt:

– Ti azt jóstátok, hogy az Altan-tónak ki kell száradnia!

Ezután mindhárom leány levette a hattyúruhát, leányokká változtak, és fürödtek a tóban. Ekkor az öreg koldus elrejtette a legfiatalabb leány ruháját, kidobta a szörpányvát – „Kössed!” – és elbújt.

A három szűz kijött a tóból. A két idősebb nővér felöltözött, és felrepült az égbe, hóguk azonban a tóparton maradt, és így szólt a rejtőzködőhöz:

– Ha öreg vagy, atyám leszel, ha fiatal, vőlegényem, de bújj elő és add vissza a ruhámat!

A vén kéregető előjött, s ketten mentek tovább, s útközben egy kis dombon töltötték az éjszakát. Az Ég legkisebb leánya szerfelett szép volt – orcái fénylettek az éjszakában.

Horidoj merген arra járt vadászni, és meglátta a fényességet a dombon. Közelebb ment, de nem közelítette meg egészen az

alvókat, félt, hogy felébrednek. Amikor az öreg és a leány felkelt, Hóridoj, a vadász, meghívta őket jurtájába, majd feleségül is vette az Ég legfiatalabb leányát. Egy fiút és egy leányt szült Hóridoj merгенnek az asszony.

Egyszer ezzel a kéréssel fordult Hóridoj merгенhez a felesége:

– Mutasd meg nekem hajdani hattyúruhámat! Egy fiút és egy leányt szültem neked, hogyan hagynám el őket?!

Hóridoj, a vadász, elhitte, amit az asszony mondott, s odaadta a hattyúruhát. Felesége felöltötte, s megkérdezte a férjét:

– Szép vagyok-e?

Hóridoj merген azt felelte:

– Bizony szép!

Az Ég leánya ekkor felröppent, körözött a jurta fölött, s lekiáltott, hogy a fiú neve legyen Sarat, a leányé Hangin, majd felemelkedett az égbe.

Fiától eredt a sarat nemzetség, leányától pedig a hangin nemzetség.

A LEGELSŐ SÁMÁNNŐ

Az ezer égi burhán megteremtette az első embereket; őrzésükre a héját állította, hogy figyelje őket, és ha a gonosz szellemek valami bajt akarnak okozni az embereknek, menjen és jelentse ezt nekik, a burhánoknak.

A héja ott keringett az emberek fölött, majd leült egy kerítésre. Az emberek gyermekei le akarták löni a héját, mire ez visszament az égi lakókhoz, és így szólt:

– Én nem tudom őrizni az embereket, hiszen le akarnak löni engem!

Az égiek ezt felelték:

– Menj, és add át valakinek csodatévő erődet!

A héja, amint visszament a földre, észrevett egy leányt, aki juhokat legeltetett. Elvezette őt háromnapos járóföldre, bevitte az erdőbe, elaltatta a rönkön, a ledöntött fák között, maga pedig leszállt egy rönkre, és átadta a leánynak csodatévő erejét. A leány, amikor felébredt, látta a szellemeket, meg tudta jövendölni a jót és a rosszat. Amikor hazatért, legöregebb bátyja elkezdte ütni őt:

– Hol voltál – kérdezte – a juhokkal három egész napig?!

A leány megharagudott rá, megfenyegette. Bátyja összeesett, és megbetegedett vizeletszorulásban. A leány ezt mondta neki:

– Meggyógyítalak téged.

Fehér nemezre fektette, bevitte a jurtába, egy oszlopon függő férfi nemi szerveket mutatott neki, és azt mondta, vegye el őket. Bátyja alighogy meglátta és megfogta azokat, azonnal meggyógyult. Ezután a leány sámánnő lett.

E sámánnő nemzetsége a sosolok.

SÁMÁN TÖRTÉNETEK

AZ ÉGGEL VÍVÓ MORGON HARA

(Az első burját sámán)

A szájhagyomány mindmáig megőrizte az első burját sámán, Morgon Hara emlékét, akinek természetfeletti erőt tulajdonítottak, és nagy tisztelettel beszéltek érdemeiről.

Morgon Hara egy cseppet sem maradt el Erlen hántól, sőt – úgy látszik – titokzatos ereje és varázslótehetsége nagyobb volt, mint azé, a gonosz lelkek fejedelméé. Morgon Hara kegyetlen harcot vívott a gonosz lelkekkel, akik fejedelmük, Erlen hán parancsára mindig azon igyekeztek, hogy elkapják és a pokolba zárják az emberek lelkét.

Morgon Hara, az első sámán sosem adta a gonosz szellemeknek az emberi lelket. A gonosz szellemek, ha elfogták az emberek lelkét, bezárták a pokolba az ellopott lelket, nehéz vasláncokat kovácsoltak, amelyeket nyakára, kezére és lábára erősítettek, s így az elrabolt lélek nem tudott visszaszökni testéhez.

Az az ember, akinek lelkét elrabolták a gonosz lelkek, súlyosan megbetegedett és meg is halt, ha azonnal el nem hívták hozzá Morgon Hara sámánt. Morgon Hara, amikor megérkezett a beteg házához, így gyógyította ki betegségéből: először is megtudta, hogy mitől betegedett meg az ember, másodszor kiderítette, hogy a lélek a test körül van-e. Sámánkodott... Mindenütt kereste a beteg lelkét, amely azonban már nehéz vasláncokba volt zárva. Morgon Hara mindig kiszabadította a bezárt lelket, és visszahozta testébe, s így megmentette az embereket a biztos haláltól, amelyre a gonosz szellemek kárhoztatták őket.

A Gonosz sokáig eredménytelenül harcolt Morgon Harával, aki minden tekintetben felülmúlta őt. Néhány esetben a Gonosz ellopta és a pokolba zárta az emberek lelkét, Morgon Hara azonban visszavitte a lelket a testbe. Végül Erlen hán felemelkedett az égbe Eszege Malán tengrihez, hogy bepanaszolja Morgon Hara sámánt, aki ilyen kegyetlenül bánik vele, s lépten-nyomon megsérti őt. A Gonosz így szólt Eszege Malánhoz:

– Te teremtetél mindkettőnk, te rendelted, hogy az emberek megosztassanak: az élőket neki, Morgon Harának, a halottakat, a megholtak lelkét nekem adtad. Morgon Hara azonban nem ad nekem egyetlen lelket sem, s ha elkapom valamelyiket és bezárom a

pokolba, vagy elrejttem valahova, Morgon Hara sámán mindenütt megtalálja és kiszabadítja, így azután végül is nem tudok egyetlen emberi lelket sem szerezni. Morgon Hara megszegi magatartásával a te parancsodat, amelyet pedig megszeghetetlenül teljesíteni kell a világ végéig!

Eszege Malán tengrinek kedve kerekedett próbára tenni Morgon Hara hatalmát (vajon igaz-e Erlen hánnak, a gonosz lelkek fejedelmének panasza?), természetfeletti ereje csakugyan vetekszik-e Erlen hánéval?

Eszege Malán elragadta egy ember lelkét, palackba zárta és a palack száját befogta jobb hüvelykujjával. Az az ember, akinek lelkét ellopta, súlyosan megbetegedett. Elküldték Morgon Haráért, aki azonnal elment a beteg ember házába és sámánkodni kezdett. Megjárta a poklot, ahol a gonosz lelkek által halálra ítélt emberek lelke volt bezárva, de nem lelte meg, nem tudta kiszabadítani. Morgon Hara megfordult mindenütt, föld alatt, víz alatt, barlangokban, erdőkben, de sehol sem találta a beteg lelkét. Mikor ezt látta, ráült dobjára, és felemelkedett az égbe, hogy ott keresse. Kereste is különféle helyeken, míg végül meglelte a beteg ember lelkét az üvegben, amelynek nyílását Eszege Malán dugaszolta be jobb hüvelykjével. Morgon Hara törte a fejét, hogyan segíthetné ki a beteg lelkét, végül ezt találta ki: darázssá változott, és megcsípte a Kopasz Égi Atya homlokát, aki hirtelen ijedségében jobb kezével odakapott homlokához. Morgon Hara ebben a pillanatban kivette az üvegből a beteg lelkét, és elindult vele lefelé, a földre. Mikor Eszege

Malán összeszedte magát, belenézett a palackba, ahol az ember lelke volt, de már nem találta ott. Körülnézett és meglátta, hogy Morgon Hara fogja a lelket, és a dobon ülve ereszkedik le a földre.

Eszege Malán megharagudott Morgon Hara sámánra. így szólt:

– Ha elragadtad tőlem ennek az embernek a lelkét, akkor természetesen senkinek sem engeded át őt. De csökkentem azokat a titkos erőket, amelyeket tőlem kaptál a szegény földi lakosok védelmezésére, az igazságtalanság ellen, az erők elnyomása, a gonosz szellemek és más *zajánok* igazságtalan üldözése ellen.

Eszege Malán tengri összetörte Morgon Hara sámándobját, amelyre ülve az égbe emelkedett; kettétörte: ezóta a *heszének* csak

egyik oldalát fedi bőr. Ezáltal csökkentette a sámán erejét, de nemcsak egyedül Morgon Hara erejét, hanem általában az összes utána következő sámánét is.

Eszege Malán a következőképpen büntette meg Morgon Harát: felállította egy bika nagyságú fekete kő északkeleti oldalára, hogy ezen a kővön ugráljon addig, amíg teljesen szét nem porlik és semmi sem marad belőle – akkorra teljesedik be büntetése azért, mert őt, az ég atyját zavarni merészelte. Morgon Hara máig is azon a helyen ugrál, azon a kővön, amelyre őt az ég atya állította. A Morgon Harát követő sámánok meg sem közelítik őt gyenge ismereteikkel és erejükkel, nem tettek szert olyan tökéletességre, mint Morgon Hara, mert az égi atya, Eszege Malán tengri elvette tudásukat, csökkentette erejüket.

Régen minden sámán messze tudott menni, és olyan gyorsan járt, mint a puszkagolyó, egyik helyről gyorsan a másikra tudták képzelni magukat. Kezüikkel mindent elértek, távoli zajánjaiknak is tudtak bort fröccsentem áldozati ajándécul. Szemükkel mindent láttak; látták a tisztátalan lelkeket és a túlvilág lakóit is. Fülükkel mindent hallottak, még a szellemek beszélgetését is, sőt gyakran maguk is beszélgettek a szellemekkel és a zajánokkal; megjósolták a jövőt évtizedekre előre.

A sámánok ereje azonban fokozatosan csökkent, úgy, ahogyan Morgon Hara teste apránként szétmorzsolódott az állandó, egy helyben való ugrálásban. Akkorra, amikor Morgon Hara teljesen elporlad, nem lesznek sámánok, de azelőtt igen sok sámán lesz, akik azonban semmit sem tudnak.

Mire elkoptak Morgon Hara lábai, a sámánok többé nem voltak gyorsak, mint a puszkagolyó, nem tudtak bárhová, messzire menni – elvesztették lelki lábukat. Amikor elporladt Morgon Hara hasa, elpusztultak zsigerei, minden sámán mohó lett és állandóan éhes, – ezzel magyarázzák a sámánok tehetetlenségét. Amikor szétmorzsolódott Morgon Hara szíve, a sámánok szívtelenek és könyörtelenek lettek az emberek iránt, felelőtlenek a betegekkel és kötelességeikkel szemben. Mikor Morgon Hara keze szétmorzsolódott, megrövidült a sámánok keze: már nem ért el messzire és nem tudtak úgy fogni vele, mint azelőtt, amikor bort fröcsköltek, vagy áldozatot mutattak be a zajánoknak, az áldozat

nem jutott el a kijelölt helyre, ahhoz a szellemhez, akinek az áldozatot bemutatták, illetve ha bort fröccsentettek, az elakadt valahol az úton, ezért a betegek meghaltak, az őrzőszellemek nem könyörültek meg rajtuk, nem engedték el a betegek lelkét. Amikor Morgon Hara ajka és nyelve szétmállott, a sámánok mogorvák, szófukarok, vagy éppen üres beszédre hajlamosak lettek, az imádságokat elfeledték és összekeverték egyiket a másikkal. Mikor szétporladt Morgon Hara orra, az összes sámán elvesztette lelki szaglóérzékét, amelynek segítségével felismerte rossz szagokról a gonosz szellemeket, például a pokolbéli *ada* jelenlétét. Amikor Morgon Hara füle is elporladt, minden sámán elvesztette éles lelki hallását, amellyel a gonosz szellemek és zajánolc beszélgetését hallotta. Amikor Morgon Hara szeme szétmorzsolódott, minden sámán lelki szeme megvakult, semmit sem látott úgy, mint azelőtt; ugyanis a régi sámánok látták a gonosz lelkeket, a túlvilág lakóit és a zajánokat, beszéltek velük, megkérdezték és meg is tudták tőlük a jövődőt évtizedekre előre, megtudtak sok titkot, és távol tartották az emberektől a betegségeket és a különböző szerencsétlenségeket. Amikor Morgon Hara agy veleje is szétmállott, minden sámán elvesztette emlékezőtehetségét, elfeledtek minden imádságot, vagy elferdítették azokat, elfelejtették, vagy rosszul mondták az istenek nevét, nem tudták, hogyan kell áldozatot bemutatni és bort fröccsentem, sőt, azt is lassan elfelejtették, hogyan kell jósolni az áldozati állat lapockájából. Már nem tudták, milyen szellemek mit követelnek betegtől: borfröcskölést vagy áldozatot, s ha áldozatot – milyen állat legyen az. Ezért azután a betegek gyakran meghaltak.

Mint mondják, ma már csak Morgon Hara fejének legteteje maradt meg, s amikor Morgon Hara teljesen elporlad, addigra a burjátoknál nem lesznek sámánok, minden sámán lassanként elfelejti a könyörgéseket és az áldozatbemutató szertartásait. Nem tudnak majd bort, vagy daraszunt fröccsentem a zajánoknak, és minden sámán rosszabb lesz, mint elődei, mert a hajdani sámánok a halottakat feltámasztották, a szegényeket gazdaggá tették, és úgyszólván ők kormányozták az eget és a földet.

APAGYILKOS SÁMÁNFIÁK

(Zuraktan ongon)

Horanutában élt egy nagy erejű sámán, akinek kilenc fia volt – mind sámánok voltak. Az apa, Hohur Zulguj vak volt. Egyszer elküldte fiait a Tagna folyóra halászni, de megmondta nekik:

– Hét pisztrángot láttok, az egyik vak, azt ki ne fogjátok, mert az az én lelkem!

A fiúk nem hallgattak apjukra, mind kifogták a pisztrángokat. Amikor hazatértek, atyjuk haldoklott. Meghagyta gyermekeinek, ha meghal, három nap múlva mutassanak be állatáldozatot, de a fiúk ezt sem tartották be, ezért megőrültek. Kitalálták, hogy ez azért történt velük, mert nem teljesítették apjuk utolsó kívánságát, és elhatározták, hogy mégiscsak állatot ölnek apjuk sírján – azt azonban nem találták meg.

A kilenc sámán szétszéledt, utódaik is mind sámánok lettek: ma ongonként tisztelik és egy-egy vászondarabon ábrázolják őket.

A TŰZ URA

(Gali ezsin)

Egyszer lóháton utazott egy ember, aki hetven nyelven beszélt, s ezért értette az állatok nyelvét is. Egy gazdag ember házának közelébe ért, és hallotta, amit a kutyák vonítottak:

– Ne gyere hozzánk, itt nem adnak enni neked, s a lovad is éhen marad!

Az ember továbbment, és elérkezett egy szegény ember házához, ahol így ugattak a kutyák:

– Gyere ide, itt jóllakhatsz, és a lovadnak is adnak enni; a gazdának ugyan csak két juha van, de az egyiket leszúrja számodra!

Valóban, a gazda szívélyesen fogadta; megfogta a fiatalabb juhot, és le akarta döfni, de a másik, öregebb juh megszólalt: „Jobb lenne, ha engem ölne meg, a fiatalabb még ellene bárányokat, én pedig már öreg vagyok!” A vendég, aki megértette a juh beszédét, szólt a gazdának, hogy jobb lenne az öreg juhot levágni. A gazda erre fogta az öregebb állatot, és azt döfte le. Amikor ettek, a szegény ember egy nagy darab húst dobott a tűzbe a tűzistennek, aki rögtön ott is termett, és mint a vendég látta, jól öltözött és jól táplált volt.

Éjjel bejött egy rettentően sovány és rongyos emberke – ez volt a gazdag ember tűzhelyének szelleme. A szegény ember tűzének ura megkérdezte tőle, miért olyan sovány, és mi lelte az egyik szemét, mire az elmondta, hogy őt otthon nem etetik, a gazdag ember szörnyen fősvény, és elmondta még azt is, hogy késsel és más éles, hegyes holmikkal piszkálja a tüzet, úgy szúrta ki a szemét is. Elmondotta, hogy meg akarja ölni a gazdag embert, és hogy még az éjjel felgyújtja a házat. A szegény ember tűzhelyének ura csak azt kérte, hogy dobja ki a házból azt a famozsarat, amely a gazdag embernél volt ugyan, de a szegény ember tulajdona volt, tőle kérte kölcsön a gazdag szomszéd, és nem akarta visszaadni.

Amikor éjjel kigyulladt a gazdag ember háza és leégett, feltűnt, hogy az idegen mozsarat kidobták a tűzből; ezért azután a gazdag ember meg is vádolta a szegényt a gyújtogatással, de a vendég közbelépett, és megmagyarázta a gazdának, hogy házat a saját tűzhelyének ura gyújtotta fel fősvényisége és a tűzhely iránti tiszteletlensége miatt. A gazdag ember nem hitte el, hogy meg lehet

érteni a tűz urának és az állatoknak beszédét, és hogy meggyőződjenek erről, megkérdezte:

– Hová repül ez a két varjú? – ugyanis nagy káromással két varjú repült fölöttük.

A vendég azt mondta, hogy ezek egy gazdag ember egyetlen fiának temetésére mennek.

Kövezték a varjakat, s végül megtalálták a helyet, ahol egy gazdag ember egyetlen fiát temették; öldösték már az áldozati állatokat – s csakugyan ott ült egy ágon a két varjú. Éltkor azután elhitte a gazdag ember az idegen szavait, és nem vádolta többé szegény szomszédját a gyújtogatással.

ADAFOGÁS

A híres *sámán*, Zamhan, felkeresett egyszer egy gazdag burjátot, és meglátta, hogy tizenhárom ada van a házban. A gazda megkérte, szabadítsa meg tőlük, nehogy e hívatlan vendégek megegyék gyermekeit.

A sámán megparancsolta, hogy másnapra tegyenek egy faedénybe sült húst és lisztpépet, s megígérte, hogy eljön. A következő napon Zamhan megérkezett a jurtához, maga is gonosz szellem képét öltötte és bement. Láta, hogy mind a tizenhárom ada a faedényben ül és lakmároznak. Elégedettek voltak az eleséggel, mondogatták is:

– Milyen jó hozzánk apánk és anyánk! – s amikor meglátták az új adát – a sámánt –, megkérdezték:

– Honnan jöttél?

– A házakat járom, s az edényekbe nézek – felelte a sámán, és közéjük vegyült.

Az egyik gonosz mindig az edény szélén ült, és örködött, a többiek meg ették az ízes falatokat, Zamhan is velük lakomázott. Amikor reá került a sor, hogy örködjön, rácsapta a fedőt az edényre, elfogta mind a tizenhárom adát. Később az edényt elégették a pusztában.

LÉLEKLOPAS

Egyszer éjjel utazott egy ember, aki látta a lelkeket, és beszélni is tudott velük. Találkozott három szellemmel, és csatlakozott hozzájuk. Útközben megtudta, hogy egy gazdag ember fiának lelkéért mennek. A burját kérte, hadd vehessen részt a lélekvadászaton, a szellemek beleegyeztek.

Amint mentek, a szellemek megkérdezték úti társukat:

– Miért jársz úgy, hogy meghajlik lábad alatt a fű, és susognak talpad alatt a száraz levelek?

– Ez attól van, hogy én csak nemrég haltam meg, és még nem tanultam meg járni! – felelte a szellemnek vélt élő burját, s a szellemek el is hitték.

Odaértek a gazdag ember jurtájához: egyik megállt az ajtónál, a másik a füstnyíláshoz ment, a harmadik pedig bement a jurtába, és tüsszögésre ingerelte a beteg gyermeket – ekkor kiugrott a lelke, és megpróbált elfutni, az a szellem azonban, aki az ajtónál állt, elkapta, és bárhogy sírt is a lélek, nem engedte, hanem karjára vette és vitte.

A visszaúton az élő burját megkérdezte a szellemeket:

– Mitől féltek legjobban a világon?

– Leginkább a kökénytől meg a galagonyától félünk – felelték a lelkek, és visszakérdezték:

– És te mitől féltél legjobban, amíg éltél?

– A zsíros hústól! – válaszolta a találékony burját.

A szellemek ezt is elhitték neki, mentek tovább. Újra megszólalt a burját:

– Adjátok ide a lelket, majd én viszem. Ti már bizonyára elfáradtatok!

A szellemek átadták a lopott lelket, de amikor az úton kökény- és galagonyabokrokhoz értek, a burját berohant közéjük a lélekkel együtt, és lefeküdt a tüskés ágak között. A szellemek még közelébe sem mertek menni a kökénynek meg a galagonyának – tanakodtak, hogyan lehetne kiűzni a burjátot a bokrok közül, végül eszükbe jutott, mit mondott, és zsíros húsokat hajigáltak a bozótba.

A burját kiabált:

– Félek! Félek! – de közben vígan ette a húst.

A szellemek látták, hogy az ember túljárt az eszükön és elmentek; a burját kimászott a bokrok közül, és visszavitte az ellopott

lelket – gazdagon megjutalmazták.

A SÉTÁLÓ LÉLEK

Két burját élt egy jurtában. Egyszer az egyik elaludt nappal. A másik ébren volt, és látta, hogy alvó társa orrából kimászik egy méh, köröz a jurtában, majd kirepül. A burjátot érdekelte, hogy mi lesz, maga is kiment a jurtából, követte a méhet, kíváncsi volt, mit csinál. A méhecske a jurta körül röpködött, majd egyre távolodott, és végül bebújt egy lyukba. Bent maradt egy darabig, azután előbújt, és újra visszatért a jurtába. Ott egy vizesedény szélére szállt, mászkált, majd beleesett a vízbe. Nagy nehezen kikecmergett a szárazra, s ezután vissza is tért az alvó orrába.

Amikor az alvó burját felébredt, elmesélte társának, hogy milyen álmot látott:

– Mintha kimentem volna a jurtából, jártam egy nagy lyukban, ahol sok ezüst volt, azután tengerparton jártam, és beleestem a vízbe. Majdnem belefúltam, de nagy nehezen kimásztam, erre ébredtem fel.

A társa megkereste a lyukat, amelyben az alvó burját lelke járt méhecske képében, kiásta, és rengeteg ezüstöt talált.

AZ ISTENSÉGEK ÍTÉLETE

Hajdan élt egy szegény burját – szinte semmije sem volt hét gyermekén kívül, akiknek még ennivalót sem tudott adni. Egyetlen tehénkéje elveszett: nem tért vissza a legelőről, megették a farkasok.

A burját elindult, hogy megkeresse a tehenet, de csak szétmarcangolt tetemét találta a pusztában, egy sas ült rajta, de annyira belakott a húsból, hogy felröppenni sem tudott. A szegény burját mérgében felkapott egy botot, ütötte-verte a sast, kiabált vele:

– Te, saskirály! Miért etted meg a tehenemet? Hét gyermekem van, mivel etessem most őket? – végül agyonverte a sasok királyát, a maradék húst pedig hazavitte, hogy amit lehet, még megegyen gyermekeivel.

Néhány nap múlva a szegény burját megbetegedett: egyik lába annyira megdagadt, hogy járni sem tudott, csak feküdt jurtájában.

Egyszer álmot látott: odarendelték az Olhon-sziget gazdászellemének tartózkodási helyére, meg is jelent a kihallgatáson. Ott találta a sasok királyát, aki panaszt tett rá, hogy egyszerű ember létére kezet mert emelni rá. Az ítélőhely bírái halálra ítélték a szegény burjátot, aki azonban tiltakozott, és kérte a bírakat, vigyék az ügyet a felsőbb bírák elé, hogy elmondhassa panaszát a sasok királyára, megváltoztathassa a halálos ítéletet. Ekkor éjjel nem álmodott többet, s mikor felébredt, elmondta álmát szomszédainak.

Másnap éjjel más helyre idézték őt, az istenek bírósága elé került az egyszerű burját és a saskirály ügye. Az istenek bíróságán ismét panaszt tett a saskirályra, de itt is halálra ítélték, amiért egyszerű ember létére kezet mert emelni rá. A burját azonban ebbe az ítéletbe sem nyugodott bele – még felsőbb bírakat kért, remélte, hogy azok meghallgatják és megváltoztatják a halálos ítéletet. Ezt az álmát is elmesélte.

A következő, harmadik éjjel, ismét álmot látott a burját: az égi istenek bírósága elé került az ügy, ahol a sasok királya megint panaszt tett reá. Ekkor a burját is elmondta, hogy ő szegény ember, egyetlen tehene volt, amelyet széttéptek a farkasok, a saskirály azonban rászállt a dögre, és belakott a húsból. Azért verte meg, hogy máskor ne ártson a szegény embernek.

Az égi istenek bírósága megróttá a saskirályt: neki az a feladata, hogy óvja a szegény burjátokat, nem pedig hogy ártson nekik, és betegséget küldjön rájuk. A legfelsőbb bírák megparancsolták a saskirálynak, hogy azonnal gyógyítsa meg a burjátot, és a továbbiakban se ártson neki. Hazaengedték a szegény burjátot, aki másnap reggel ezt az álmát is elmesélte szomszédainak.

A negyedik éjjel azt álmodta a burját, hogy a sasok királya odarepült hozzá, és felhasította csőrével dagadt lábát, a sebből kihúzott egy nagy kukacot és eldobta. Amikor felébredt a szegény burját, látta, hogy lába felfakadt, és a sebből mind kitisztult a genny. Ezt az álmát is elmesélte a többi burjátoknak, majd hamarosan meggyógyult, sebe szépen behegedt.

AZ ESŐ URA

(Hutan nojon)

Egyszer rettentő szárazság volt a földön. Habalzaj fia, Malanak, kudai sámán, az öregek kérésére fölment az égbe, hogy tegyen valamit, de nem tudott bejutni oda, ahol Huran nojon, az eső ura lakott. Nagy nehezen talált egy tűfoknyi nyílást, amelyen végül be tudott mászni, igen ám, de az eső ura nem volt otthon.

Kilenc napig várt a sámán, de csak a tizediken jött meg Huran nojon. Malanak ekkor elmondta, hogy a földön szörnyű szárazság van, minden kiég.

Az eső ura megparancsolta a sámánnak, hogy az ott lévő kilenc hordó közül nyissa ki a legközelebbit. Meg is tette: erre eleredt az eső, és esett, esett három napig. Az emberek már azt mondogatták lent a földön, hogy:

– Kilyukadt az ég feneke!

Mikor Huran nojon meghallotta e szavakat, így szólt:

– Így tégy szívességet az embereknek!

A sámán, amint visszatért a földre, elmondta, hogy mit beszéltek az emberek, amíg távol volt.

A VILLÁMOK ISTENE

Hohodoj mergennek, míg a földön élt, volt felesége és három fia; békésen éldegélt késő öregkorig. Egyszer azt mondta fiainak, hogy eljött földi életének vége, megparancsolta, hogy készítsenek ruhát számára, és nyergeljenek fel egy lovat. Hohodoj mergen, miután felöltözött, elbúcsúzott családtagjaitól, felült a lóra, és útnak indult.

Egyszer egy olyan helyre érkezett, ahol az út háromfelé ágazott; ő a középső utat választotta. Az úton talált egy házat, bement, s mivel üresen találta, ott is maradt. Nemsokára megérkezett négy fiatal ember, akik a vendéget örömmel üdvözölték, jóllakatták, és ott tartották, hogy őrizze a házat. Másnap, mielőtt elmentek, megtiltották Hohodoj mergennek, hogy kinyissa azt a ládát, amely ott volt a házban, és megtiltották, hogy felöltse a falon függő szárnyas ruhát.

Hohodoj mergen, amikor egyedül maradt, nagyon kíváncsi lett, megnézte, mi van a ládában. Kinyitotta a ládát, különféle színű, nyílhegy alakú drágaköveket talált benne, és ugyanakkor – csoda történt! – látta, hogy mi történik a földön. Észre is vette, hogy egy ember krumplit lop a szomszéd kertjében. Hohodoj mergen dühös lett a tolvajra, és odavágta hozzá az egyik vörös követ, a ládát pedig becsukta. Amikor a négy gazda hazatért, megszidták: miért nem hallgatott rájuk, engedetlenségével nagy szerencsétlenséget okozott a földön, ugyanis egy bűnös ember miatt felgyújtotta az egész várost. Hohodoj mergen először tagadni akart, azt mondotta, hogy nem is nyitotta ki a ládát, de belátta, hogy tetten érték, és beismerte vétkét. A ház gazdái közölték vele, hogy mindenről tudnak, ami a földön történik, ugyams egész nap a földön járnak.

Másnap a négy ember újra elment, de megismételték parancsukat: ne bántsa a szárnyas ruhát, és ne nyissa ki a ládát. A kíváncsiság azonban mégis legyőzte félelmét: Hohodoj mergen felöltötte az egyik szárnyas köpenyt – s akaratlanul is röpdösött a házban. Végül erővel sikerült levetnie a ruhát, amelyet vissza is akasztott a helyére.

Mikor a gazdák visszatértek, így szóltak:

– Miért vetted fel a köpenyt? Ha kirepülsz a házból, lezuhantál volna, és összetörtél volna minden embert a földön!

A négy ismeretlen ember a villámlás (a drágaköves láda) őrzőistenévé tette meg őt, és megparancsolták, hogy csak az isteneknek rendelkezése szerint küldjön villámokat a gonosz lelkek és a bűnös emberek megölésére.

A SORSROL

Minden embernek eleve eldőlt a sorsa: ha valakinek azt ítélik, hogy boldog és gazdag lesz, mindenképpen az lesz, ha pedig szegénység és szenvedés az osztályrésze – egész életében szenvedni fog, és semmiképpen sem gazdagodik meg.

Egy ember egyszer éjjel utazott, eltévedt, és véletlenül éppen sírok mellett vert tanyát éjszakára. Meghallotta a holtak beszélgetését: azt magyarázták egymásnak, hogy vendégük van éjszakára, s nem szabad engedniük, hogy más lelkek zavarják. El is űzték őket:

– Ne bántsátok a vendégünket!

Hajnalban ismét más lelkek jöttek, és elmondták, hogy a közeli településen éjjel egy gyermek született, az egyik szellem megkérdezte:

– Ki született?

– Egy kisleány – felelte a másik –, akinek az a sorsa, hogy ennek az embernek, a ti vendégeteknek legyen a felesége!

Reggel az ember felkelt, elment a közeli telepre.

Besettenkedett az egyik jurtába, ahol egy újszülött kisleány feküdt. Mérges volt, hogy ilyen csöppség, egy ma született kisleány lesz a felesége – kivette kését tokjából, és a leánykához hajította, s már ki is futott.

Evek múltán megnősült ez az ember, fiatal feleséget vett.

Egyszer meglátott a lábán, a térde felett egy sebhelyet. Megkérdezte az asszonyt:

– Mitől van a lábadon az a forradás?

– Alighogy megszülettem, valaki – egy máig is ismeretlen férfi – kést vágott belém, de csak a lábamat érte – felelte az asszonyka.

Ekkor az embernek eszébe jutott a lelkek sír melletti beszélgetése, és az is, hogy egyszer kést dobott egy kisleányra. Mindenkinek azt kell elvennie, akit a sors neki szánt!

HŐSMESÉK

AGÚ NOGÓN ABAHAJ

A régi, boldog időkben élt két testvér. A fiút Garjúlaj mergennek, a leányt Agú Nogónnak hívták. Gazdagok voltak, nagyon boldogan éltek; gyönyörű házuk az égig ért, hatalmas nyájaik örökké zöld legelőkön legeltek, vagyonuk napról napra nőtt.

Egyszer Garjúlaj mergen így szólt nővéréhez:

– Elegem van már a háziállatok húsból, vadhúst akarok enni! Elmegyek vadászni.

Belefűjt ökörszarv kürtjébe, így hívta magához karcsú, vörös lovát. Ez, amikor meghallotta a kürtszót, elővágatott, megállt az ezüstoszlop mellett, amelyhez a kantárt szokták kötni, és felnyerített ezüst csengésű hangján, hívta gazdáját.

Garjúlaj mergen kiment a házból, fogta az ezüstzablát, lova szájába tette, és a vörös selyemkantárt az ezüstoszlophoz kötötte. Ezután kihozta a házból a selyemtakarót és az ezüstrrel kiverterget, felnyergelte lovát. Ismét bement a házba, hogy felöltözzék. Derekára kötötte színezüst tegzét, fogta íját és nyílvesszőit:

– Készen vagyok!

Nővére, Agú Nogón abahaj ekkor megterítette az asztalt, ízletes ételeket rakott elé. Garjúlaj mergen jóllakott, elköszönt nővérétől, és kiment a lovához. Gyors lépésekkel ment oda az ezüstoszlophoz, kioldotta a vörös selyemkantárt, felpattant a lóra, és elügetett a hegyek közé vadászni.

Két napja lovagolt már, és még egy vaddal sem találkozott. A harmadik napon egy hatalmas, hétfejű *mangathaj* került elébe, aki megkérdezte tőle:

– Ki van a hátad mögött? A te lelked az, vagy a lovadé?

Garjúlaj mergen hátranézett.

A mangathaj egy szempillantás alatt elkapta és lenyelte őt, csak a ruhája, tegze a nyílvesszőkkel, meg az íja maradt meg. A karcsú vörös ló gyorsan felkapta az ura ruháját, tegzét meg az íját, és elvágatott. A mangathaj üldözte, de nem tudta utolérni.

Amikor a ló hazaérkezett, ezüstös hangon felnyerített, hívta Agú Nogónt. A leány, alighogy meghallotta a nyerítést, már futott is ki a házból a lóhoz, és kezdte kérdezgetni, hol van a testvére, mi történt vele. A karcsú, vörös ló mindent elmondott. Agú Nogón abahaj bement a házba, és sokáig sírt. Később átöltözött testvére

ruhájába, derekára övezte a tegzet a nyílvesszőkkel, fogta az íjat, felült a karcsú, vörös lóra, és ellovagolt a hegyekbe, hogy megkeresse a mangathaj t.

A mangathaj még egyre a hegyek között járkált, és vadászgatott. Amikor találkoztak, Agú Nogón abahaj rákiáltott:

– Nézd, ki van mögötted? A te lelked az, vagy a lovadé?

A mangathaj hátranézett; a leány gyorsan elővett egy nyílvesszőt az ezüsttegezből, és belelőtte a szörnybe, aki rögtön lefordult a lóról, meghalt. Lova el akart futni, de Agú Nogón abahaj elkapta a kantárszárat, és nem engedte. Ekkor megszólalt a karcsú, vörös ló, és azt mondta a leánynak:

– Vágd le a mangathaj jobb kezének hüvelykujját – megtalálod benne a testvéred csontjait!

Agú Nogón abahaj odaadta lovának a mangathaj lóva kantárát, hogy tartsa fogai között, maga pedig levágta a szörny jobb kezének hüvelykujját. Csakugyan megtalálta Garjúlaj mergen csontjait, egy fekete selyemkendőbe rakta, majd megölte a mangathaj lovát, és gazdájával együtt tűzön elégette. A hamut szétszórta, hogy fel ne támadhassanak, és ne tehessenek több rosszat az embereknek.

Ezután hazament Agú Nogón abahaj, testvére csontjait az asztalra rakta, majd ismét útra kelt. Három forrásból merített vizet, tíz ligetből tépett hangát, tizenhat erdőben gyűjtött fenyőkérget. A hangát és a kérget a három forrás vizébe tette, és amikor hazatért, ezzel a vízzel megmosta testvére csontjait.

Ezután ellovagolt méneseik legelőjére, és kifogott a többi közül egy aransárga szőrű kancát, hazavitte. Fogta testvére csontjait, amelyeket négyszínű selyemkendőbe takargatott, és elment az Angaj hegyhez, maga után vezetve a kancát. Amikor odaért, az aransárga szőrű kancát feláldozta az Angajnak, és könyörgött, hogy nyíljon meg a hegy, és fogadja be Garjúlaj mergen csontjait. Az Angaj hegy elfogadta az áldozatot, kitárult, Agú Nogón abahaj bevitte testvére csontjait, majd újra becsukódott a hegy. A leány ezután hazatért, elengedte a karcsú, vörös lovat, és ismét siratta Garjúlaj mergent:

– Egyedül maradtam! – sírt Agú Nogón. – Nincs senkim, meghalt egyetlen testvérem! Most bármelyik jövőmenő

megkárosíthat, elhajthatja állataimat, vagy ha nem., úgylis a varjak és szarkák elesége lesz a jószágom!

Sokáig sírdogált, végül arra gondolt, hogy veszélyes útra indul. Hallotta, hogy Eszege Malánnak van három leánya, akik fel tudják támasztani a halottakat. Elhatározta, hogy csellel feleségül veszi Eszege Malán leányait.

Agú Nogón, a leány, kiment az udvarra, és belefűjt a szarukürtbe. A hívásra odavágtatott a karcsú, vörös ló, és megállott az ezüstsztóp mellett. A leány az állat szájába tette az ezüstsztópt, rárakta az ezüstdíszes nyeret, és a vörös selyemkántárt az oszlophoz kötözte. Ezután bement a házba, felöltötte Garjúlaj mergen legszebb ruháját, majd felvette testvére fekete vasfegyvereit, amelyeket az a háborúban szokott viselni, derekára övezte az ezüstsztópt, fogta az íjat, nyílveosztókt, az ezüstpípát meg a dohányzacskót, teljesen olyan volt, mint Garjúlaj mergen, senki sem mondta volna, hogy leány, nem pedig legény. Kiment az udvarra, felült a lóra, és elindult: a szíve olyan lett a veszélyek előtt, mint a kő.

Sokat ment? Keveset ment? Egyszer csak látja, hogy az úton egy asszony ül, és teát főz, egyik edényből a másikba töltögeti az italt. A karcsú, vörös ló így szólt Agú Nogón abahajhoz:

– Ez az asszony teával kínál meg, de el ne fogadd! Meg akar mérgezni.

Odaérkeztek az asszonyhoz, és az csakugyan ezzel fordult a leányhoz:

– Messzi, ismeretlen országba igyekszel, ahol éhség gyötör majd. Igyál egy kis teát!

Agú Nogón ahahaj elvette a csészét, de nem ivott belőle, hanem ráöntötte az italt az asszonyra, aki abban a szempillantásban meghalt.

Tovább ment a leány, hát látja, hogy az úton egy medve egy hangyabolyban ásogat. Azt mondja a karcsú, vörös ló:

– El tudunk-e vágtatni mellette? Jobb lesz, ha megfogod a füleit, és félredobod!

Agú Nogón abahaj így is tett: félredobta a medvét, de úgy, hogy az rögtön megdöglött. Tovább mentek, de egyszerre hallják, hogy valaki követi őket. A leány visszanézett, hát látja, hogy a

hangyák fejedelme vágat utánuk. Megállította lovát és bevárta. Mikor odaért a hangyák fejedelme, nagyon hálálkodott:

– Legyőzted legádázabb ellenségemet, aki megette alattvalóimat, lerontotta városainkat! Ha veszélyben leszel, vagy valami nehézség támad, hívjál, segítek neked!

E szavak után visszafordult, Agú Nogón abahaj pedig tovább lovagolt.

Hamarosan egy magas hegyhez érkeztek, melynek a teteje a felhőkbe veszett. A hegy lábánál rengeteg ember- és lócsont hevert. A leány leugrott a földre, és összeméregette a maga meg a ló csontjait az ott heverő csontokkal: mind nagyobb és vastagabb volt, mint az övék. Agú Nogón, a leány, keservesen sírva fakadt:

– Olyan emberek haltak meg itt, akik nagyobbak és erősebbek voltak nálam! Nekem is itt kell elpusztulnom: biztos, hogy az én csontjaim is ide kerülnek a többi közé!

Megszólalt ekkor karcsú, vörös lóva:

– Megpróbálok feljutni a begy tetejére. Te csak arra ügyelj, hogy a hátamon maradj, le ne ess!

Visszamentek háromnapos járóföldre, a ló nekifutott, ugrott egyet, és fent termett a hegy tetején.

Itt, a tetőn, találtak egy forrást, amelyből az élet vize folyt. Agú Nogón abahaj leszállt a lóról, ivott a vízből: háromszor erősebb és szebb lett, mint azelőtt volt. Megitatta lovát is: az is erősebb lett, háromszor olyan gyorsan futott, mint régen. Ezután a leány leöntötte az élet vizét a hegy lábához, ahol a csontok feküdtek: az emberek és a lovak mind feléledtek; áldották Agú Nogónt, a leányt, majd nagy zajjal, kiáltozva elindultak, ki-ki hazafelé.

Agú Nogón merített az élet vizéből, majd tovább lovagolt. Az úton meglátott három fiatalembert, akik az éhségtől és kimerültségtől már haldoklottak. Lefröcskölte őket a vízzel, a fiatalemberek azonnal magukhoz tértek, erősek és vidámak lettek. Hálálkodtak a leánynak, és azt mondták:

– Ha szükséged lesz a segítségünkre, hívj minket, a három erős legényt! Segítünk neked, akár úgy, hogy láthatók leszünk, akár láthatatlanul!

Agú Nogón abahaj ment tovább, és meglátott az úton feküdni egy sárga kutyát, az is haldoklott. Megkérdezte tőle, mitől beteg,

mire a kutya így felelt:

– Amikor errefelé jöttem, az úton egy asszony ült, aki teát főzött, és egyik edényből a másikba öntögette az italt. Megkínált, ittam: megmérgezett!

A leány lefröcskölte az élet vizével, a kutya erőre kapott, és hálásan mondta neki:

– Ha szükséged lesz a segítségemre, kiáltsd: *Gunir sara nohoj!* És én azonnal odafutok hozzád, akár úgy, hogy látható, akár úgy, hogy láthatatlan leszek!

Ezután tovább ment a leány, és hosszú, kimerítő út után végül megérkezett Eszege Malán magas palotájához. Odakötözte lova vörös selyemkantárát egy ezüstsztaphoz, amely mellett már két ló állt, és bement a házba. Köszöntötte Eszege Malánt, majd elmondta, hogy a leányait akarja feleségül venni. Már volt ott két legény, aki szintén azért kereste fel a gazdát, hogy adja hozzájuk a leányait. Eszege Malán megkérdezte Agú Nogónt is: hogy hívják és honnan jött. A leány azt felelte, hogy északról jött, és Garjúlaj mergen a neve. Eszege Malán megvendégelte a három kérőt, akik ott maradtak nála éjszakára, hogy megtudják, melyiküket választja Eszege Malán vejéül.

Reggel Eszege Malán így szólt a férj jelöltekhez:

– Meg kell küzdenetek, próbákat kell tennetek, melyiktek az erősebb: ahhoz adom a leányaimat!

A legények kimentek az udvarra, és birkózni kezdtek.

Agú Nogón abahaj megrémült, félt a birkózástól, nehogy a küzdelem alatt rájöjjenek valahogyan, hogy ő leány. A karcsú, vörös ló azonban így szólt:

– Hívd segítségül egyiket a három erős legény közül!

A leány így is tett; azonnal ott termelt láthatatlanul az egyik legény, és segített neki, hogy győzzön a birkózásban Eszege Malán elhatározta, hogy az ál-Garjúlaj mergenhez adja leányait, de előbb meg akarta beszélni döntését sámánnőjével. A sámánnő korholta, és így beszélt:

– Helytelen, hogy leányaidat nem férfihoz, hanem leányhoz akarod adni.

Elcsodálkozott ezen Eszege Malán, meg akart bizonyosodni a dologról. Megparancsolta a kérőknek, hogy lőjenek célba nyíllal. Agú

Nogón abahaj ismét segítségül hívta a három erős legény egyikét, ez láthatatlanul segített neki: ő célzott és talált, míg a másik két kérő elvétette.

Eszege Malán erre lovas versenyfutást rendezett:

„Ha nem férfi, hanem leány – gondolta –, utolsónak érkezik be lovával!”

Agú Nogón abahaj odament karcsú, vörös lovához, és megkérdezte tőle:

– Mit tegyünk?

A ló így felelt:

– Hívd Gunirt, a sárga kutyát, segít neked láthatatlanul, zavarja majd a többi lovat a futásban!

Gunir sara megjelent a hívásra, és csakugyan győzelemhez segítette a karcsú, vörös lovat.

Mindenki azt mondta:

– Garjúlaj mergen férfi, nem pedig leány!

A sámánnő azonban újra kijelentette:

– Nem férfi, hanem leány!

Eszege Malán ismét újabb próbát akart tenni, és így szólt:

– Van nekem három hombárom, mindegyikben egy-egy medve ül. Bezárjuk a kérőket a hombárokba. Ha Garjúlaj mergen leány, biztos, hogy széttépi a medve!

Mindhárom kérőt egy-egy medvével zárták össze. Agú Nogón, a leány, segítségül hívta a harmadik erős legényt, aki láthatatlanul ott termett, felemelte a hombár sarkát, aládugta a medvét, és amikor visszaengedte az építményt, a medve rögtön megdőglött. Agú Nogón sértetlenül jött ki a hombárból, a másik két kérőt azonban holtan szedték elő. Ekkor Eszege Malán legidősebb leánya leköpte őket, majd átlépett rajtuk; utána a középső, majd a legfiatalabb csinálta ugyanezt, és íme, mind a két kérő feltámadt.

A sámánnő azonban még egyre azt hajtogatta:

– Eszege Malán egy leányhoz akarja hozzáadni a leányait!

Eszege Malán még egy próbát akart tenni. Egy-egy összekevert vörös és fehér kölessel tele edényt mutatott a kérőknek, majd így szólt:

– Válogassátok külön, egy csomóba a fehér, másik csomóba a vörös kölest!

A karcsú, vörös ló azt tanácsolta Agú Nogón abahajnak:

– Hívd el a hangyák fejedelmét, ő majd megsegít!

A leány megfogadta a tanácsot, bement a házba, leült a másik két kérővel együtt. Eszege Malán elébük állíttatta az edényeket. Agú Nogón abahaj elhívta a hangyakirályt, aki azonnal megjelent láthatatlanul, rengeteg hangyával, s ezek szétválogatták két kupacba a leány összes kölesét. A másik két kérő nem tudta kétfelé válogatni a fehér és vörös kölest, haza is kullogtak szégyenükben.

Eszege Malán ekkor elhatározta, hogy hozzáadja leányait az ál-Garjúlaj mergenhez; a leányok is beleegyeztek. Apjuk felajánlotta nekik fele vagyonát, de a leányok csak azt az ezüstedényt kérték tőle, amelynek segítségével bármilyen ízletes ételt és italt lehet készíteni – magától főz.

Megtartották az esküvőt. Sokáig és rengeteget lakmároztak – csak a kilencedik napon mentek el a vendégek. Agú Nogón abahaj is már hazafelé készült.

– Régen eljöttem már otthonról – mondta Eszege Malán – nak –, nem tudom, mi történik odahaza: nem hajtották-e el a jószágaimat. Akinek van hazája, haza kell sietnie,– akinek van otthona, odahaza kell gondoskodnia családjáról!

Eszege Malán háromnapi járóföldre elkísérte „vejét” és leányait, azután elbúcsúzott tőlük, és hazament.

Agú Nogón abahaj folytatta útját három feleségével. Nappal utaztak, éjjelre megálltak pihenni. Eszege Malán három leánya az ezüstedény segítségével ízletes ételeket készített; megették, és lefeküdtek aludni.

Eszege Malán leányai beszélgetni kezdtek:

– Győződjünk meg még egyszer, férfi-e Garjúlaj mergen? Amikor alszik, tegyünk tüzet a mellére. Ha leány: kiabálni fog a fájdalomtól, ha pedig férfi, lelöki a tüzet, és alszik tovább.

Tüzet tettek Agú Nogón abahaj mellére, ő azonban csak félredobta a parazsat, és tovább aludt.

– Csakugyan, férfi, nem pedig leány! – mondták Eszege Malán leányai. – De miért nőies a hangja?!

A második éjjel újból próbára akarták tenni férjüket: egy kígyót fogtak, és bedugták Agú Nogón abahaj nyakába. A leány azonban csak eldobta a kígyót, és ismét aludt tovább.

– Biztos, hogy férfi, nem pedig leány! – nyugodtak meg Eszege Malán leányai.

Megérkeztek az élet vizének forrásához, mindnyájan ittak belőle, lovaikat is megittatták – szebbek lettek, mint voltak, a lovak pedig erősebbek és gyorsabbak. Nagy nehezen leereszkedtek a magas, meredek hegyről, utaztak tovább.

Egyszer Agú Nogón abahaj így szólt Eszege Malán három leányához:

– Előresietek, hogy otthon rendbe hozzak mindent, és úgy várjalak benneteket. Kövessétek nyomaimat, úgy gyertek utánam. Ahol kört húzok, ott éjszakázzatok, ahol pedig jelet teszek az útra, aszerint igazodjatok!

Agú Nogón abahaj elvágatott. Házuk baj nélkül várta. Azonnal kilovagolt hatalmas méneseihez, kifogott egy hófehér kancát, és maga mögött vezetve elment az Angaj hegyhez. A lovat feláldozta a hegynek, és kérte, hogy nyíljék meg, és engedje kiszedni testvérének, Garjúlaj mergennek csontjait. A hegy feltárult, a leány kihozta belőle testvére csontjait, majd újra bezáródott az Angaj hegy.

Agú Nogón abahaj hazatért, a karcsú, vörös lovat odakötözte az ezüstsztaphoz, lenyergelte. A nyeret és a nyeregtakarót bevitte a házba. A tűzhely-jobb oldalánál leterítette a nyeregtakarót a földre, párnául rátette a nyeret: erre az „ágyra” helyezte testvére, Garjúlaj mergen csontjait.

Ezután vett egy papírt, leírta, hogy mi történt, miket csinált, és a papírt odakötözte a karcsú, vörös ló sörényéhez, maga pedig elfutott az erdőbe, hogy elrejtőzzék Eszege Malán leányainak haragja elől. Nyúllá változott, hogy faodúkba bújhasson.

Eszege Malán három leánya megérkezett Garjúlaj mergen házához, és várták, vajon hamar kijön-e elébük a férjük, hogy fogadja őket. Sokáig vártak hiába, végül elhatározták, hogy bemennek a házba. Bementek, hát látják: a tűzhely jobb oldalán embercsontok fekszenek, de egy lélek sincs a házban.

Egymáshoz fordult a három leány:

– Becsapott bennünket ez a ravasz leány, ide hozott bennünket ehhez a holt emberhez, akinek a csontjai itt fekszenek a tűzhely mellett!

Az idősebb testvérek azt mondták:

– Menjünk haza! Mit csináljunk itt?!

A legfiatalabb azonban így szólt:

– Hogyan jutnánk haza ebből a távoli országból? Mit mondanánk szüléinknek? Nem lenne jobb, ha feltámasztanánk ezt az embert?! Hiszen mi fel tudjuk támasztani a halottakat! Támasszuk fel, és majd meglátjuk, mit tegyünk azután!

Erre a legidősebb testvér átlépte háromszor Garjúlaj mergen csontjait, és rájuk ütött háromszor fekete selyemkendőjével. A csontok együvé állottak, és az inak összekapcsolták őket. Azután a középső nővér tette ugyanezt: Garjúlaj mergen olyan lett, mintha csak aludna. Eszege Malán három leánya beleszeretett szépségébe. Végül a legfiatalabb lépte át háromszor, és csapkodta meg kendőjével: Garjúlaj mergen életre kelt, és felemelkedett.

Megsimította homlokát, és így sóhajtott:

– Milyen sokáig és milyen mélyen aludtam! – Ezután felkelt, üdvözölte a három leányt, és megkérdezte tőlük, hogy honnan jöttek, és mi a nevük.

Ezek így feleltek:

– Eszege Malán leányai vagyunk, nemrég érkezünk ide. Holtan feküdtél, mi élesztettünk fel!

A legény azonban nem hitt nekik. Kiment az udvarra, látja, hogy lova ott áll az ezüstsztóp mellett. A karcsú, vörös ló, mikor meglátta gazdáját, felnyerített ezüst csengésű hangján. Garjúlaj mergen odament hozzá, megsimogatta, és egyszer csak kezébe került a sörényhez kötött papír.

Elolvasta az írást, megtudta, mi mindent tett Agú Nogón abahaj. Megkérdezte a lovától:

– Hol van most nővérem, Agú Nogón abahaj ?

A karcsú, vörös ló így felelt:

– Nővéred nyúllá változott, és elfutott az erdőbe, hogy elrejtőzzék Eszege Malán leányainak haragja elől.

Garjúlaj mergen így szólt:

– Menjünk hamar, és keressük meg Agú Nogónt!

– Várj egy keveset! – mondta a ló. – Tölts három napot Eszege Malán leányaival, különben megsértődnek és hazamennek. Most még én is fáradt vagyok nagyon, nővéred pedig igen messze rejtőzködik!

Három napot töltött Garjúlaj mergen Eszege Malán leányaival; a karcsú, vörös ló meg a legelőn pihent. A negyedik napon elindultak keresni Agú Nogón abahajt. Egész nap mentek, de nem találták. Szomorúan tért haza Garjúlaj mergen. Eszege Malán leányai kérdezgették, mi baja van. Azt felelte, hogy vadászni volt, de semmi zsákmány sem akadt.

Másnap ismét Idlovagolt az erdőbe, újra egész nap kereste, de nem találta meg Agú Nogónt. Búsan ment haza, Eszege Malán leányainak kérdésére azt felelte, hogy megint nem akadt vadra.

A harmadik napon kora reggel ment el Garjúlaj mergen az erdőbe. Egyszer csak észrevette, hogy egy fa alatt nyúl fekszik, és szunyókál. Megszólalt a karcsú, vörös ló:

– Ez a te nővéred, Agú Nogón abahaj!

Garjúlaj mergen leszállította a lóról, odalopózott, és megfogta a nyuszt. Ez először ki akart ugrani a keze közül, de végül visszaváltozott és Agú Nogón abahaj lett megint. Sokáig beszélgettek a testvérek, Agú Nogón, a leány, elmesélt mindent, ami történt.

A leány nem akart hazamenni, félt Eszege Malán leányaitól, de végül Garjúlaj mergen rábeszélte őt. Amint hazaértek, Eszege Malán leányai rögtön felismerték Agú Nogón abahajt, és így szóltak:

– Igazat mondott a sámánnő, apánk egy leányhoz adott bennünket feleségül!

Amikor azonban megtudták a történeteket, kibékültek Agú Nogónnal. Garjúlaj mergen pedig feleségül vette Eszege Malán három leányát; nővére számára új házat épített a magáé mellett. A három feleség odaadta sógornőjének az ezüstedényt, amely minden jót magától elkészített. Mind boldogan, békésen éltek.

ALTÁN SAGÁJ MERGEN

A hajdani dicső, boldog, gazdag időben, amikor a föld föld lett, és a víz víz, amikor a hatalmas Szümbür hegy zsombéknyi, a hatalmas tejóceán tócsányi volt, a legnagyobb hal pedig akkora, mint egy szúnyog, a sárga puszták közt, a sárga tenger közelében, a hegy lábánál állt, mint ledönthetetlen, égig érő szikla, egy ezüstpalota, kerítése tömör ezüst, kétszárnyú ezüstkapukkal, gyöngyházberakásos ezüstajtókkal; a küszöbe? Öntött ezüst.

Tornáca a hosszúnál is hosszabb, olyan hosszú, hogy egy kanca csődörcsikájával alig tudta befutni azt, és egy ló kancacsikájával lépcsőről lépcsőre hágva sem tudta bejárni azt. A tornác lépcsői mind tiszta ezüstből.

Felül negyvenezer, alul hetvenezer ablaka volt, minden falánál őrség állott, minden ablakánál őrszem, és minden sarkában burhánok voltak. A palota mögött százezer, előtte számtalan különféle jószág legelt.

E hatalmas vagyon ura Altán Sagáj mergen, Ünté Tarhi fia volt.

Altán Sagáj mergennek volt egy szögsárga lova, Aguj Sarga, amelyhez fogható gyors futású ló nem volt a világon, éppen úgy, mint ahogy olyan erős ember sem akadt, mint amilyen Altán Sagáj mergen volt. Altán Sagáj nak volt egy ötvenéves bátyja is: Nogón Szojó mergen, ennek pedig egy szintén ötvenesztendős felesége, Nogón Tolo. Az idősebb testvérnek nem volt fia, akit keblére ölelhetett volna, nem volt leánya, akit a térdén lovagoltathatott volna.

Altán Sagáj mergen úgy aludt, hogy le sem vetkőzött, úgy falt, hogy nem is rágt a ételt, és inni úgy ivott, hogy hét nap, hét éjjel egyfolytában részegeskedett.

Egyik reggel, amikor kijózanodott Altán Sagáj, sógornője, Nogón Tolo így szólt hozzá:

– Miért iszol te ilyen fiatalon ennyi rengeteg pálinkát? Méneseink, amelyek a fennsíkon, szarvasmarháink és juhaink, amelyek a völgyekben legelnek, régen kóborolnak anélkül, hogy egyszer is megnéztet volna őket. Bátyád már öreg, te meg csak részegeskedsz?!

Altán Sagáj mergen érezte, hogy jogos a korholás – megmosta kezét és arcát, kiment a házból, megállította az aranyezüst lépcsők tetején, szürke szemét körüljártatta a pusztán, szemügyre vette a

közeli és távoli vidékeket – és az Altáj hegység mögött észrevette szögsárga lovát, Aguj Sargát, amelynek keresztcsontja erős volt, mint egy láda, szügye széles, mint egy mező. Altán Sagáj akkorát fütttyentett, hogy tíz ember se fütyül olyat, akkorát kiáltott, hogy húsz embernek is becsületére válnék. Aguj Sarga *morin* jobb oldali fölfelé hegyezett fülével a felső lényeket, bal oldali leszegett fülével az alsó világ lakóit hallgatta, majd megszólalt:

– Nem az én gazdám hangját hallom?

Fülét hátracsapta sörényére, fehér farkát felvágta a keresztcsontjára; horkantott: a pára ködként szállt; egyet fújt: mintha forgószél emelné fel a port – vágatni kezdett. Odavágtatott a házhoz, felnyitotta a csengő-bongó kovácsoltezüst kaput, befutott és úgy megállt a tizennyolc ágú oszlopnál, amelyhez a lovakat kötik, mintha csakugyan oda lenne kötve, lesunyta magát, mint egy megriadt nyúl.

Altán Sagáj mergen rátette az ezüstműből készített zablát, ezüstös kantárral kantározta fel, könnyű selyemtakarót terített hátára, és ezüstnyerget rakott rá. Tíz hevederrel szorította le, a nyereg meghajlott, húsz hevederrel szorította le, a nyereg elgörbült. Az elülső nyeregkápa alá egy hároméves bika bőréből font fonatot tűzött, majd lova selyemből fonott kantárszárát az ezüstoszlophoz kötözte, maga pedig bement a házba.

Megállott a házban baloldalt, magára öltötte könnyű, nyári selyemköpenyét, hiba nélkül begombolta rajta mind a száznyolc gombot, majd magára vette meleg, téli köpenyét, begombolta annak is számtalan gombját, erre ráhúzta nagy, fekete subáját, amely nem ázik át a kilenc-tíz évig tartó esőtől sem, ennek hegyébe láncingét vette, melyet száz nyílvevő sem üt át. Fejére tette hatalmas sapkáját, és leült ott baloldalt, mint hatalmas, erős cirbolyafenyő. Sógornője aranyasztalt állított elé, amelyre a legjobb falatokat és finom, édes, vörös teát tett.

Miután evett, Altán Sagáj mergen kiment, felült lovára, és elindult. Csak egy kis porfelhő látszott az ezüstoszlopnál, majd a harmadik völgyben látszott sapkájának piros bojtja, villant meg ezüsttege. Nogón Tolo csak sóhajtott: „Hej, micsoda legény ez!”

Közben Altán Sagáj mergen az úthoz érkezett, vágatott: mint az elhajított kő, úgy ment a földön, repült, mint a sólyom. Ha

lassabban ment, lova patája tányérnyi darabokban vágta fel a gyepet; ha gyorsan ment: akkora hantokat szakítottak a paták, mint egy teknő. Egyszerre meglátta marháit, amint egy hegyen és a völgyben legelésznek. Sokkal több jószág volt, mint azelőtt; elszaporodtak. Felment a hegyoldalra, és harsány hangon elkiáltva magát, összegyűjtötte marháit, elhajtotta a sárga tengerhez, és megittatta őket. Fenéig kiitta a rengeteg állat a tengert, a marhák már a kavicsos fenéken álltak. Altán Sagáj mergen kihajtotta a jószágot, elhajtotta őket, majd megállt.

Ezután felfelé nézett – nevetett; lefelé nézett – sírt:

– Kire hagyjam méneseimet és csordáimat? Bátyám már öreg, ötvenéves, én pedig egyedül vagyok, teljesen magányos!

Ebben a pillanatban valahonnét egy hang hallatszott:

– Altán Sagáj mergen! Napod még magasán áll, még fiatal vagy. Mit búsulsz? Térj haza, kérd meg sógornődet, Nogón Tolót, hogy állítson eléd húsz fazék kétszer lepárolt daraszunt, meg húsz fazék négyszer lepárolt daraszunt, és kérjed, hogy igyék veled. Te azonban ne igyál, itasd le sógornődet. Ha berúgott, megmutatja neked jövődöbelidet!

Miután végighallgatta e szózatot, lassú kocogással megindult hazafelé. Ahogy így poroszkált, surrogást, neszezést hallott. Nagyon elcsodálkozott, nézelődött mindenfelé. Hát látja, hogy keleten vékony poroszlop emelkedik, amely az égig ér, majd vastag porréteg hullik a földre, egészen ellepi. Jól belenézett a porfelhő közepébe, és észrevette, hogy egyenesen feléje repül egy nyílvessző, amelynek a hegye lófejet formázott. Meg is szólalt a lófejhegyű nyíl:

– Hol vagy, Altán Sagáj mergen?

Ekkor Altán Sagáj száznyolc gombja közül kigombolt nyolcat, nehogy az elátkozott nyíl, amikor nekirepül, eltépje ruháját, s kidüllesztette lemeztelenített fekete mellét. A nyíl röpült, s alighogy kitért mellét, nekicsapódott, de hegye elgömbült, vége letörött, a vessző pedig visszapattant, s egy napi járóföld távolságra esett le. A nyíl úgy pattant vissza Altán Sagáj mergen fekete melléről, mintha kemény kőbe ütközött volna, megcsendült, és olyan hangot adott, mintha zengő kőszirt állta volna útját.

Altán Sagáj mergen elindult, hogy megtudja, megnézzé, milyen nyíl volt ez, és észrevette, hogy a nyíl felső végén arannyal, alsó

végén ezüsttel felrakott írás látható. Felvette a nyilat, és elolvasta, mozdulatlanul, anélkül, hogy akár csak hunyorított is volna. Ez állott a nyílon: „Hosszúak a napok, rövidek az éjszakák; megtudtuk, hogy van egy hihetetlenül erős ember, Altán Sagáj mergen. Meghívjuk őt lakomára, mi, akik keleten lakunk, egy apa-mangathaj kilenc fia.”

Elolvasta, majd levakarta a nyílról az egész írást, s arannyal a következőket róttá reá: „Elmegyek hozzátok, de csak akkor, amikor egy most született képes lesz tegzemet vinni, s amikor vaskengyelem füle elkopik.” Ezután megparancsolta a nyílnak:

– Repülj oda, ahol a legidősebb testvér él; palotája nyugati oldalának sarkán üsd át a tető legrövidebb dránicáját, szállj és szeld át annak a ládának jobb hátsó lábát, amelyen ülni fog!

Repült a nyíl, repült, s átvágta a láda lábát. A mangathaj megijedt, lebillent, leesett a ládáról. Felvette a nyilat, megnézte és elolvasta az írást. Láta, hogy az van ráírva: Altán Sagáj mergen eljön, mihelyt születendő fia képes lesz tegzét hordani, és mikor vaskengyelének füle elkopik.

A legidősebb testvér összehívta öccseit, és így szólt hozzájuk:

– Pusztítsuk el őt, még mielőtt megnősülne! Ha a fiával jön, úgy elbánik velünk, hogy nem pecsenye, de még egy levesbe való hús sem marad belőlünk!

Így is határoztak.

Altán Sagáj mergen ezalatt könnyed ügetéssel lovagolta az utat hazafelé, csörögtek nyeregdíszei. Mikor hazaért, a tizenkét fokozatú pányvázóoszlop legaljához kötötte ki lovát a selyemből fonott kantárszárral, majd bement a jurtába. Beszédbe elegyedett idős sógornőjével. Elmondta neki, hogy a legelőn a nyájak szerfelett elszaporodtak. Sógornője aranyasztalt állított elé, megterítette néki ízletes ételekkel, s vörös teát tett elé. Beszélgettek erről, arról, s Nogón Tolo megkérdezte Altán Sagájt:

– Neked valami bánatod van? Könnyes a szemed!

Altán Sagáj mergen így felelt:

– Ángyikám! Sógorasszony! Mi még sosem ittunk együtt pálinkát. Nagyon szeretnék most inni egyet veled! Párolj le tíz üst kétszer és tíz üst háromszor átfőzött daraszunt, húsz üst négyszer átfőzött daraszunt, és igyunk!

Nogón Tolo, amikor végighallgatta, lepárolta a kért pálinkát, a két és háromszorost, meg a négyyszerest, majd mindketten ittak. Altán Sagáj úgy tett, mintha innék, azonban a keblébe öntötte az italt. A sógorasszony ivott, ivott; már kigyúlt az arca. Ekkor Altán Sagáj mergen megkérdezte:

– Te már sokat megéltél, kedves sógorasszony, sokat láttál, sokat hallottál! Mondd meg, hogy ki lesz a feleségem!

– Hiába itatsz, ha ezt akarod megtudni tőlem! Semmiképpen sem mondom meg neked!

Altán Sagáj mergen erre kitöltött egy nagy ibrik italt, letérdelt, és úgy köszöntötte rá. Az asszony, amikor ezt kiitta, tökéletesen berúgott. Részeg fővel elkezdte mondani:

– Réges-régen, amikor fiatal voltam, és *összevarrtam az eget*, velem együtt varrt egy fiatal kisleány, ő az, aki neked kijelöltetett. Nyugaton lakik, Bajin Möngke hán szépséges leánya, Erén Tarbazsi a neve, de ha el akarod érní, sok nehézséggel találkozol, azonban ha bátor vagy, le tudod küzdeni a nehézségeket, és eléred őt.

Altán Sagáj mergen készülődni kezdett: nappal napvilágnál, éjjel gyertyafénynél tevékenykedett; ami törött volt, megragasztotta, ami szakadt: összevarrta, – lovát, Aguj Sárgát a trágyadombra állította, és addig pihentette, amíg olyan fürge nem lett, mint a mókus, jégre állította őt, hogy patája megedződjön; előkészítette egész hadi fegyverzetét. Nogón Tolo, a sógorasszonya, kijózanodván így szólt:

– Mit csinálsz, kutyuskám? Hová készülsz?

Altán Sagáj mergen így felelt:

– Te megjelölted feleségemet, és én elhatároztam, hogy odautazom!

– Ugyan, kutyuskám! Részeg voltam, amikor mondtam! Hány legény határozta el ezt már előtted is, de hogy egy is visszatért volna, nem hallottam!

Altán Sagáj ekkor így szólt:

– A férfi nem áll el döntésétől, mint ahogyan a farkas és a kutya sem engedi el a csontot, ha egyszer fogai közé kapta. Nem teljesen mindegy, hogy hol porladok el én meg a lovam? Nem teljesen mindegy, hogy élek-e, vagy pedig becsülettel meghalok?

Ezután kiment az udvarra, felült lovára, és útnak indult. Nogón Tolo, a sógornője, rákiáltott:

– Várj!

Húsz leölt bárány húsát két csomóba gyúrta, húsz boglya szénát két kötegbe kötött, és beletette a tegze aljába, majd így szólt:

– Ha éhezel, vagy fázol, vedd és egyél! – majd megáldotta őt, és a következőket mondotta: – Bármikor térsz vissza szülőföldedre, mindig megleled otthonodat!

Így indult el végül Altán Sagáj mergen, csupán egy porfelhő látszott a pányvázó oszlop mellett, majd három völgyön túl villant fel piros sapkabojtja, csillant meg ezüsttegze. Később, ahogy Altán Sagáj mergen ügetett az úton, csengtek-bongtak nyeregdiszei, a kerti sármány énekéről tudta, hogy nyár van, s a szarka cserregéséről, hogy eljött a tél.

– No – mondotta –, ideje, hogy pihenőt engedélyezzek magamnak is meg a lovamnak is! – s ezekkel a szavakkal felvágatott a magas Szümbür hegy tetejére. Egy lövéssel elejtett egy szarvasbikát meg egy szarvastehenet, hatalmas tüzet rakott, a vadakat két nyársra tűzte, és megsütötte, amíg ott üldögélt, nézelődött. Hát, fehér-tarka szemével meglátta, hogy egynapi járóföld távolságra három, égig érő palota áll, amelyeknek udvarán három vérpiros ló topog; rajtuk tegzek és íjak, állnak és kapálnak patájukkal. „Miféle nép élhet ott?” – törte a fejét, míg leszerszámozta sárga lovát, Agujt. Az ezüstnyerget feje alá tette, a selyem nyeregtakarót maga alá terítette, s lefeküdt. Hanyatt fekve gondolkozott: „Mi lenne, ha gyalog indulnék el körülnézni ott?” – Felkelt és elindult.

Amikor elhatározta, hogy a felső palotába megy, kivette a puzdrából az íját, felemelte vele a palota fedelét, körülnézett, és látta, hogy a bejárattól balra ül egy vörös arcú, lapátfogú fiatalember, hátul, a bejárattal szemben pedig egy a napnál fehérebb fénnyel ragyogó arcú, a holdnál szebben fehérlő nyakú leány üldögél, aki egy tenyérszerű nagyságú selyemből tízesével varrja a ruhákat, s dobálja őket maga elé és a háta mögé. Miközben ült és dolgozott, megkérdezte férjét:

– Mit ülsz ott? Azt hiszed, nincs hozzád mérhető férfi?

– Hol tudsz hozzám hasonlót? – kérdezte vissza a férj.

– Ó, te kutya! – mondta az asszony. – Egyenest délkeleten él Ünté Tarhi fia, Altán Sagáj mergen, mered-e magad hozzá mérni?!

– Akit te mondasz, nyergem szíjához kötöm! – felelte a férj. – De te mért hiszed, hogy nálad nincs külön? Sokkal jobbak is vannak! Egyenest északnyugaton él a gazdag Möngke hán leánya, a szépséges Erén Tarbazsi, aki öltés nélkül varr, s úgy készíti az ételt, hogy gőze sem száll: mérheted-e magadat hozzá?

Az asszony így válaszolt:

– Ő – égi eredetű, én – földi nő vagyok!

Amikor Altán Sagáj mergen ezeket hallotta, elment a második, az alsó palotához, ugyanúgy felemelte az ajtó szemöldökfáját (s vele a tetőt), és ismét ilyen beszélgetést hallott. Elment a harmadik, a legalsó palotához, de újra ugyanezt hallotta.

Ekkor elővett egy darab papírt, s ezt írta rá: „Altán Sagájt a nyeregszíjhoz kötni gyertek a Szümbür hegy csúcsára. Mindhárman hozzátok lovatokat is!”

Amikor azok hárman kimentek palotáikból, a három ló – sehol. Keresték mindenütt, de még nyomukat sem lették. Ahogy keresgéltek, az egyik pányvázóoszlop lábánál feltűnt egy tenyérnyi papírdarab, de egyikük sem tudta elolvasni. Az egyik asszony írástudó volt, elolvasta: „Én, Altán Sagáj mergen vittem el lovaitokat. Gyertek, kössetek a nyeregszíjhoz, s vigyétek a jószágot.”

Mindhárom legény fel tűrte szép ingujját konyákig, az ingük derekát övük mögé tűrték, és kijelentették feleségüknek:

– Akár nappal látjuk meg Altán Sagájt, akár éjszaka, levágjuk azt a tök fejét!

– Amint meglátjátok, elájultok! – mondták az asszonyok, és elvonultak házukba.

Elindult a három legény.

Amikor felhágtak a Szokto-Szümbür csúcsára, meglátták, hogy valami kitárt karjával hegyként magaslik, s körülötte hím és nőstény szarvasok sülnék egészben. Mikor ezt látták, elvesztették eszméletüket.

Ahogy magukhoz tértek, Altán Sagáj így szólt:

– Mi az, nem láttatok még embert? A hegy lábánál, a völgyekben éltek, ott nincsenek emberek?! – s meglegyintette őket cobolyprémes ruhaujjával, hogy felálljanak.

Ezek, amint felálltak, lámák módjára homlokukhoz emelt kézzel, könnyörögve hajlongtak.

– No, kössetek a nyeregszíjhoz!

Mindegyik tagadott:

– Én nem mondtam ilyet!

– No, menjetek, és hozzátok ide a lovamat! – szólt Altán Sagáj. Odaadta nekik a kantárt, de hárman sem tudták felemelni.

– Ha ilyen gyengécskék vagytok, ne kérkedjete, hogy egy férfit a nyeregszíjhoz köttök!

Maga kapta fel és tette lova fejére a kantárt, majd így szólt:

– Terítsétek fel a nyeregtakarót! – ezt a térítőt azonban még ki sem tudta húzni az a három.

Éltkor megint maga végezte el a munkát, de odaszólt a férjeknek:

– Nyergeljétek fel a lovamat!

Ismét meg sem tudták mozdítani a nyerget, magának kellett feltennie a ló hátára.

Ezután maga elé tűzte a két nyársat, és mindháromnak adott egy-egy bordát, a többit pedig néhány falásra maga ette meg – a csontokat és a mócsingokat kiköpködte, vagy orrán át fújta ki. Amazok? A részüknek még a felét sem tudták megenni.

– Így eztán ne sokat beszéljete, és ha elmentem, mindaddig imádkozzatok, amíg el nem tűnök a szemetek előtt! – szólt Altán Sagáj, és útnak eredt.

Amint ügetett az úton, egyszer csak meghallotta, hogy valami zaj kél. Egy nyílvessző szállt felé:

– Hol vagy, Altán Sagáj ?

– Megint egy nyíl? El ne tépje a ruhámat! – a száznyolc gomb közül kigombolt nyolcat, és kifeszítette fekete mellét. E nyíl farkából füst szállt, fejéből tüzes szikrák pattogtak. Egyenesen a mellének repült, és átütötte azt, s akkora lyukat szakított, hogy a hajnal fénye meg a déli nap is átsütött rajta, feltekeredett rá Altán Sagáj tüdeje és szíve. Sagáj, az „arany” szétcsapta karját, és majdnem leesett, de amikor hátrahanyatlott, lova alátámasztotta a keresztcsontjával, amikor előredőlt, sörényét vetette neki, amikor pedig oldalt billent – bordáival tartotta meg. Altán Sagáj alig tudta kihúzni íját a puzdrából, majd rá támaszkodott és elővett az ezüsttegezből egy csodanyilat,

rátette az íj húrjára. Ráparancsolt, hogy keresse meg azt, aki meglőtte őt, bárhova is ment, bárhova bújt is, majd kiröppentette. A nyíl szállt – fent zúgtak az egek, lent zengett a földnek mind a hét tája.

Ez a nyíl magát Zsorgódoj mergent kereste, akinek hat ujja volt, repült és közeledett hozzá. A hatujjú Zsorgódoj megrettent, felpattant almásderes lovára, és el vágatott, de a nyíl követte: szállt, s már csaknem el is érte őt. Zsorgódoj leugrott, és belevetette magát a tengerbe, ahol hetven apró halacskává változott, azonban a nyíl itt átváltozott hét csukává, és elnyelte egyiket a másikat után. Már csak egy halacska maradt, ez azonban kiugrott a vízből, és kölessé válva szétszóródott a mezőn. A nyílcsukából tyúk lett, és felcsipegette a kölest. Amikor már csak egy magocska maradt, az pacsirta lett, s felszámyalt az égbe, a nyíl azonban sólyom képében utánavetette magát. Amikor Zsorgódoj rájött, hogy a lelőtt gazda nyila nem kegyelmez, megadta magát: felvette valódi képét, leült, s kifeszítette lemeztelenített mellét. A nyíl átfúrta a kitárt testet, kitepte a szívet és a tüdőt, majd szállt tovább: visszament gazdájához, és elfoglalta helyét a tegezben.

Amikor Altán Sagáj mergen meglátta a szívet és a tüdőt, így szólt:

– Bár előbb lelőttél, nem láttad tüdőm és szívem, én azonban látom a tiéd – majd holtan rogyott össze.

Ekkor lova, Aguj, a sárga, leszedte róla a ruhát, és elrejtette egy nagy kő alá, maga pedig elindult a szépséges Erén Tarbazsihoz, aki feltámasztja a holtakat, gazdaggá teszi a szegényeket.

Úgy, ahogy volt, felnyergelten odacsapódott Bajin Möngke hán ménéséhez. A ménesre ügyelő pásztorok elmentek a hánhoz, és elmondták:

– Ménesünkhöz csatlakozott egy csodaszép ló szerszámostól.

– Ezt a lovat az ég küldte a leányomnak! – mondta a hán.

Később gyülekeztek az emberek, hogy betereljék a ménest és megfogják a lovat. Aguj Sarga háromszor körülfutotta a Gunin pusztát, négyszer körülvágatott a Dunin pusztán, majd befutott egy nyírfásba, szántszándékkal belegabalyodott a kantárszárba és megállt. Az emberek beérték és elfogták, vasbéklyóba verték mind a

négy lábát, és úgy vezették haza. A szép Erén Tarbازsi ült az ablaknál, úgy nézte.

Később, amikor a leány, a szép Tarka Rétisas felült a lóra, az északnyugat felé mentében egyképpen cifrázta a lépést, amikor délkelet felé ment, más módon lépdelt. Így szólt a szép Erén Tarbازsi:

– Szedjétek le mind a négy lábáról a béklyót, akadályozzák őt, nélkülük nyilván még gyönygebben jár!

Két erős vitéz fogta le a ló zabláját, de úgy is csak táncikált; horkantott egyet, köd szállt orrlyukából, fújt egyet, felhő kelt a porból, majd lerázta a két vitézt, és elvágtatott a levegőben.

A szépséges Erén Tarbازsi így szólt:

– Milyen könnyen becsaptál, pedig varázserőm van.

Kihúzott a zsebéből néhány rétisastollat, feltűzte őket, s készült elrepülni, de ekkor Aguj Sarga, a ló, fogaival kinyitotta két kengyelét, és a lány lábára kapcsolta úgy, hogy az nem tudta kihúzni őket, s így nem repülhetett el. Így futott tovább a ló, és távolabb, gazdája csontjainál ereszkedett le vele.

A leány felfortyant:

– Mivel becsaptál és úgy hoztál ide, nem támasztom fel a gazdádát! – majd felemelkedett az égbe.

Ekkor a sárga ló felnyerített lovasa nyomába:

– Eszege Malán tengri! Teremtő! Elhoztam halott gazdámhoz a szépséges Erén Tarbازsit, ő azonban dolgavégezetlen felszállt az égbe!

Az égi Kopasz Atya mindent lát, mindent tud – kőzáport zúdított, véresőt küldött alá: a nap csupán Altán Sagáj csontjaira süttött.

A leány ekkor – sután csapdosva átnedvesedett szárnyaival – leereszkedett a csontokra, és látván, hogy ezek a ló gazdájának csontjai, összeszedte őket, összerakta, és háromszor rájuk köpött, majd háromszor végighúzta rajtuk fekete selyemkendőjét – s így életre keltette Altán Sagáj mergent, maga pedig egy kis, fekete felhőre telepedett, és felszállt az égbe.

Altán Sagáj így szólt:

– De soká aludtam! – s rendbe szedte haját és magát.

Ekkor Aguj Sarga elmesélte gazdájának, hogy mi is történt most és előbb, mióta megölték, majd odavitte és átadta mind a ruhákat, mind gazdája fegyverzetét. Altán Sagáj erre átölelte lova vastag nyakát, megsimogatta, arany-fekete szeméből ömlött a könny, duzzadt, fekete szeméből folyton folytak a könnycseppek.

Később megszólalt Altán Sagáj:

– Nogón Tolo, sógorasszony, tettél-e valamit tegezem aljába?

Elővette a nyilak alól a húszt leölt bárány két csomóba gyúrt húsát, kiemelte a két kötegbe kötött húszt boglya szénát – kibontotta és a lovának adta, a húst pedig maga ette meg.

Ezután elindult, hogy megkeresse az embert, akit megölt. Egy nagy hegy lábánál – mint valami kisebb hegy, vagy nagyobb szikla – bukkant elő az ellenfél csontja, mellette ott állott vasderes paripája, de annyira lesoványodott, hogy horpaszán már átsütött a nap: szinte csak a bőre maradt meg.

Altán Sagáj mind összeszedte, össze is rakta a csontokat és egyéb maradványokat, majd háromszor rájuk köpött, háromszor átlépte őket, végül háromszor meglegyintette a csontokat a fekete selyemkendővel, és életre keltette a holtat.

A hatujjú Zsorgódoj így szólt:

– Hej, de sokáig aludtam! – s ezzel felemelkedett és fölült.

Barátságot kötöttek, ültek, beszélgettek, testvérnek fogadták egymást. Elcserélték a jobb mutatóujjukon lévő vésett ezüstgyűrűket, és megbeszélték, hogy ezután bármelyikük bajba kerül, segíteni fognak egymáson, majd elbúcsúztak. Zsorgódoj mergen hazaindult, Altán Sagáj mergen pedig csengő-bongó fegyverzetben Bajin Möngke hához ügetett.

Amikor megérkezett a gazdag Möngke hához, leszállt lováról, a selyemből fonott kantárszárat az arany pányvázóoszlopra hurkolta, maga pedig bement. A hán, Bajin Möngke megrettent: reszketett trónszékében, a legény azonban üdvözölte, és a hánt megillető tisztelettel köszöntötte őt.

Bajin Möngke megkérdezte:

– Honnan jössz és hová tartasz, ifjú?

– Altán Sagáj mergen vagyok, Ünté Tarhi fia, s egyenest délkeleten élek. Vőnek ajánlkozom, övem a jegy ajándék!

Örült a hán nagyon a kedves szavaknak, és a bejárattól balra, díszhelyre ültette le – aranyasztalt állíttatott elé, a legízletesebb falatokat rakatta az asztalra, és vörös teával kínálgatta. Ezután a gazdag Möngke hán megüttette a hátsó dobot, hogy összehívja a népet, megverette az elülső dobot is – végtelen sorban özönlöttek az emberek. Lakomát rendeztek: tavakban állt a pálinka, hegyekben a hús.

A hán leánya, a szépséges Erén Tarbazsi külön házban élt, egynapi járásra apjától. Elküldte szolgáló leányát, nézzen körül, és mondja el, milyen vőlegényt szemeltek ki neki. A leányt elbűvölte Altán Sagáj választékos-édes beszéde, s mindenről megfélelve három napot töltött ott. Amikor észbe kapott, kezét tördelve, lélekszakadva rohant ki, felkapott egy egyszerű fanyerget, nyeregtakaró helyett egyszerű pokrócot dobott egy lóra és hazavágatott.

A szép Erén Tarbazsi kérdőre vonta:

– Miért voltál el ilyen soká?

– Rettentően sovány vőlegényt leltek neked, megundorodtam és émelyegtem, még hánytam is: ezért maradtam el három napig! – felelte a szolgálóleány.

– Minek menjek én ilyenhez?! – mondta a szépséges Erén Tarbazsi: fogta magát és felszállt az égbe.

Altán Sagáj mergen, akinek azt mondták, hogy három nap múlva hozzák elé menyasszonyát, kiment a sárga pusztára, égisz erő palotát emelt, eledelt készített meg italt – egyszóval: mindent, ami kell.

A gazdag Möngke hán elindult leányához: meg is érkezett, de nem találta, így megkérdezte a szolgálóleányt:

– Hová ment a leányom, Erén Tarbazsi?

– Nem akar férjhez menni, elrepült!

– Altán Sagáj fejemet veszi, széttép! – mondta a gazdag Möngke. Felemelte fejét, nevetett kínjában, – leszegte állát, szitkozódott.

– Ó, hán, gazdag Möngke! Mit gyötröd magad? – szólt a szolgáló. – Hívass három orvost, vakartass ki a koszból, adasd rám a szép Erén Tarbazsi ruháit, keness meg tevezsírral, hogy jó szagú

legyek, kezegettem birkazsírral, hogy illatozzam, s engem adj hozzá!

Így is tettek: őt vezették Altán Sagáj mergen elé, aki meg is vendégelte őket. Három nap – három éjjel tartott a lakoma, majd hazament a nép – Altán Sagáj magára maradt a szolgálóleánnyal.

Reggel, amikor feltápáskodott a menyecske, meg sem mosdott, úgy állt oda teát főzni. Altán Sagáj csak feküdt, ámult és bámult. Később, amikor felkelt s leült teázni, követ érkezett apósától, vendégségbe hívta az ifjú párt. Elindultak, elsétáltak.

A baloldalt ülő férfiak között senki sem akadt, aki úgy tudott volna beszélgetni, mint Altán Sagáj mergen, de a jobboldalt letelepedett asszonyok között sem akadt csúfabb, mint orrát szívogató, nyáladzó felesége. Altán Sagáj bámult, csodálkozott, majd felpattant, s nejét otthagyva hazatért.

Mikor megérkezett, a bejárattól balra fűszállá változott, a lovát, Aguj Sárgát pedig a ház előtt heverő ló citrommá változtatta. Ekkor azután három hattyú szállt le a házra, s megültek a füstnyílás körül. Levetették szárnyaikat, és három szép leánnyá változtak, majd bementek a palotába. Ketten a bejárattól balra, a férfioldatra ültek le, és egy ruhaszélnyi selyemből húsz ruhát varrtak, a harmadik a nők oldalára, a bejárattól jobbra ült le, és egy tenyérenyi selyemdarabból tíz ruhát hozott ki.

A szemközt ülők így szóltak hozzá:

– Miért nem mentél ahhoz a férfihoz, aki méltó lett volna hozzád?

A jobbra ülő leány így válaszolt:

– Mindazt, ami történt, szolgálómnak köszönhetem, aki becsapott engem!

Ekkor Altán Sagáj felöltötte valódi képét, visszaváltozott, és elkapta az egyedül ülő leányt, de nem tudta megtartani: a leány eltaszította és elrepült. Altán Sagáj így szólt:

– Ha veled nem boldogulok, majd eligazítom a dolgot apáddal!

– Felpattant Agujra, szögsárga lovára és elvágatott.

Félúton járt, amikor a leány leszállt, elkapta a kantárt, és megállította őt, Altán Sagáj azonban ráhúzott korbácsával:

– Azért is elmegyek! – mondotta.

A leány azonban olyan szépen és meggyőzően kérlelte, hogy még a tiszta víz is megbőrösödött, s a sima kövön is fű nőtt hallatára. Az elhódított Altán Sagáj elaludt.

A leány, a szépséges Erén Tarbazsi hazavitte, és lefektette őt, majd munkához látott: pára nélkül főzte az ételt, öltés nélkül varrta a ruhákat. Egyet lépett, gyöngé fű fakadt a nyomán, még egyet lépett, két virág pattant minden száron.

Altán Sagáj felébredt. Feküdt és nézte, gondolkodott: „Ha ez a leány ilyen, bizonyára a hán leánya.” Hirtelen felugrott az ágyról, kifutott a házból, felült lovára: indulni készült. Ekkor kijött a leány is és megkérdezte:

– Hova indulsz?

– Apádhoz megyek, hogy fejét vegyem és ízekre tépjem!

– felelte a leány.

– Te kutya, mi ütött beléd? – kérdezte a leány, de alig-alig tudta csak visszatartani és bevinni a házba, ahol azután leültek, s itták az illatos, vörös teát. Egyszerre megszólalt Erén Tarbazsi:

– Nézz csak hátra! Egyenest feléd feszül egy íj, s rajta a nyíl.

Ahogy megfordult, a leány kettévágta őt, és kitisztította belsejéből a szennyet. (Ki kellett jól takarítani – amikor a szolgálóval hált, egészen megfertőződött.) Amikor elkészült, összeragasztotta férjét, olyan volt, mint azelőtt.

Ekkor kintről hang hallatszott:

– Gyere ki és vezess be engem!

E szavak hallatán a szép Erén Tarbazsi ment ki a házból, és látta, hogy egy kocsin ott ül a szolgálóleány. Nevéhez illően rétisasként kapta el és széttépte. Egyik felét maga mögé dobta, s így szólt:

– Legyen belőled zöldharkály, fákat vés, míg csak élsz! – másik felét maga elé hajította:

– Legyen belőled vörösharkály, csőröd kópiáig kopácsolj! – megfordult és bement.

Később Altán Sagáj a hazatérésen kezdte törni a fejét: „Az idegen nem él meg a mások földjén, szarvaslapockát nem bográcsban főzik.”

Mindketten elmentek a gazdag Möngkéhez. Az após nagyon csodálkozott, amikor meglátta őket, örvendezett, nem tudta, hogyan

került férjéhez a leánya, Erén Tarbazsi. Altán Sagáj mergen bejelentette, hogy hazatér.

A gazdag Möngke hán elfelezte vagyonát, odaadta állatai, aranya-ezüstje felét, és útjukra bocsátotta őket. Altán Sagáj előrement, és meghagyta feleségének:

– Arra menj, amerre jelet teszek, s ott éjszakázz, ahol kört húzok!

Házuk tornácán fekete holló károgozott, a ház körül rókák futkároztak, és a környéket annyira felverte a gyom, hogy elérte a ló hátán a nyeret, a palota azonban szilárdan állt.

Altán Sagáj mergen nagyon elcsodálkozott, de rájött, hogy ángya, Nogón Tolo bizonyára hagyott valami jelet. Bement, és felemelte a tűzhely nyugati kövét, amely alól egy kis, teleírt papírlap került elő. Ez állt rajta: „A föld szélén is túl, kilencven évnire innen, azon a helyen, ahol az ég a földet éri, él kilenc mangathaj-testvér, azok raboltak el. Ha visszatérsz is, ne gyere utánunk!”

Altán Sagáj ekkor rendet teremtett kint is, bent is, és közben megérkeztek a többiek is. Az állatok szétszéledtek a völgyekben, az emberek is elhelyezkedtek. Ekkor elhatározta magát: „Mindegy, hol hevernek csontjaim meg a lovaméi, mindegy, hol pusztulunk!”

Nappal napvilágnál, éjjel a hold fényénél készülődött; elhatározta: ha kell, tíz évig követi nyomukat; ha kell húsz évig kúszik! Felöltözött, felvette fegyvereit és elindult.

Ment, ment fáradhatatlanul: a telet a szarka cserregése jelezte neki, a nyarat a vörösbegy dala hirdette. Elért oda, ahol az ég a földet éri, s mikor az ég felemelkedett, elvált a földtől, közéjük feszítette íját, és átugratott a túlvilágra. Ott azután tovább indult.

Amikor Hojühür, a kilencvenöt fejű mangathaj megtudta ezt, elébe küldte kisöccsét, a tízfejű mangathajt. Az úton találkoztak; Altán Sagáj rákiáltott:

– Ej, te rabló, cubákfaló! Miért vetted el a másét, hogy mertél kezét vetni ángyikámra?! Hogy akarsz megküzdeni velem, vállal, vagy nagyujjal, birkózzunk-e, vagy íjat feszítünk egymásra?

– Birkózzunk!

Összeakaszkodtak, és birkóztak bárom éjjel, három nap, végül Altán Sagáj mergen úgy összenyomta a tízfejű mangathajt, mintha pelyhes kiskacsa lett volna, de ekkor jött a huszonöt fejű mangathaj.

Ismét három napig tartott a küzdelem, de Altán Sagáj ezt az ellenfelét is megölte, éppen úgy, mint a harmincöt fejű mangathajt, aki az első kettő után jött.

Ekkor következett Düldegür, a negyvenöt fejű szörnyeteg, de háromnapi küzdés után neki is vége lett. Az ötvenöt fejű mangathajjal már öt napig kellett viaskodnia, fekete izzadság csörgött le róla, csontjai lágyultak, és alig-alig tudott diadalmaskodni Altán Sagáj.

Mindezek után jó járású, sötétbarna lovon jött Zsortogor, a hatvanöt fejű mangathaj, s már messziről kiabált:

– Hé, hé! Ne hetvenkedj, amiért megölted öt öcsémet! Én – meg se ráglak; úgy nyellek el, hogy még az ízedet sem érzem!

Egymásnak mentek, birkóztak, de egyik sem bírta a másikkal hat napig, de a hetediken – nagy nehezen – őt is legyőzte Altán Sagáj.

Ekkor már előjött a hetvenöt, a nyolcvanöt és a kilencvenöt fejű mangathaj is:

– Ki ez a csodalény – mondták –, aki megölte hat öcsénket?

Előbb a hetvenöt fejű mangathaj kelt vele bírókra. Hét napig küzdöttek, Altán Sagáj teste már ernyedezett, és a mangathaj lassanként úgy összetekerte, mint a ruhát vagy a szőnyeget szokás. Altán Sagáj kiáltott, mint a hegyi kecske, kiabált, mint egy kis gida – hajszára volt a haláltól, amikor odaugratott hamvasszürke lovon egy vörös arcú, fehér fogú legény, elkapta Altán Sagáját, félrelökte, és maga kelt bírokra helyette. Felkapta a jobb csípőjére a hetvenöt fejű mangathajt, és úgy a földhöz csapta, hogy az a harmadik fagyrétegig süppedt, s csak tekergő füle látszott ki a földből, meg a kisujja, mást mozgatni sem tudott.

Ezután ugyanígy elbánt a nyolcvanöt fejű mangathajjal is, s végül a kilencvenöt fejűvel viaskodott: három hónapig küzdöttek, de végül az utolsót is legyőzte.

E diadal után a legény odament Altán Sagájhoz, aki megkérdezte :

– Ki fia vagy?

– Ünté Tarhi gyermekének, Altán Sagájnak vagyok a fia.

– Hogy hívnak?

– Bagaj Baksi Nudarga a nevem.

– Ha csakugyan az én fiam vagy, menj el egynapi járásra, és úgy lődd át a nagyujjam körmét, hogy nyilad ne érje a húsomat.

A legény elment, kiröppentette nyilát, amely el is választotta Altán Sagáj körme feketéjét az élő körömtől.

– Csakugyan te vagy a fiam! – mondta; jobb térdére ültette, s dajkálta, mint csecsszopót, bal térdére ültette, s cirógatta, mintha kisgyermek lett volna – becézgette, szeretgette.

Később szétzúzták a mangathajok birodalmát: amit meg lehetett mozdtítani, az utolsó szögig, szíj darabig összeszedték, amit nem lehetett mozdtítani – elégették. Megkeresték a nagybácsit és feleségét: ki volt szúrva a szemük, kezüket-lábukat eltörték a mangathajok. Amint meglelték, meg is gyógyították őket varázserejű nagy- és mutatóujjukkal, majd mindnyájan visszatértek: annyi jószágot tereltek, hogy alig fértek a völgyekben, s szinte minden forrás vizét kiitták.

Amikor hazaértek, az állatok szétszéledtek a legelőkön, az emberek meg lakomát rendeztek, kilenc éjjel és kilenc nap tartott a dáridó: annyi húst főztek, hogy hegyekben állt, még el is dobáltak belőle, és tengernyi volt a pálinka – fürödni lehetett benne.

Megünnepezték a győzelmet, s éltek boldogan!

ALTÁN SAGÁJ MESÉJÉNEK MÁS VÉGÉT IS MONDJÁK

Amikor Altán Sagáj mergen meg a fia hazatért a mangathajok felett aratott győzelem után és pihentek, két gyorsfutár érkezett hozzájuk. Ahogy a követek eljutottak Sagáj, az arany elé, ezt mondták:

– A hatujjú Zsorgódoj mergen, és a Hold fia, Szagán mergen, meg a Nap fia, Nagada mergen, továbbá a Fiastyúk fia, Mergen Degé, Súdaj Ulán bátor, a Vérvörös Ég fia, a Fényes Fehér Ég két fia, Gürgül Szagán vitéz és Anzan Súmar vitéz küldött, hogy hívjalak meg téged, Altán Sagáj mergen, fiaddal, Bagaj Baksa Nudargával együtt – segítsetek nekik megszabadítani Abaj Geszert, akit Lobszogoldoj mangathaj szívós számárrá változtatott és folyton gyötör: naponta hatvan hold földet szántat és boronáltat véle.

– Három nap múlva indulok! – felelte Altán Sagáj, s csakugyan három nap és három éjjel kellett a készülődésre, majd elindult fiával, Bagaj Baksa Nudargával együtt Zsorgódoj mergenhez.

Amikor találkoztak a vitézek, elindultak Lobszogoldoj mangathaj ellen. Mentek, mentek, közeledtek; amikor Lobszogoldoj megtudta ezt, felült hitvány, hamvasszürke lovára, hatmázsás buzogányával ösztökélte egyenest a jövevények felé, akikkel találkozott is az úton. A mangathaj megkérdezte:

– Kik vagytok, honnan jöttök és hová mentek?

Ekkor Altán Sagáj mergen akkorát kiáltott csengő hangján, mintha tízezer ember kiáltott volna, akkorát rikkantott, mintha ezer ember rikoltott volna:

– Hej, te szarvatlan rabló, Abaj Geszer kínzója!

– Ne kiáltozz olyan nagyon! Úgy lenyellek, hogy annyi ízedet se érzem, mint a fogamba akadt húscsacatnak! – mondta Lobszogoldoj mangathaj Altán Sagájnak. – Hogy küzdesz meg velem: birkózzunk vagy nyilazzunk?

– Bírokra! – szólt Altán Sagáj.

Mikor ebben megegyeztek, mindnyájan övet tekertek nyírfából.

Először a Hold fia, Szagán mergen, a Nap fia, Nagada mergen és a Fiastyúk fia, Mergen Degé állt ki a mangathaj ellen, Lobszogoldoj azonban egyszerre elkapta mindhármat, és elhajította őket a hetedik határba: úgy zuhantak le, mint egy eldobott csülökcsont.

Másodszorra a Vervörös Ég fia, Súdaj Ulán bátor és a Fényes Fehér Ég fiai, Gtirgül Szagán bátor meg Anzan Súmar bátor állt ki a mangathaj ellen – de őket is csak elhajította a szörnyeteg.

Ezután Altán Sagáj mergen és fia, Bagaj Baksa Nudarga meg a hatujjú Zsorgódoj mergen szállt síkra a mangathaj ellen, összeakaszkodtak szétválaszthatatlanul. Küzdöttek három éjjel, három nap, birkóztak kilenc nap és kilenc éjjel, gyötörték egymást – három évig tartott a harc. A világot füst és por borította, nappal is csak olyan volt az ég, mint éjszaka: a madarak nem lelték meg fészküket, a vadak elvesztették kicsinyeiket.

A nagy sötétség feltűnt az ég legfőbb lakójának, Eszege Malán tengrinek, aki, hogy megtudja, mi történik odalent a föld lakóinál, mi ez a csata, háborúskodás, felütötte csodakönyvét, amelyből kiolvasta, hogy három dicső vitéz már három éve harcol, tusakodik Lobszogoldoj mangathajjal, de nemhogy legyőzni nem tudják, inkább maguk vannak végveszélyben. Ekkor a Kopasz Atya megparancsolta Gunin Szagán tengrinek, hogy villámmal sújtsa le Lobszogoldoj mangathajra. Gunin, a fehér égi isten megdörgette az eget egyik végétől a másikig, felvillant a villám: megrendült a föld, és a mennykő egyenest Lobszogoldoj feje tetején csattant – ez azonban meg sem pörköldött, sőt, tövestől kirántott egy hatalmas vörösfenyőt, és belevágta Gunin Szagán tengribe, átdöfte vele úgy, hogy az alig tudta elmondani Eszege Malánnak, mi is történt. A három hős szíve már alig vert, recsegték-ropogtak bordáik, a mangathaj úgy gyúrta ellenfeleit, mintha szőnyeget csavart volna össze, életük már csak vékony selyemszálon függött.

Miután Altán Sagáj mergen elment, született még egy fia: Bátor Szokto mergen. A fiú folyton kérdezgette:

– Hol az én apám?

– Apád elpusztult a háborúban – felelte az anyja, de hogy hol és mikor, sosem mondta el.

Egyszer tejet forraltak egy nagy üstben. A vitéz Szokto mergen kiment a jurtából, kieresztett hetven pirók borjút és felkiáltott:

– Anyám! Anyám! Hetven veres borjú az anyját szopja!

Anyja lélekszakadva futott, s amíg rendet teremtett, elválasztotta és karámba hajtotta a legelőre fogott borjakat, legényfia

fát dobott a tűzre, amely fellángolt, s a tej felforrt. A fiú eldugta a merő- meg a keverőfát, majd újra kiabált:

– Anyám, fut a tej!

Anyja odaszaladt, de nem talált semmit, hogy a zubogó tejet lemerje, a legény viszont elkapta anyja két kezét, bemártotta őket a forró tejbe, és kevergette vele – anyja üvöltött, mint a fába szorult féreg, visított, mint akit nyúznak.

– Hol van az apám? – förmedt rá a legény.

– Elment, egyenest délre, hogy megvívjon Lobszogoldoj mangathajjal, és még nem tért vissza... – vallotta be az anyja.

Mikor a fiú ezt megtudta, hüvelykjével lehűtötte, mutatójával meggyógyította anyja megégett kezét, majd megfogott egy hatalmas kost, elvitte a Szokto Szümbür hegy csúcsára, és feláldozta Eszege Malán tengrinek, így kérlelve őt:

– Adj nekem ruhát, fegyvereket, s juttass egy lovat is, hogy útra kelhessek!

Mikor könyörgése a Kopasz Égi Atya füléhez ért, az így határozott.

– Áldozatot mutat be és lovat, ruhát, fegyvert kér ez a teremtmény. Legyen! – megparancsolta kilenc égi varrónőnek, öltsenek össze egy ruhát, hívatott kilenc égi kovácsot, hogy készítsenek fegyvereket, és elküldött két gyorsfutárt, hogy fogják ki és hozzák el a nagy Buraksi méneséből azt a csődöröcsikót, amely fehér farkú kancától született.

A két küldönc azonban sehogyan sem tudta megfogni a csikót. Sokáig kínlódtak, míg végül megszólalt a fehér farkú kanca:

– Így sosem fogjátok el az én csikómat!

– Mit tegyünk? – kérdezték.

– Tépjete ki farkamból három szál szőrt, csináljatok belőle hurkot, és erősítsétek lágy fehér fű harasztjához, s amikor rávetitek a hurkot, mondjátok:

– Ha eltéped anyád szőrét, megbocsáthatatlan bűnt követsz el, ha kitéped a gyenge füvet, örökre táplálék nélkül maradsz!

Így is tettek – amikor rávetették a hurkot a csődöröcsikóra, elmondták neki, amire anyja tanította őket. A ló megállt, mint a cövek, olyan békésen lapult meg, mint egy alvó, újszülött nyúl. Verteszüst zablát tettek pofájába, ezüstös kantárt raktak rá, és

elvezették Eszege Malán tengri elé, aki a ló hátára köttette az elkészült ruhákat és fegyvereket, majd rábízta egy fehér szárnyas égi küldöncre, hogy ereszkedjék le vele a földre, és juttassa el leendő gazdájához.

Mikor a szárnyas küldönc leért, odakiáltott Bátor Szokto mergennek:

– Ha legény vagy, fogd meg a kötőféket, és tartsd meg a lovat, egy rántással oldjad ki mind a száznyolc hurkot, és kapd el a terhet! Ha nem tudod megtenni, ízzé-porrá tipor a ló! – majd elengedte a csődört.

A ló szinte pattant, mint az eldobott kő, repült, mint a sólyom, a vitéz Szokto mergen azonban elkapta a selyemből font kötőféket, fordított egyet rajta és megállította; egy rántással kioldotta mind a száznyolc tehertartó hurkot, és elkapta a ruhákat meg a fegyvereket. Megnézte az öltözetet – mintha ráöntötték volna, megfeszítette az íjat, nézte és így szólt:

– Télen még csak hagyján, de nyáron lágy lesz, gyenge ez az íj.

Felült a lóra, meghúzta a kantárszárat: a csődör szinte az édig pattant, s mikor földet ért, igazán csak ügyességének köszönhette a vitéz Szokto mergen, hogy le nem esett róla. Megzabolázta lovát, majd hazavágtatott.

Amikor anyja meglátta a közeledő lovast, nem ismerte meg; megrémült, azt hitte, valami idegen harcos tör a házra, és elbújt a ládatartó állványok alá – helyet csinált magának, és csendben feküdt. A vitéz Szokto mergen bement, meglátta anyját a ládák alatt, és megkérdezte:

– Mit csinálsz, anyám?

– Azt hittem, ellenség tör a házra! – felelte anyja.

– Elmegyek megkeresni apámat! – jelentette be a fiú, és elvágtatott, egyenesen délnek. Ment, ment, sokat, vagy keveset, csak a közelbe, vagy messzire? Ki tudja.

A három harcos még küzdött Lobszogoldoj mangathaj ellen, de már csak hajszálnyira voltak a haláltól. „Tán kibírják addig, amíg odaérek” – gondolta a legény, – jobbra rántotta lovát, balra fordította, rávágott a fékszárral, és odaugratott a szörnyeteghez. A csődör úgy

megtiporta Lobszogoldoj mangathajt, hogy egy csontja sem maradt épségben.

A vitézek, akik nem tudták legyőzni a mangathajt, fel sem bírtak kelni. Bátor Szokto mergen odament hozzájuk, felemelte őket, és mindhármat felvitte a Szümbür hegy csúcsára, majd egy lövéssel elejtett egy szarvasbikát meg egy szarvastehenet, megsütötte őket, és hozzálátott, hogy a három harcost magához térítse.

Amikor megerősödtek, azt kérdezték:

– Hová való vagy és ki fia, te legény?

– Altán Sagáj mergen fia vagyok, Bátor Szokto mergen a nevem!

– Ha csakugyan a fiam vagy – mondta Altán Sagáj –, menj egynapi járásnyira, és lődd le körömök feketéjét jobb hüvelykemről, de nyilad ne sértse meg a húsom!

A legény elment a mondott távolságra, és kiröppentette nyilát, pontosan úgy, ahogyan apja kérte. Sagáj, az aranyvadász ezután jobb térdére vette, és dajkálta, mint csecsemőt, bal térdére vette, szeretgette, mint csöppséget szokás, majd elindultak, hogy megkeressék hat társukat – meg is találták őket ott, ahová Lobszogoldoj hajította őket.

Elindultak mind a tízen a mangathaj birodalmába. Mikor odaértek, megláttak egy hatalmas, fekete vaspalotát: minden oldala harmincezer öl volt. Amint megérkeztek, bejáratot nyitottak: kifordították sarkaiból az öntöttvas kapukat. Abaj Geszer bogdó emeletes vashombárba volt bezárva, de a vitéz Szokto mergen berúgta a vasajtót, és kivezette onnan a szerencsétlen, számárrá változtatott Geszert, ráütött bal pofájára – kifolyt belőle valami mérges nedv, rávágott jobb pofájára – genny ömlött az ütés nyomán; Abaj Geszer bogdó azonnal visszaváltozott és megszólalt:

– De soká aludtam! – majd megkérdezte:

– Kik vagytok ti, vitézek?

Elmondtak neki mindent.

– Köszönet nektek! – szólt Geszer. – Legyünk társak!

Ezután bementek a vasból készült palotába, és meglátták Lobszogoldoj mangathaj alvó, púpos feleségét. Bátor Szokto mergen kettéhasította a fejét, megölte, azonban egy gyermek bújt ki belőle,

és madár képében felszárnnyalt az ég felé. Vitéz Szokto kirohant, és aranynyilat vett ki tegzéből, megcélozta a madarat, és így szólt:

– Ha neki kell pusztulnia, vágd szét a nyaka csigolyáját, ha nekem kell elvesznem, hullj vissza rám! – majd megfeszítette íját, és kiröppentette a nyilat, amely átütötte a madárrá változott mangathaj ivadék nyakát.

Később összeszedtek mindent, még egy szíj darabot, egy törött késpengét sem hagytak, összeterelték a jószágot is: amint elindultak, alig fért el a sok marha a völgyekben, majd kiitták mind a folyók vizét.

Amikor odaértek Geszer hánhoz, három nap, három éjjel tartott a dáridó, a negyedik napon azonban megszólalt Abaj Geszer bogdó:

– Hogy végképp kivesszenek a mangathaj ok, meg kell ölni a tizennyolcadik égben lakó fekete anyókat, a neve: Mojsz. Ha őt elpusztítjuk, az írmagjuk is kivész. Vitéz Szokto, menj és végezz vele!

– Nekivágok, de adjatok mellém két társat! – mondta Szokto mergen.

El is indult vele a Vervörös Ég két fia, Súdaj Ulán és Anzan Súmar. A három dalia ment, vándorolt hosszan – a telet a tarka szarka cserregéséről, a nyarat a kerti sármány énekéről tudták meg; csak mentek, mentek.

Amikor közeledtek a tizennyolcadik éghez, a fekete Mojsz banya értesült erről, és elküldte a rézcsőrű fekete Tad madarat, hogy lyukassza be a három legény fejét, és szívja ki belőlük a túrófehérségű velőt. A vitéz Szokto mergen észrevette a közeledő madarat, gyorsan fekete léggé változott, és ráült a madár hátára, vele együtt repült észrevétlenül. A rézcsőrű madár lecsapott a két hősre, belyukasztotta a fejük tetejét, és kiszívta koponyájukból a velőt, majd – mivel nem találta meg a harmadikat – visszaszállt, és elmondta Mojsz Karának, a vén banyának:

– Amikor közeledtem, láttam mindhármat; kettőnek ki is szoptam agyvelejét, a harmadikat azonban nem találtam meg, pedig hétszer bejártam a földnek mind a hét táját, nyolcszor repültem végig a nyolc égi mezőn – sehol sem találtam, ezért hazaszálltam!

– Hová tetted a szemed, hogy elszalasztottad a harmadikat?! – mordult rá Mojsz Hara, a gonosz anyóka. – Bátor Szokto mergen

mindezt hallotta.

Mojsz Hara vashombárban élt, amelynek sem ajtaja, sem ablaka nem volt, amelyen át be lehetett volna jutni – egy vékony csövön át etették. Ezen a nyíláson át, ahol az ennivalót beadták, jutott be Szokto mergen a banyához, olyan erősen összekötözte Mojsz Harát egy ezeröles kötéllel, hogy az csontig bevágta húsát, majd felfordította a vashombárt és kiment. Mindent felgyújtott és elégetett, Mojsz Harát pedig nyeregszíjaihoz kötözte, és elindult vissza, lefelé a földi lakókhoz. Útjának felén odanézett, hát látta, hogy Mojsz Hara nincs sehol. Szürke szemét az égre vetette, és észrevette, hogy a banya már majdnem elérte a tizennyolcadik eget. Bátor Szokto mergen vette íját, ráhelyezett egy arany nyílvesszőt, megcélozta Mojsz Harát, pedig már csak akkorának látszott, mint egy tetű, kiröppentette nyílát, amelynek megparancsolta, hogy pontosan az első nyakcsigolyát találja el, amin a fej ül – a nyíl le is szelte a vén, fekete banya fejét. Amint a megölt Mojsz Hara lezuhant, holtteste három völgyet befedett. A vitéz Szoktó a nyeregszíjakhoz kötözte a fejet, a tetem többi részét pedig elégette.

Elindult a főúton, megérkezett bajtársai csontjaihoz, összeszedte maradványaikat, háromszor leköpte és háromszor átlépett rajtuk, s ezzel feltámasztotta őket. A legények rendbe szedték magukat, mintha álomból ébredtek volna, és megjegyezték:

– De soká aludtunk! – majd megkérdezték Szokto mergent: – Csak nem sikerült?

– Nézzétek meg nyeregszíjaimat s rajtuk a fejet!

Elcsodálkozott a két vitéz, majd mindhárman útra keltek.

Egynapi út után tábort vertek éjszakára, s ezek ketten, amikor már azt hitték, hogy a vitéz Szokto mergen már alszik, összebeszéltek: ásnak egy nyolcvan öl mély vermet, és belevetik Szoktót, a fejet pedig elviszik, mintha ők ölték volna meg Mojszot, a fekete banyát. Meg is ásták a nyolcvanöles gödröt, és oda akarták cipelni a vitéz Szokto mergent, aki azonban talpra ugrott, és felkiáltott:

– Mi ez? – s mikor meglátta a vermet, megkérdezte: – Mi van veletek?

Társai mit sem tudtak mondani.

Bátor Szokto kijelentette, hogy ilyen mély lyukat nem lehet gazda nélkül hagyni, elkapta mindkettőt, és beledobta őket a verembe, amelyet neki ástak, maga pedig tovább indult. Megérkezett Geszer hánhoz, és átadta neki a fejet. A hán nagyon örült:

– Ezzel kipusztítottuk a mangathajokat!

– De hol vannak társaid? – kérdezte Abaj Geszer bogdó hán a vitéz Szokto mergentől.

– Meg akartak ölni, ástak egy nyolcvanöles vermet, abba akartak hajítani, én azonban felébredtem, s hogy ne maradjon gazda nélkül a gödör, őket vetettem bele.

– Még szükségünk lehet rájuk később is! – mondta Geszer hán, és megparancsolta, hogy húzzák ki a két ifjút a veremből, vezessék elébe őket. Szigorúan megróttá a két hitszegőt, és megígértette velük, hogy többet nem tesznek ilyet, majd bárom napig mulattak, azután mindenki elment a maga országába.

Ezóta nincsenek mangathajok, ők pedig békében éltek, s eljutottak az öröklétig.

MESEK

FARKAS VITÉZ

Hung Tajzsi hánnak két fia volt, a nagyobbik neve Szerén Galdan, a kisebbiké Sonó bátor volt. Mikor felnőttek, mindkét fiú megnősült: Szerén Galdan feleségét Haljmakskinnak hívták, Sonó bátor, a Farkas vitéz feleségének nevét nem őrizte meg az emlékezet.

Egyszer Hung Tajzsi két fia körvadászatra indult, apjuk háromszáz-háromszáz embert adott melléjük. A hán idősebb fia, Szerén Galdan és háromszáz harcosa semmit sem lőtt a körvadászaton, éheztek. A fiatalabb fiú, Sonó bátor rengeteg vadat ejtett, emberi jólétben éltek a vadászat idején.

Szerén Galdan szégyenében, hogy semmit sem sikerült zsákmányul ejteniük, nagyon meggyűlölte öccsét. Haragjában folytonosan rágalmazta Sonó bátort atyjuk, Hung Tajzsi hán előtt, aki elhitte a vádakát, és felbőszült a Farkas vitéz ellen: kegyetlen büntetést szabott ki rá: megparancsolta, hogy fogják el Sonó bátort, vágják le a vállizmait a lapockáiról, hogy ne dicsekedhessen erejével és biztos találataival a nyíllövésben. Ezután még börtönbe is záratta kisebbik fiát.

Sonó bátor az igazságtalan és iszonyúan kegyetlen büntetés után ilyen dalt énekelt:

*A nyírfának, a nyírfának
Csodálatos levele van,
Apám, Hung Tajzsi ostoba,
Csodára kevés esze van.*

---

*Hej, a fenyő, fenyőfának
Levele és kérge csodás,
Mégvénuilt, buta apámból
Kiszorult az ész és tudás!*

---

*Hej, a tölgyfa, a szép tölgyfa
Kérge és levele csodás,
Bátyám, Szerén Galdan szava
Csak rágalom, és semmi más!*

Míg Sonó bátor a börtönben ült, egy másik hán, Masza bogdó három teverakomány tűt és három hatalmas íjat küldött Hung Tajzsinak, aki nagyobbik fiával együtt még örvendezett is, hogy Masza bogdó hán

ajándékot küldött nekik. Mikor Sonó bátor megtudta, hogy mi történt, így szólt:

– Apám, Hung Tajzsi és bátyám, Szerén Galdan most örül, hogy Masza bogdó ajándékot küldött: három tevével tűt és három hatalmas íjat, pedig hamarosan Masza bogdó alattvalói lesznek!

Amit a Farkas vitéz mondott, gyorsan a hán fülébe jutott. Hung Tajzsi maga elé hívatta Sonó bárt, és megkérdezte Idsebbik fiát:

– Mondottad-e, hogy hamarosan Masza bogdó alattvalói leszünk?

A Farkas vitéz elismerte, hogy mondott ilyet, Hung Tajzsi pedig tovább faggatta:

– Miért mondasz ilyesmit?

Sonó bátor erre így felelt apjának, Hung Tajzsinak:

– A három teverakomány tű és a néked küldött három hatalmas íj nem ajándék, hanem fenyegetés: a három teverakomány tű azt jelenti, hogy Masza bogdónak annyi katonája van, ahány tűt hoztak a tevék, az óriás íjak pedig azt, hogy a hánnak van három nagy erejű harcosa. Masza bogdó haddal készül ellened, és el akarja foglalni országod!

– Mit kell tennünk? – kérdezte Hung Tajzsi a Farkas vitézt.

– A tűket osszuk ki a népnek, és helyette küldjünk vissza tűzszerszámot és borotvát, a három íjat pedig el kell törni! – felelte Sonó bátor, majd énekelt:

A pusztának száraz fűvét

– bármi sok is –

A futótűz mind megeszi,

Ha sok haj is van egy fejen

– bármi dús is –

A borotva mind leszedi!

Ekkor Hung Tajzsi hán szétosztotta a tűket, a három hatalmas íjat azonban senki sem tudta még felajzani sem. Sonó bátor egybefogta az íjakat, meghajlította őket annyira, hogy végül egyszerre elpattant mindhárom: félbe törtek, azonban az erőfeszítéstől lapockáiból véres genny folyt. Ezután a hán, Hung Tajzsi elküldte a tűzkövet meg az acélt és a borotvát Masza bogdónak a három eltört nyíl kíséretében. Erre Masza bogdó meggondolta, hogy háborút indítson Hung Tajzsi

ellen: megértette, hogy annak is nagy serege van, és van egy olyan erős harcosa is, aki el tudta törni a három hatalmas íjat.

Sonó bátor újra szabadon járt, nem kellett visszamennie a tömlöcbe, de Szerén Galdan gyűlöletében ismét megrágalmazta, befeketítette öccsét apjuk, Hung Tajzsi előtt, aki megint elhitte a vádakat. Haragjában hadat küldött, hogy fogják el a Farkas vitézt, és vigyék elébe, de Sonó bátor elrejtőzött, a sereg azonban Szerén Galdan vezetésével nyomára bukkant.

Mikor Sonó bátor meglátta őket, így dalolt:

*Jó királyunk lakhelyén most
Látom, tegzek csillognak –
Nézem, az íjászok előtt
Szerén Galdan a hadnagy.*

---

*Egy okos hán országából
Íjászsereg közeleg –
A had élén, jól látom én,
Szerén Galdan feszeleg.*

Ezután a felvonult katonaság Szerén Galdan vezetésével bekerítette Sonó bárt az egyik oldalról, másik oldalon pedig a tenger volt, de a Farkas vitéz csak énekelt:

*Azt hiszitek bajom eshet
Itt a sárga tengeren!
Szorítsatok bár a partig,
Lovam átúszik velem!*

---

*A fekete, mély tengerbe
Akarnátok fojtani!
Jó sárgám jöttötök várja –
Szeretne már átúszni!
„Kék a tenger, széles a part,
Itt fogjuk el!” – mondjátok.
Sárga lovam hátán ülök:
Jöhetnek a hullámok!*

A dal után Sonó bátor átjutott lóva hátán a tenger túlsó partjára; az úsztatás után a másik oldalon is dalolt:

A nyír, a nyírfakerítést

*összetöröm, elmegyek!
Kétezer fős hadsereget
széttépek és elmegyek!
De ez senkinek sem lesz jó
A nép siralomra méltó!*

---

*A fenyőfakerítést is
széttúzom és kimegyek.
Nyolcezer fős hadsereget
széttépek és elmegyek!
Da ez senkinek sem lesz jó
A nép siralomra méltó!*

---

*A tölgy, a tölgyfakerítést
szétmorzsolom, elmegyek,
Csapataid katonáit
Leöldösöm mind egy szálig!
De ez senkinek sem lesz jó,
A nép siralomra méltó!*

A Farkas vitéz a dal után elment az orosz cár országába, felesége azonban ott maradt. Szerén Galdan feleségének, Haljmakskin asszonynak szolgálójává tették.

Szomorú sorsáról ő is dalt dalolt:
*Míg a kőszirt tetején ültem,
Fejedelemasszony lehettem –
Most a csúcsról lekerültem,
Haljmakskin kapcarongya lettem!*

---

*Amíg fent a magasban ültem –
Hej, gazdasszony lehettem!
Hogy a magasból leestem –
Haljmakskin kapcarongya lettem!*

---

*Amíg az égben üldögéltem –
Égi asszonyka volt nevem.
Mért kellett leereszkednem!
Így Haljmakskin szolgálója lettem!*

Amikor Sonó bátor orosz földre érkezett, a cárnő serege éppen hadat viselt a boszorkányország fejedelemasszonyának katonái ellen, akik felhőkbe rejtőztek, és onnan lőtték, irtották a cárnő harcosait. Farkas vitéz a táborhelyre érkezett, majd felment egy magas hegy csúcsára, ahonnan azután le is lőtte az idegen sereg egyik parancsnokát. Amikor a felhőkből a földre zuhant az ellenséges harcos, látták, hogy arasnyi vastag bőr borítja a fejét.

Másnap Sonó bátor ismét kilőtte az egyik vezért.

Harmadnap maga az ellenséges fejedelemasszony állt a seregek élére:

– Ki az, aki megöli vitézeimet? – kérdezte.

Sonó bátor megkérdezte uralkodóját, az orosz cárnőt:

– Mit tegyek? Ha fejen lövöm a főboszorkányt, a cári család sorsa fordul rosszra, ha testét találom el, a népnek lesz rossz sora, ha pedig lábába lövök, nekem lesz végem.

– Neked kell döntened! – mondta a cárnő.

– Legyen örök a fejedelem, a sereg és a nép! Rám, szolgára, nincsen szükség! – így határozott Farkas vitéz, és lábon lőtte a boszorkányok fejedelemasszonyát; a lábak földre hullottak, a főboszorkány pedig haláldalt zengett a felhők között:

Törhetetlen csontom törte –

Mely ország e nyíl bölcsője!

Vérem ontja, maga tiszta –

Csodatoll hol került rája!

Aki testem megsebezte –

Nép fia, vagy hán szülötte!

Sonó bátor dallal válaszolt:

Tested zúzó nyilam fája –

Alvilági csodafa,

Vértől nem ázik a tolla –

A turulmadár adta.

Én lőttem rád, Sonó bátor –

Hung Tajzsi kisebb fia!

A boszorkányfejedelem is dalban átkozta meg őt:

Ki magadat nem sajnáltad,

Szerencsétlen ostoba,

Legyen tested fekete kő –

*Nem támadhatsz fel soha!
Bál fekete kővé válók,
Rókaprémbé öltözöm,
S hitem marad örökkön!
De boszorka, te átkozott,
Elpusztulsz, mint a hadad –
S milyen emléked maradd!*

FARKAS VITÉZ

(*Sonó bátor*)

Bele bátornak hetven kutyája volt, a farkasok azonban mégis mindennap és minden éjjel irtották-pusztították marháit, és sehogyan sem lehetett elfogni őket. Elment hát Hung Tajzsihoz, és így szólt hozzá:

– Marháimat nap mint nap ölik a farkasok!

Hung Tajzsi így válaszolt:

– Igaz, hogy nékem csak három kutyám van, de a te hetven kutyád nyomába sem ér ennek a háromnak. Elmegyek hozzád, kutyáim majd kipusztítják a farkasokat!

Mikor megérkezett kutyáival, mindjárt így szólt:

– No, gyerünk vadászni!

A vadászaton Hung Tajzsi három kutyája egy kerek fenyvesből kihajtott három hatalmas farkast, mire Bele bátor hetven kutyája hetvenfelé szaladt. A három kutya segítségével a vadászok megölték a farkasokat. A toportyánok pusztulása után Bele bátor kérte Hung Tajzsit, adná neki az egyik kutyát a három közül. Az így szólt:

– Ha te nékem adod egyik feleségedet, adok egy kutyát. Melyik kellene neked?

– Add a legfiatalabbat!

– Te pedig add akkor a legfiatalabb asszonyt!

Ebben meg is egyeztek: Bele bátoré lett Hung Tajzsi legfiatalabb kutyája, Hung Tajzsi pedig elvitte Bele bátor legfiatalabb asszonyát, s amikor hazaért vele, feleségül vette. Később gyermekük született, akinek (valószínűleg a farkasvadászat emlékére) a Sonó bátor nevet adták. Volt már rajta kívül egy fia Hung Tajzsinak: Szürün Galdan, az előző feleségétől.

Sonó bátor, amikor megnőtt, írni tanult. Nagyon jól ment neki a tanulás. Később egyszer, amikor az apja nem volt otthon, Sonó bátor leszedte az összes nyílhegyeket, elvitte őket a kovácshoz, és kardot csináltatott belőlük. Apja, amikor hazatért, iszonyú dühbe gurult:

– Miért szedted le a nyílhegyeket, miért kell neked kard?! Szíjat hasítok a hátadból! – mondta, s meg is tette, majd börtönbe vettette fiát. Kívülről egy vályúcsatorna vezetett hozzá, azon öntötték le neki az ételt. Húga, amikor etette, beszélgetett is vele a csövön keresztül.

Egyszer Hung Tajzsi egy íjat kapott s három teverakomány varrótűt, azzal, hogy ajzzák fel az íjat, a tűkbe pedig fűzzenek fonalat. Hung Tajzsi összehívta népét, és így szólt az emberekhez:

– A szomszéd fejedelem egy íjat küldött, hogy feszítsük fel rá a húrt, és rengeteg tűt, hogy fűzzünk beléjük cérnát, s úgy küldjük vissza. Miért küldte ezeket, mi ennek az értelme, célja? Erre feleljetek, emberek!

A sokaságból azonban csak ez hallatszott:

– Nem értjük! Nem tudjuk megfejteti ezt a talányt!

Éppen ebben az időben adott enni Sonó bábornak a húga.

Miután beöntötte az ételt a csőbe, a Farkas vitéz megkérdezte tőle:

– Mi újság van?

– A szomszéd fejedelem egy íjat küldött atyánknak, hogy ajzzuk fel, és három, tűkkel megrakott tevét, hogy a varrótűkbe fonalat fűzzünk, s mindezt küldjük vissza. Apánk összehívta népét, de a küldemény értelmét senki sem tudja megmagyarázni. Íme, ez az újság!

– Nem is fogja megmagyarázni senki, mint ahogyan az íjra sem tudja senki sem ráfeszíteni a húrt! Ha kiengednének engem – mondta Sonó bátor –, én felajzanám az íjat annak ellenére, hogy hiányzik lapockámról a bőr, és sérült rajta a hús, de megfejteném a tűk talányát is!

A leány mindezt elmondta apjának, s Hung Tajzsi kieresztette fiát a börtönből, magához hívatta, és megkérdezte:

– Te fel tudod ajzani ezt az íjat? Megfejted, hogy mit jelentenek a tűk?

Sonó bátor így felelt:

– Nem azért küldték ezt az íjat, hogy felkerüljön rá a húr, hanem hogy megtudják, van-e nálunk olyan erős vitéz, aki képes meghajlítani. És a tűket sem azért küldték, hogy mindbe fonál kerüljön, hanem a szomszéd fejedelem ezzel akarja tudtunkra adni, hogy milyen rettentő nagy sereggel készül ellenünk. Ezért küldte a tűket!

– És mit válaszoljunk mi erre? j

– Az íjra én felhúszom a húrt! – felelte a fiú, és hozzá ig látott: lapockájából genny csordult, de az íj meghajlott, sőt el is tört!

Ezután így beszélt:

– Kell faragni egy olyan fagolyót, amelyről nem lehet megállapítani, hogy melyik része volt a fa töve és melyik a fa hegye, és el kell küldeni, hogy állapítsák meg, melyik a csúcsa. Ha ők megállapítják ezt, mi is fűzünk fonalat a tűikbe!

Csakugyan ezt a választ küldték: a törött íjat és a fagolyót becsomagolták, lepecsételték, levelet mellékeltek, és elküldték a szomszéd uralkodóhoz. Ez, amint meglátta a törött íjat, így szólt népéhez:

– Ha náluk olyan erős vitéz is van, aki képes volt összetörni a mi íjunkat, nem szabad hadba szállnunk ellenük. Mi csak hetven bikával tudtuk felajzani, ők meg el is törték! És tudja-e valaki, hogy melyik ennek a fagolyónak a töve és melyik a hegye?!

Senki sem tudta megállapítani. Egyik vitéz, Soron galdan így szólt a fejedelemhez:

– Nem azért küldték ezt a fagolyót, hogy megkeressük a csúcsát, hanem ezzel akarják tudtunkra adni, hogy olyan hatalmas sereget állítanak, amelynek – éppen, mint ennek a fagolyónak – nem lehet látni a végét. Semmiképpen sem szabad harcba keverednünk velük, ha ilyen hatalmas sereg mellett még olyan erős harcosuk is van, aki el tudta törni a mi íjunkat!

A fejedelem megijedt Hung Tajzsiék erejétől, felhagyott a háborús készülődéssel, s nem indította el hadseregét.

Később egyszer Hung Tajzsi elküldte fiait, Szürün Galdant és Sonó bátor vadászni. Sonó bátor így szólt:

– Adj mindkettőnknek háromszáz-háromszáz katonát, s már indulunk is!

– Legyen úgy! – felelte apja, Hung Tajzsi.

A két fiú katonái élére állt, s elindultak vadászni. Amikor besötétedett, megálltak. Egymástól nem túl messze táborozott le éjszakára a két csapat. Szürün Galdanék nem találtak fát, nem tudtak tüzet rakni, s ezért a vezér elküldött egy embert:

– Menjen el valaki, tudja meg, mivel raktak tüzet Sonó bátor emberei!

Amikor a küldönc közeledett a másik csapathoz, Sonó bátor így beszélt katonáinak:

– Szürün Galdan küldi hozzánk ezt az embert, hogy megtudja, mivel raktunk tüzet. Mikor ideér, azt fogom mondani nektek: „Törjétek össze az íjakat és nyilakat, rakjatok tüzet!” Ti pedig, amikor eltörtök egy íjat és egy-egy nyílvesszőt, mondjátok azt: „Amikor beérünk az íjak völgyébe, találunk új íjat, amikor elérjük a nyilak völgyét, lesz vesszőnk elég!” – és rakjátok a tűzre!

Amikor Szürün Galdan követe odaért hozzájuk, Sonó bátor odaszólt embereinek:

– Törjétek össze az íjakat és nyilakat, rakjatok tüzet!

A katonák eltörték egy íjat, és mindegyik eltört egy-egy nyílvesszőt, tüzet raktak és mondogatták:

– Ha beérünk az íjak völgyébe, lesz megint íjunk, amikor elérjük a vesszők völgyét, lelünk nyilat, amennyi kell!

A küldött hamar vissza is fordult, és elbeszélte, hogy mit látott:

– Azok odaát az íjaikat meg nyílvesszőiket törik össze, abból rakják a tüzeket és így beszélnek: „Ha beérünk az íjak völgyébe, lesz megint íjunk, amikor elérjük a nyilak völgyét, találunk új nyílvesszőket!”

Erre Szürün Galdan katonái összetörték íjaikat és nyilaikat, tüzeket raktak abban a reményben, hogy ha elérik az íjak völgyét, találnak új íjakat, ha beérnek a nyilak völgyébe, lesz nyílvesszőjük megint! Mikor eltelt az éj, másnap reggel továbbindultak vadászni. Szürün Galdan emberei íjak és nyilak nélkül mentek, Sonó bátor katonáinak mind megvoltak az íjai és nyílvesszői, amelyekkel sok vadat is ejtettek. Szürün Galdan emberei kérdezgették a vezérüket:

– Hol van az íjak völgye, hol marad a nyilak völgye?

Ismét meg kellett állniok éjszakára, megint egymás közelében vert tábor a két csapat, és megint nem volt mivel tüzet rakni. Szürün Galdan megint elküldött egy embert, hogy megtudakolja, hogyan, mivel raktak tüzet Sonó bátor katonái. Amikor a követ a közelükbe ért, Sonó bátor így szólt embereihez:

– Ma este nyergekből rakunk tüzet! Ha elérjük a nyergek völgyét, találunk majd új nyergeket!

Szürün Galdan követe, amikor meghallotta e szavakat, visszafordult és elmondta, amit látott és hallott:

– Sonó bátorék nyergekkel raktak tüzet, és azt mondogatják: „Ha beérünk a nyergek völgyébe, találunk majd új nyergeket!”

Szürün Galdan odaszólt katonáihoz:

– Mi is nyergekből rakunk tüzet. Ha elérjük a nyergek völgyét, találunk mi is nyergeket magunknak!

Erre fel mindenki összetörte, szétvágta nyergét, tüzet raktak belőlük. Másnap reggel ott állottak nyereg nélkül. Sonó bátor serege felnyergelte lovait, és vadászni indult. Szürün Galdan és kísérete azonban fegyver és nyereg nélkül, üres kézzel, zsákmány híján kénytelen volt visszafordulni. Amikor Sonó bátor hazatért katonáival, a málhás lovak roskadoztak a rengeteg elejtett vad súlya, terhe alatt. Amikor ezt látta Hung Tajzsi, megkérdezte Szürün Galdantól:

– Miért íjak és nyilak nélkül jöttetek vissza?

– Összetörtük és elégettük az íjakat és nyilakat! – felelte Szürün Galdan apja kérdésére.

– Es miért égettétek el?

– Egymás közelében éjszakáztunk a pusztában, nem volt tűzifánk. Elküldtem egy embert Sonó bátor táborába, hogy tudja meg, mivel raktak tüzet. Ez a követ, amikor megjött, elmondta, hogy Sonó bátor katonái íjaikat és nyílveesszőiket tördelik, azokat rakják a tűzre, és mondogatják: „Ha beérünk a nyilak völgyébe, lesz megint nyilunk, amikor elérjük az íjak völgyét, találunk új íjakat!”

– És hol vannak a nyergeitek? – kérdezte Hung Tajzsi.

– Amikor ismét tábort vertünk éjszakára, újra csak nem volt fánk. Akit Sonó bátorhoz küldtem, elmondta, hogy ott nyergekből raktak tüzet, mondogatván: „Ha beérünk a nyeregvölgybe, találunk majd új nyergeket!” Ezért azután mi is elégettük nyergeinket, s ezért jöttünk vissza nyereg nélkül. Sonó bátor becsapott bennünket!

– Levágatom a fejét! – mondta Hung Tajzsi, annyira haragudott fiára, Sonó bátorra.

Sonó bátornak megvitte a hírt húga: „Levágják a fejedet!” – mondta. A fiú, amikor ezt meghallotta, elhatározta, hogy elmegy Arin Szagán hánhoz, az oroszok cárijához. Lopakodva, a Bajkált megkerülve, a Darin hágón át ment Arin Szagán hánhoz, és így szólt hozzá:

– Szolgálatodba akarok állni!

– Éppen hadat indítok Arzsi Borzsi hán ellen, te leszel a főparancsnok! Eredj és harcolj! – mondotta a cár.

– Rendben van, vállalom! Már indulok is! – szolt, s összegyűjtve a sereget, elindult.

Arzsi Borzsi hán birodalmában volt egy vén boszorkány, amikor varázsláshoz látott, sziklák hasadtak le a szirtekről, olyan nagy ereje volt. Amikor Sonó bátor és serege közeledett, ilyen átkot mondott:

– Embereid váljanak homokká, vigye el őket a szél! A te testedből pedig szikla legyen!

E szavak után Sonó bátor kővé változott, serege pedig porrá, amelyet szétszórt a szél.

Úgy hírlik, hogy arra a sziklára, amelyik Sonó bátorból lett, templomot emeltek.

A POKOLJÁRÓ MÚ MONTÓ

A hajdani boldog időkben élt egy fejedelem, Gondol. Csodaszép palotája volt, az eget érte, ajtóit gyöngyházból, padlója, mennyezete – tiszta ezüsből. Minden sarokban szobrok álltak, a falakon az ősök és más fejedelmek képei függtek.

Gondolnak két felesége volt, mindkettő nagyon szép, és mindkettő fiút szült neki; csak míg a fiatalabb feleség fia, Altan Szegsze szép volt és okos, addig az idősebb asszony gyermeke, Mú Montó, hát hogy is mondjam? Nem volt szép, és az ész sem vetette föl. Nem is szerette őt Gondol: vas-pányvát adott neki, s gyalogosan küldte juhokat legeltetni, Altan Szegsze bezzeg lovat kapott, és aranypanyvával járt a ménesek után.

Egyszer kihajtotta Mú Montó a legelőre a juhokat, majd elaludt. Sokat aludt, vagy keveset? Én nem tudom. Ha ti, tudjátok, majd megmondjátok nekem is. Én csak azt tudom, hogy amikor felébredt, nagy lángot látott, amely az édig tekergőzött, mint a forgószél! Amikor a láng a közelébe ért, meglátott benne egy kereket – forgott, pörgött, ugrált, de sehogyan sem tudott a lángokból kiszabadulni. Mú Montó nem sokat tétovázott, vette a vaspányvát, kirántotta vele a kereket a tűzből. A kerék szép fiatalemberré változott, aki lábát maga alá húzva leült, és megszólalt:

– Jer ide, jótevőm! Megmentettél a biztos haláltól, nem is tudom, hogyan háláljam meg neked.

Mú Montó odament hozzá, üdvözölte, és megkérdezte:

– Ki vagy te?

– Én vagyok a kígyókirály. Harcba állok a tüzes kígyók királyával, aki le is gyűrt, és tüzes forgószélként ereszkedett reám, úgy gyötört. Kilencven napja pörögtem a tüzes lángok között, már majdnem elégtem; te mentettél meg a tűzhalál-tól. Mondd már meg te is, ki fia vagy?

– Gondol hán fia vagyok – felelte Mú Montó.

– Nagy szolgálatot tettél nekem, keress fel valamikor, légy a vendégem! – mondta a kígyókirály.

Mú Montó beleegyezett, megígérte, hogy meglátogatja, majd elbúcsúztak az új barátok, s ki-ki ment útjára. Amikor Mú Montó hazatért, mindent elmesélt anyjának, megkérte, hogy engedje el Mogó hához. Édesanyja sokáig kérleltette magát.

– Ismeretlen, távoli ország! – mondta, de végül belenyugodott, hogy útra keljen a fia.

Feltarisznyázta két birka tejével készített kenyérrel, elengedte. Mú Montó elbúcsúzott anyjától és elindult.

Sokáig ment, járta a hegyeket, völgyeket, távoli sztyeppékét, át kellett kelnie folyón és mocsáron, tengeren és óceánon. Már a csizmái is elkoptak – mezítláb ment tovább. Addig járt mezítláb, míg lekopott lábáról a hús, szabadon hagyta csontját, térdre ereszkedett, úgy lépkedett, de ott sem erősebb a hús, lekopott onnan is, már csak csontja látszott, de folytatta útját – négykézláb, végül tenyere bánta, az is csontig kopott. Erre aztán összegömbölyödött Mú Montó, és gurult, mint a kerék, amíg el nem ért egy jurtához. Bement és megkérdezte:

– Messze lakik-e még a kígyókirály, akit megmentettem a haláltól?

A gazda megmondta, hogy már nem kell sokáig mennie, ő is a kígyókirály alattvalója, – meg is hívta Mú Montot, megvendégelte mindennel, amije csak volt. Kicsit kipihente magát Mú Montó, majd indult tovább, de a gazda utána szólt, megmondta, hogy mit kérjen a királytól.

– Ha megérkezel Mogó hánhoz, felkínálja neked ezüstje, aranya és szolgálai felét, de ne fogadd el! Mondd azt: nem kell a pénz, nem tudom számolni, nem kell a szolga, nem tudok parancsolni. Inkább add nekem leányodat, Agú Nogónt, aki tíz függöny mögött, az ágyon fekszik!

Közben a királytól kocsi érkezett, előtte hat ló. Mú Montó beült a hintóba, amely odarepítette a kígyókirályhoz, aki már várta, bevezette a palotájába. Kilenc napig lakomáztak, majd Mú Montó készülődött a hazatérésre. Így szólt ekkor a házigazda:

– Vidd magaddal alattvalóim, aranyam, ezüstöm felét!

– Nem kellenek alattvalóid, nem tudok szolgálakat igazgatni – mondta Mú Montó –, s nem kell a pénzednek fele, meg sem tudnám számolni. Inkább add nekem a leányodat! Hadd legyen Agú Nogón a vezetőm és a tanítóm.

– Olyat mondtál, amit nem lett volna szabad – mondta Mogó hán –, olyat kérsz, amit nem lenne szabad megadnom, de mit

tegyek, megmentetted az életemet! Odaadom, amit kérsz, de csak azért, mert megmentettél a biztos haláltól!

Adott Mú Montónak egy arannyal hímzett kendőbe takart kék madárkát, megpecsételte és megáldotta a jegyességet. Adott neki egy sárga kölyökkutyát is, és azt mondta:

– Ha nyírfák között jársz, a kutya fog majd neked nyírfajdot, melyet megehetsz. Ha fenyvesben jártok, fürjet fog majd, hogy ehess. Vedd, ő majd etet!

Mú Montó meghallgatta a kígyókirály szavait, kebelébe dugta a madárkát, majd elindult hazafelé. Sokat ment, vagy keveset ment, nem tudom, csak azt tudom, hogy a sárga kutyakölyök semmit sem fogott neki, amiért azután agyon is csapta és éhesen feküdt le aludni.

Mikor reggel felébredt, látta, hogy szép palotában, puha ágyon fekszik, hetven függöny is lehetett az ágy előtt, mellette meg egy csodaszép leány hevert. Mú Montó ijedtében kiugrott az ágyból, magára vette borjúbőr bundáját, feltekerte kötélövét, és kifutott a palotából. Ahogy kilépett, látta, hogy a palota körül szép város terül el, s mindjárt ott a piac is. Odament, az egyik árus elől felkapott néhány kalácsot, és falt, falt már futtában is. Bejárta az egész várost, kódorgóit, bolyongott, pedig már leszállt az éj. Nem volt hol álomra hajtja a fejét, sehová sem fogadták be éjszakára. Bevette magát egy istállóba, de a lovak rugdosták, marták, ki kellett jönnie. Kutyaólbba bújt, még rosszabb. A disznóól? Gondolni sem jó rá. Nem volt mit tennie, elment megkeresni a palotát, ahol előző éjjel hált. Sokáig kereste, míg végül meglelte; bement és megkérdezte, ott éjszakázhat-e.

– Igen! – hangzott a válasz.

Lefeküdt egy zugban, de amikor reggel felébredt, látta, hogy megint ugyanabban az ágyban fekszik, a csodaszép leány mellett. Ismét elfutott volna, már fel is kapta bundáját, de a nő kirángatta a kezéből, és a tűzbe hajította. Hamuvá égett Mú Montó borjúbőr bundája. Rá is szólt a leányra:

– Légy jó, ne tréfálj velem!

A leány azonban megnyugtatta, magyarázta, hogy ő a felesége:

– Mivel ettől kezdve férjem vagy, és e gazdag ország és város uralkodója, úgy kell járj, mint hánhoz illik!

Mú Montó tehát fejedelem lett, egyszer azonban gyalogosan indult sétára a városban. Amint a piac mellett ment, meglátta egy kereskedő és felkiáltott:

– Nézzétek csak, itt megy az a legény, aki kalácsot lopott!

A többi azonban leintette:

– Ugyan már! Ez a fejedelem.

Egy idő múltán Mú Montot meglátogatta a testvére, Altan Szegsze, aki véletlenül került oda: kereste apja elkódorgott lovait, és váratlanul megpillantott egy szép várost. Odament, hogy megtudja, ki ott a fejedelem – megmondták, hogy az uralkodó Mú Montó, Gondol hán fia. Montó kedvesen fogadta öccsét, a testvérek hosszan beszélgettek, hogy látta bátyját, aki fejedelem lett, Mogó hán leányát vette feleségül, s most saját palotája van egy szép városban, országa közepén.

Gondol mindezek hallatán még jobban meggyűlölte fiát, és elhatározta, hogy elpusztítja. Kicsivel később követeket küldött Montó hánhoz, és meghívta. Mú Montó el is ment, apja szívélyesen fogadta, kikérdezte, hogy és mint lett fejedelem. Mikor végighallgatta, rátért másra:

– Amikor apám, a te nagyapád meghalt, adtam neki fehér lovat meg egy nyerget. Sem egyiket, sem másikat nem küldte vissza a túlvilágról. Kérlek, járj utána a másvilágon, hogy megkapjad a lovat, és hozd vissza nekem!

Mú Montó ráállt, s miután meglátogatta anyját is, hazament, és elmondta a feleségének, mit parancsolt az apja. A szépséges Agú Nogón megnyugtatta: azt ígérte, hogy megmutatja neki az utat a holtak birodalmába. Másnap a következőkkel indította útnak:

– Menj egyenest északnak. Az úton találsz egy nagy, fekete követ; emeld fel, és kiálts: „Gyere ide!” Odajön hozzád egy hatalmas róka, és rád szól: „Kapaszkodj a farkamba!” Menj utána, bárhová is vezet, el fogsz jutni a holtak országába.

Mú Montó így is tett. Elment észak felé, meglelte a követ, felemelte és kiáltott:

– Gyere ide!

A lyukból kibújt a róka, és rászólt:

– Kapaszkodj a farkamba!

Mú Montó megragadta a róka farkát, elindultak. Mentek, mentek, végül megérkeztek a túlvilágra, ahol szintén volt nap és hold, még csillagok is ragyogtak. Először egy ménessel találkoztak: a lovak pusztán legeltek, mégis kövérek voltak. Később egy marhafalkát láttak: a jószág térdig érő fűben legelt, mégis mind olyan sovány volt, hogy járni alig tudtak, botladoztak. Távolabb asszonyokat láttak, akiknek be volt varrva a szájuk, nem tudtak beszélni. Mú Montó megkérdezte, hogy miért, de a róka ezzel intette le:

– Majd, ha odaértünk, kérdezd meg nagyapádat! – és vezette tovább.

Ahogy mentek, láttak egy hatalmas katlant, tele forró kátránnyal, amiben hivatalnokok és sámánok főttek. Mú Montó megint kérdezett, de a róka ugyanazt felelte, mint előbb, s húzta tovább maga után. Összekötözött kezű és lábú férfiakat láttak, majd meztelen asszonyokat, akik száraz fahasábokat tartottak karjukban, távolabb két nővel találkoztak: az egyiknek láthatóan semmije sem volt, mégis nyilván bőségben élt, a másiknak mindene megvolt, s mégis majd éhen halt. Mentek, mentek, s végül megérkeztek Mú Montó nagyapjához. Így szólt hozzá a legény:

– Apó; a te fiad, Gondol hán küldött, hogy kérjem el tőled azt a felnyergelt fehér lovat, melyet akkor adott, amikor elindultál az élők világából a halottak birodalmába.

– Barátodat ne háborgasd, lehetetlent ne kérj! – mondta az öreg, és elindult unokájával a pokol kijáratára felé.

Amikor odaértek arra a helyre, ahol a két asszony ült (egyiknek semmije sem volt, mégis bőségben élt, másiknak mindene megvolt, mégis majd éhen halt), Mú Montó megkérdezte nagyapját:

– Miért van az, hogy a nincstelen bőségben él, a gazdag pedig nyomorog?

– Az első asszony szegény volt, az élők birodalmában, de mindenét megosztotta az éhezőkkel, ezért nem kell nélkülöznie most, különben valami kis bűnért jutott ide. A másik asszony tehetős volt, de fősvény, s mindig arra hivatkozott: „Nekem semmim sincs! Halj éhen!” – ezért éhezik most, még dohány helyett is csak hamut kap a pipájába.

Mentek tovább, és odaértek arra a helyre, ahol mezítelen asszonyok száraz rönköket ölelgettek. Mú Montó itt is kíváncsiskodott.

– Miért szenvednek így ezek az asszonyok?
– Életükben nem tartották be a házastársi hűséget, félrelépegettek – felelte a nagyapja.

Továbbhaladtukban elérték azokat az embereket, akiknek össze volt kötve kezük-lábuk. Mú Montó megint kérdezett:

– Miért bűnhődnek így?
– Azért – válaszolta nagyapja –, mert az élő világban tolvajlással foglalkoztak!

Elértek oda, ahol az üst kátrányában hivatalnokok és sámánok főttek.

– Miért főnek ezek? – kérdezte az unoka.
– A hivatalnokok azért, mert elnyomták a szegényeket, tilos díjakat szedtek, igazságtalanul ítélték; a sámánok meg amiatt, mert nem teljesítették kötelességüket, nagy pénzeket kértek szolgálataikért, szándékosan rémisztették az embereket, hogy még többet kapjanak, meg azért, mert pénz-sóvárságukban akkor is sámánkodtak egy-egy beteg felett, amikor biztosan tudták, hogy az nem gyógyulhat meg – világosította fel a nagyapja.

Mikor továbbmentek, meglátták az összevarrt ajkú asszonyokat, néhányuknak a nyelve egymáshoz volt öltögetve. Mú Montó ez a látvány sem hagyta nyugodni, és megkérdezte nagyapjától:

– Mi a bűnük az összevarrt szájú asszonyoknak?
– Míg éltek, ármánykodtak: összevesztették az embereket, megrágalmazták a becsületet, hízelegtek a maguk hasznára.

Észrevették később azokat a jószágokat, amelyek dús legelőn csámborogtak, mégis soványak voltak. Mikor Mú Montó ennek okát kérdezte nagyapjától, így válaszolt az öreg:

– Lusta gazdáik annyit éheztek őket a földön, hogy még mindig nem jöttek helyre.

Mikor arról érdeklődött a legény, mitől kövérek a lovak a kőlegelőn, nagyapja megmagyarázta, hogy szorgos gazdáik voltak a földön, rendesen etették őket, ezért a holtak birodalmát is kövéren járják.

Így beszélgetve érték el az élők világát, ahol a nagypapa átadta Mú Montónak a felnyergelt lovat, és így szólt:

– Vidd el apádnak e lovat, de mondd meg neki, hogy hamarosan eljön hozzám ő is! – majd e szavak után egyszerre eltűnt.

Mú Montó elvezette apjához a fehér lovat, és átadta nagypapa üzenetét. Gondol hán nagyon megijedt, de megköszönte fiának, hogy teljesítette kérését, majd így szólt hozzá:

– Mikor még kicsike voltál, áldozatot mutattam be Eszege Malánnak: egy nagy kost és kilenc vadbőrt adtam. Menj el hozzá, és kérd vissza tőle a kosomat meg a kilenc vadbőrt!

Mú Montó beleegyezett és hazament. Amikor elmondta feleségének apja új megbízását, az asszony megnyugtatta: azt ígérte, hogy felsegíti az égbe. Másnap Mú Montó útra készült. Felesége három pászma vörös selyemfonalat erősített a vállára, majd varázserejével felrepítette őt az égbe. Három teljes hónapig emelkedett, s végül odaszállt Eszege

Malán palotájához. Bement, földig hajolt, majd így szólt Eszege Malánhoz:

– Apám, Gondol hán, küldött hozzád a következő megbízatással. Amikor én még kicsike voltam, apám hitünk és szokásaink szerint szertartással egy nagy kost és kilenc vadbőrt áldozott fel neked. Most mindezt szeretné visszakapni.

Eszege Malán azt felelte, hogy három napon belül mindent visszaad, s elbocsátotta Mú Montot, aki nekilátott, hogy leereszkedjen az égből. Útközben látta, hogy Eszege Malán villámot küldött apjára, Gondol hánra, minden elpusztult, csak az anyja maradt élve, sőt, sértetlenül ült a romhalmaz tetején. Mú Montó hazavitte anyját, s ma is boldogan él vele és szépséges feleségével.

AZ ÁRVA LEGÉNY ÉS A SÁRGA KUTYA

Réges-régen élt egyszer egy árva legény, akinek mostohaanyja volt. Volt egy vörös bikája is; tűzifát hordott a bikával. Egyszer elvitte a bikát a sárga tengerhez, hogy megitassa. A tengernél oroszok halászgattak, s amint húzták a gyalmot, *Lúszun hán*. leánya, aki aranszín dévérponttyá változva úszkált a tengerben, a hálóba került. A legény odaadta a bikát az aranyos pontyért a halászoknak. A dévérponty fickándozott, visszaváltozott emberré, és beleugrott a tengerbe.

A legény sírt:

– Iszonyúan elver a mostohám!

A dévérponty, amikor a zokogást hallotta, ismét kijött a tengerből, és így szólt:

– Ha megver a mostohád, gyere ide a tengerhez! Jobboldalt lesz egy homokos út; menj azon az úton, amíg egy gyönyörű ezüstpalotát találsz. Ha bemégy, látsz majd ott ülni egy fej nélküli öreget. Amikor az öreg megkérdezi tőled, hogy miért jöttél, feleld azt, hogy el akarod kérni tőle nagy, sárga kutyáját. El fog zavarni, de ne törődj vele, térj vissza még háromszor a tengerhez!

Amikor a legény hazament, mostohája jól elverte: suhogtak a nedves botok, törtek a szárazak. Ütötte-verte, végül elűzte otthonról. Sírva ment az árva a tengerhez, arra a helyre, ahol az aranypontyot elmerülni látta. Elindult a homokos úton, megtalálta a gyönyörű ezüstpalotát, bement. Rákiáltott a fej nélküli öreg:

– Mit akarsz?!

– Szeretném elkérni a nagy, sárga kutyádat, azért jöttem! – felelte az árva legény.

– Mit mondasz? Erre még gondolni sem szabad! – dühöngött az öreg. – Kimondtad, pedig még gondolni sem szabadna rá! – s ezzel elzavarta. Háromszor zavarta el ilyenformán, de a legény mindig visszatért.

Amikor negyedszer is el akarta űzni az öreg, a leánya közbeszólt:

– Ejnye már! Amikor elfogtak hálóval, egyetlen bikáját adta oda, hogy megmentsen engem!

Erre az öreg bűvös papírba csomagolta a leányát, vagyonának a felét, és mindezt a legény hátára erősítve útjára eresztette:

– Amíg jó földre nem érsz, amíg el nem kopik a lapockád, és szét nem morzsolódik a vállad, nehogy a földre tedd ezt a csomagot!

Az árva legény alig-alig bírta kikecmeregni a tenger partjára. Itt azután kibontotta a bűvös bugyrot: a fenyőcske asszonnyá változott, és egyszerre olyan zajjal, mint amikor a víz forr, rengeteg különféle jószág, ház, épületek, mindenféle szerszám termett ott. Megtelepedtek.

Amint ott éltek, Hartagaj hán fia egyszer, vadászat közben, meglátta az árva legény feleségét, és beleszeretett. Ezek után mindennap odament, és egész estig ott üldögélt.

Egyszer Hartagaj hán megkérdezte a fiát:

– Hova tűnsz el mindennap, mit csinálsz?

A fiú így felelt:

– A sárga tenger partján él egy árva legény; a felesége nagyon szép. Öt bámulom nap mint nap, és az evésről, alvásról is megfeledkezem. Hogyan szerezhethném meg őt magamnak?

Apja így szólt erre:

– Rejtőzzetek el háromszor! Ha az árva legény nem bukkan rád, de te megtalálod, észreveszed őt, akkor megszerezheted a feleségét!

A hán fia elment az árva legényhez, és rávette, hogy bújócskázzanak. Az árva legény elrejtőzött egy ládaállvány mögé, és ott feküdt nem egészen eltakarva. A felesége, amikor megtudta a dolgot, így szólt:

– Ej, de együgyű ember vagy te! – ollóvá változtatta, és odatette maga mellé.

A hán fia nem találta meg, s azt mondta:

– No, gyere elő!

Az árva legény előbújt, és kijelentette:

– Nem vettél észre, pedig itt hevertem!

Másnap az árva legény így szólt a feleségéhez:

– Változtass megint ollóvá!

– Jaj, milyen ostoba vagy!

Inná változtatta, és leült, hogy cérnát sodorjon belőle.

A hán fiának nem sikerült megtalálnia, így újra kérte:

– Bújj elő!

Az árva legény előjött, és így szólt:

– Hogy lehet, hogy nem találtál meg?! Hiszen itt feküdtem a feleségem szoknyáján!

Harmadnap az asszony seprűvé változtatta, és belökte az ajtó mögé. A hán fia megint csak nem lelte meg.

– No – mondta –, gyere elő!

Az árva legény előbújt:

– Nem láttál meg, pedig itt álltam az ajtónál!

Amikor azután ő készült, hogy a hán fiának keresésére induljon, felesége megkérdezte:

– Hogyan és hol fogod keresni?

– Átkutatok minden zegzugot, benézek a ládák és a ládákat tartó állványok mögé, mindenhová!

– Ej, te esztelen! Ha így akarod megtalálni, sosem érsz célhoz. Nézd! Azon az oszlopon lóg egy feszes íj. Milyen erős? Húzd feszesesbre, ha tudod!

Amikor az árva legény feszesesbre ajzotta az íjat, kiáltás hangzott:

– Jaj! Jaj! Eltoród a gerincem! – és az íj a hán fiává változott.

Másnap az asszony újra kitanította férjét:

– A jurta bal oldali falán lóg egy vidrabőr sapka. Fogd a sapkát, gyűrd össze és cibáld!

Amikor az árva legény jól összegyömöszölte a sapkát, ismét kiáltás hangzott:

– Jaj, hogy fáj, amikor gyüszköltél! – és előbújt belőle a hán fia.

Harmadnap újra az asszony tanácsa szerint tett az árva legény: elment Hartagaj hánhoz, és hajlítgatta az ott álló aranyszínű nyárfákat, mintha ki akarná tördelni őket.

– Hagyd abba! – hangzott, és előjött a hán fia.

Ezek után a hán fia elküldte az árva legényt, hogy kérdezze meg a medvétől, hány éves? Felesége mindkét vállára egy-egy gombolyag fonalat varrt, és úgy eresztette el a medvéhez. A medve, amikor meglátta, felkiáltott:

– Ó, istenem! Háromszáz évet éltem, de még sosem láttam ilyet, hogy valakinek három feje legyen! – és elfutott.

Az árva legény ment a hán fiához, és jelentette:

– A medve azt mondta, hogy háromszáz éves.

A hán fia újból elküldte, hogy tudja meg, mennyi idős a nap anyja. Felesége húst, csontokat és zsigereket adott neki, és a következőket tanácsolta:

– Utadon látsz majd három megláncolt kutyát. Vesd oda nekik a húst, meg ami még nálad van, és mondd: „Ó, milyen derék kutyák!” Menj tovább. Látsz majd három bűzös tavat, ott ezt mondd: „Ó, milyen illatos tavak!”

Az árva legény, amint a kutyákhoz ért, így szólt:

– Ó, milyen derék kutyák! – és odadobta nekik a húst, csontokat, zsigereket.

– Ahányan csak elmentek itt, mind azt mondták: „Milyen csúf, gonosz ebek! Egyedül te dicsértél meg bennünket!” – mondták a kutyák, és ugatás nélkül továbbengedték.

Elért a három tóhoz, és ezt mondta:

– Ó, milyen illatos tavak!

– Régóta, mióta csak vagyunk, mindenki azt mondja ránk, hogy bűzősek vagyunk. Egyedül te mondtad, hogy jó illatunk van – s a tavak összehúzódtak, átengedték a legényt, aki ment tovább.

Ám mit látott? Egy asszonyt, aki egy ajtóhoz volt ragadva, egy másikat, aki tehén szarván lógott, meg egy harmadikat, aki ladikhoz tapadt. Mindhárom asszony ráparancsolt az árva legényre:

– Kérdezd meg a nap anyját, miért kell így kínlódnunk?

Amikor végre eljutott a nap anyjához, az úgy fogadta őt, mint kedves látogatót, megvendégelte, majd így szólt:

– Pihenj le! – és lefektette.

Este hazatért fia, a nap. Az anyja rákiáltott:

– Vendégünk van! Az utcán vedd le a sapkát, különben elégeted el!

Másnap reggel a nap az árva legény fejére tette a sapkát, és így szólt:

– Menj végig az én utamon. Délen áll egy ezüstasztal, ott megebédelhatsz!

Mikor elérkezett az asztalhoz, evett a legény. Ennek az asztalnak törött volt az egyik lába. Az árva legény estig bajlódott vele, de kijavította.

Ezután továbbment. Ment, ment, és találkozott egy keshedt, görbe apókával. Megkérdezte tőle:

– Ki vagy te, öreg?
– Én a zúzmara ura vagyok!
– Ahá! Így tehát neked köszönhetem, hogy elfagyott fél hold gabonám! – és rátámadt; ütötte-verte, majd amikor már alig pislákol az öreg élete lángja, otthagya.

Ment tovább, és találkozott egy kövérre hízott vénemberrel.
Megkérdezte őt is:

– Ki vagy te, öreg?
– Én a mézharmat ura vagyok!
– No, akkor te vitted el a másik fél hold gabonámat! –
összevissza verte; amikor otthagya, alig élt a vénség.

Este megkérdezte a nap anyját:
– Figyelj csak! Láttam három asszonyt, az egyik az ajtóhoz ragadt, a másik a tehén szarván függött, a harmadik meg egy ladikhoz tapadt. Miért vannak ezek ott?

A nap anyja azt felelte:
– Az, amelyik az ajtóhoz ragadt, amikor a földön élt, nagyon tekergő asszony volt. A másik asszony, aki egy tehén szarván lóg, sajnált tejet adni a kisgyermeknek. A harmadik a vizet sajnálta a szomjas emberektől. Ez a büntetésük vétkükért, ezért gyötrődnek ott!

Másnap reggel, amikor a legény elkészönt, a nap anyja adott neki egy vörös tyúkot:

– Vidd ezt – mondta –, és add oda a hán fiának!
A legény elvitte a tyúkot a hán fiának ablaka alá, és beszólt:
– Megkérdeztem a nap anyját, hogy hány éves; ő egy vörös tyúkot adott ide, és megparancsolta, hogy adjam át neked! – s ezzel bedobta az ablakon a tyúkot:
– No – mondta –, fogjad!
Erre a hán mindene szénné égett, ő meg boldogan és jólétben élt, eljutott az öröklétig.

TEBEK NOGÓN ABAHAJ

A hajdani boldog időkben élt Nogón Hongor meg a felesége, Nogón Góhon. Szépséges palotában laktak, sok alattvalójuk és számtalan nyájuk volt, a jószág termékeny legelőkön legelt. Volt egy leányuk is, Tebek Nogón, aki híres volt rendkívüli szépségéről és okosságáról – hozzá fogható szép leány nem is élt a földön. A leány nem szüleivel lakott, külön palotája volt és számtalan szolgálója.

Egyszer Tehelt Nogón megparancsolta szolgálóleányainak, hogy fésüljék meg, és fonják copfba a haját. Tíz leány fésülte hajának egyik felét, a másik oldalra húsz leány állt, mégis egy nap, egy éjjel eltartott a fésülés. A hatalmas hajtömegből kifésültek egy öklömnyi tetűt, úrnőjük azonban nem engedte megölni: etetgette. Tenyerére vette, tíz napig etette – a tetű borjúnyi lett, térdére ültette, húsz napig etette – akkora lett, mint egy tehén. Ekkor egy magas és meredek hegyre vitette – olyan meredek volt e hegy, hogy még a hó sem maradt meg rajta, legördült az oldalán, még a madarak sem tudtak tetejéig felszállni.

– Az, aki elsőként tudja meg, hol van ez a tetű, és áldozatot mutat be neki, az lesz a férjem! – jelentette ki Tebek Nogón.

Sokáig senki sem tudott a féregről, hiába jöttek a kérők, végül azonban beállított az ötvennyolc fejű sárga mangathaj, Tangil: tudta a titkot!

Véletlenül tudta meg, ugyanis Tebek Nogónnak volt egy szolgálója, aki vízért járt. Ez a leány tudta, hogy egyszer tíz társa jobbról, húsz társa halról fésülte kisasszonya haját, amelyből kihullott egy tetű, s ezt Tebek Nogón tíz napig tenyerén, húsz napig térdén etette. Azt is tudta, hogy a magas hegyre vitette, és kijelentette, hogy az lesz a férje, aki először értesül az óriásira nevelt féreg létezéséről, és áldozatot mutat be neki.

Egyszer éppen vízért ment ez a szolgálóleány, és találkozott az ötvennyolc fejű Tangil Sara mangathajjal: egy olyan sűrű erdőből jött elő a szörny, ahová még a kígyó sem tudott bebújni, nemhogy a rozsomák. Amikor a sárga mangathaj, Tangil meglátta a szolgálót, megkérdezte, mi újság, mit csinál a szépséges Tebek Nogón abahaj.

A szolgálóleány ijedtében mindent elmondott még a tetőről is, akit Tebek Nogón tehén nagyságúra nevelt, sőt, azt is elmondta,

hogy ahhoz megy feleségül, aki először értesül a féregről, és áldozatot mutat be neki. Közben vizet merített, és gyorsan hazatért.

A mangathaj felkereste Tebek Nogónt, és elmondta, amit megtudott: ő értesült először a hegytetőn élő tehénről, amely nem is tehén, hanem tetű, melyet Tebek Nogón tíz napig tenyerén, húsz napig térdén etetett. Áldozatot is mutatott be már neki, s most azért jött, hogy elvigye feleségnek.

– Nálunk nem szokás csak így egyszerre férjhez menni. Menj haza, és három nap múlva – amint illik – gyere el megkérni, hozzád pálinkát és pecsenyét. Majd azután hozzád megyek, akkor hazavihetsz! – mondta a leány.

Megörült a válasznak az ötvennyolc fejű sárga mangathaj, elment haza. Tangil fejei közül néhány dalolt örömeiben, mások megbeszélték a lakodalmat, voltak fejei, amelyek meséléssel ütötték el az időt, és voltak, amelyek pipáztak.

A leány ezalatt átment a tengeren túlra és elrejtőzött előle.

A harmadik nap megérkezett a mangathaj a pálinkával és a pecsenyével, megállt Nogón Hongor palotájánál és bekiáltott:

– Gyere ki és üdvözlj! Leánykérőbe jöttem!

– Nem tudok kimenni, beteg vagyok, az ágyat nyomom! – válaszolta az öreg.

Tangil, a sárga mangathaj most a leány anyjának, Nogón Góhonnak kiáltott:

– Gyere ki! A leányodért jöttem!

– Nem mehetek, a hideg ráz, a tűzhely mellett fekszem ! – válaszolta az asszony.

Elment a maganthaj Tebek Nogón palotájához és bekiabált!

– Gyere elő! Feleségül veszek!

– Nincs itthon a kisasszony! – felelték neki.

Felbőszült a mangathaj, maga ette meg a húst, kiitta a pálinkát, majd berontott és kérdezősködött, hová lett a menyasszonya. A szolgálóleányok bevallották, hogy a tenger túlsó oldalára menekült és elrejtőzött.

Tangil, az ötvennyolc fejű sárga mangathaj üldözésére indult. Mikor elérte a tengert, meglátta, hogy a leány a túlparton csücsül. Meg is kérdezte mindjárt:

– Hogy jutottál át?

– A hegy déli oldalán kifejtettem egy akkora követ, mint egy csikó, és a mellemre kötöztem, az északi oldalon is kerestem egy borjú nagyságú követ, amit a hátamra kötöztem, így aztán át tudtam úszni – válaszolta Tebek Nogón, a leány.

Amikor ezt hallotta a mangathaj, gyorsan elfutott megfelelő kövekért, magára kötözte őket, és beúszott a tengerbe! Már a tenger közepén járt, amikor a leány mást próbált: meglengette fekete keszkenőjét – szél támadt, véres esőt hozott, majd kőzárpor zúdult a mangathajra. Össze is tölte mind az ötvennyolc fejét. Elpusztult a szörnyeteg, s amikor a hullámok partra vetették tetemét, a leány elégette, és még hamvait, csontjait is szétszórta mindenfelé.

Visszatért szüleihez, elmesélte, hogyan győzte le a mangathajt, s éltek boldogan tovább, eljutottak az öröklétig.

BŐHÖN HÖBŰN

Hajdanában élt egy legény, Bőhön. Volt egy kis, fehér bikája, csak akkorka, mint egy tetű, meg egy csöppnyi szekere – abba fogta be a bikát. Egyszer befogott Bőhön, elindult vadászni. Ment a szekérke, haladt, egyszer látja a legény, hogy az úton hever egy olló. Leszállt, felvette, szekérébe tette, és azt mondta:

– Bármilyen legyen, gazdagít!

Ment tovább, és látta, hogy az úton egy béka piheg. Felvette és szekérére tette, mert azt szokta mondani Bőhön:

– Bármilyen legyen, gazdagít!

Haladt, haladt, s az úton elébe került egy kígyó. Felvette Bőhön, feltette a szekérre:

– Bármilyen legyen, gazdagít!

Ahogy ment tovább, meglátott valamit, hát egy tehénlepény. Ezt is felvette Bőhön, és a szekérre tette:

– Bármilyen legyen, gazdagít!

Folytatta útját a legény, megint szemébe ötlött valami: az úton meglátott egy kalapácsot. Felvette, szekérére tette:

– Bármilyen legyen, gazdagít!

Megint ment, az úton két fogoly tojást talált. Ezeket is a szekérre rakta:

– Bármilyen legyen, gazdagít!

Amint továbbhaladt, elébe akadt egy száraz kökény– meg egy kiszáradt galagonyabokor. Mindkettőt szekérére tette, s megint csak azt mondta:

– Bármilyen legyen, gazdagít!

Megérkezett Bőhön egy mangatháj házához és bement. A tehénlepényt a küszöb mellé tette, a kalapácsot az ajtó fölé. A békát a savóba, a kígyót a tejbe rakta, az ollót bedugta az ágyba a tüskés kökénnyel meg a galagonyával együtt; a fogoly tojásnak hol legyen helye? A tűzhely hamujába vele! Maga Bőhön bebújít a mangatháj ágya alá. Lefeküdt és várta, hogy megjöjjön a szörny.

Hamarosan megérkezett a mangathaj, s ahogy bement a házba, felhördült:

– Fúj, micsoda bűz! Földi férgek jártak itt!

Inni akart a savóból, fel is emelte az edényt, de kiugrott belőle a béka. Megrémült a mangathaj:

– Mi a csoda történik itt?!

Ment a tejhez, hogy azt igyék, ráhajolt az edényre, de ekkor előbújt a kígyó és megmarta. A mangathaj még jobban megijedt:

– Mi a csoda ez már megint?!

Le akart feküdni az ágyra, de alighogy elhelyezkedett, hátába szúrt az olló, összebökdöste a kökény meg a galagonya. Ijedt kiabálással pattant fel:

– Ennek biz fele se tréfa!

Odament a tűzhelyhez, hogy tüzet gyújtson, de amint fúkálta a lángot, a két fogolytojás kipukkant: a mangathaj szeme telement hamuval és forró tojáslével, teljesen megvakult, s amikor ki akart futni a házból, rálépett a tehénlepényre, megcsúszott és elesett. Ugyanakkor a fejére zuhant a kalapács, és betörte: elpusztult a mangathaj.

Bőhön höbűn ezután a mangathaj házában élt.

A BOLOND LEGÉNY ÉS A BŰVÖS GYŰRŰ

Élt egyszer egy gazdag kereskedő, volt egy felesége meg egy bolond fia. A pénze? Több ezer rubel. Ezer rubelt ráköltött, de a fiát nem tudta megtaníttatni írásra-olvasásra. Mikor meghalt, még ezer rubelt hagyott, hogy ezen a pénzen kitanítsák a fiút.

Egyszer reggel a fiú felkelt, kért az anyjától ezer rubelt, hogy ő a vásárba megy venni valamit. Megkapta a pénzt, elment, de nem tudott venni semmit, indult haza. Az úton találkozott egy orosz asszonnyal, akinek volt egy kis kutyája.

– Mit kérsz ezért a kutyáért? – kérdezte az asszonytól.

– Mennyit adsz érte? – kérdezte vissza az.

– Ezer rubelt adok! – mondta a bolond legény; odaadta a pénzt, fogta a kutyát, és hazament.

– Mit vettél? – kérdezte az anyja.

– Egy kutyakölyköt.

Másnap reggel ismét kért a fiú ezer rubelt az anyjától, aki adott is neki, éppen annyit. Újra elment a vásárba, megint nem vett semmit. Találkozott egy asszonnyal az úton, akinél egy macska volt.

– Add nekem a macskát! – mondta. – Mit kérsz érte?

– Hát te mit adsz? – kérdezte vissza az asszony.

– Adok ezer rubelt! – Odaadta a pénzt, fogta a macskát, és hazament.

– Mit vettél? – kérdezte az anyja.

– Egy macskát – felelte a bolond fiú.

Reggel felkelt, újból kért ezer rubelt az anyjától. Az megint adott neki, és a bolond legény elment a vásárba, hogy valamit vegyen. Meglátott három orosz gyermeket, akik egy kígyót kínoztak, meg akarták ölni.

– Ó, milyen szép! Adjatok nekem!

– Mit fizetsz? – kérdezték a gyermekek.

– Adok ezer rubelt. – Odaadta a pénzt, megkapta a kígyót, fogta és indult vele hazafelé. A kígyó azonban egyszerre óriási nagy lett, szárnyai nőttek, és így szólt a bolond legényhez:

– Ülj fel a hátamra!

– Nem ülök!

– Ha nem, megöllek! – mondta a kígyó.

Megijedt a bolond legény, és felült a kígyó hátára. A kígyó felrepült, az ég alatt, a felhők felett repült, és egy hatalmas, fekete tengerhez érkezett.

– Bemegyek ebbe a tengerbe, várj meg! És ne félj majd az apámtól! – mondta a bolond legénynek.

– Három suhanc meg akart ölni. Egy ember megmentette az életemet, megvásárolt tőlük. Kellene valamit adni neki! – – mesélte apjának a kígyó.

– Mit kívánsz? – kérdezte a kígyó apja.

– Azt a gyűrűt kérem, amit a jobb kezeden hordasz!

– Kimondhatatlanul értékes dolgot kérsz tőlem – mondja az apja.

– Miért sajnálsz? – szólt a kígyó. Erre az apja odaadta a nagy ezüstgyűrűt.

Ezután a kígyó, a nagy Abarga mогоj fia felvilágosította a bolond legényt:

– Bármire lesz szükséged, meglesz! Dobd fel háromszor ezt a gyűrűt, kijön majd belőle tizenkét vitéz, és megkérdik: Mit tegyünk? Akármit parancsolsz nekik, megteszik!

Feldobta a legény a gyűrűt háromszor, kijött belőle tizenkét vitéz.

– Fogjatok be három jó járású, barna lovat egy szekérbe! – parancsolta a bolond legény. Meglett. A legény beleült, hazahajtott. Amint megérkezett, kiszállt a kocsiból, háromszor feldobta a gyűrűt: eltűnt a kocsi, eltűntek a lovak is. Beburkolózott fekete selyemköpenyébe, a gyűrűt jobb zsebébe tette, és bement a házba. Az anyja rögtön kérdezgette, hogy honnan jött.

– Három orosz meg akart ölni egy kígyót. Én megvettem tőlük. Ez a kígyó később szárnyas kígyóvá változott, hátára ültetett, és elvitt a házába. Útközben megmondta, hogy ne féljek az apjától. Az apja egy gyűrűt adott nekem, fogtam a gyűrűt, és hazajöttem.

Ezután megmondta anyjának, hogy ne zavarja semmivel, és lefeküdt aludni. Amikor felébredt, így szólt:

– El akarom venni Bajin hán leányát. Eredj, anyám, kérd meg!

– Semmink sincs már – mondta az anyja –, megölet minket, ha ezzel megyek hozzá!

– Ne félj, nem lesz bántódásod! Eredj, és kérd meg a leányt! – mondta a bolond legény.

Az anyja elment Bajin hán udvarába. A hán kijött palotájából, és megkérdezte:

– Miért jöttél?

– Az én bolond fiam küldött, hogy kérjem meg számára feleségül a te leányodat – felelte az asszony.

Így szólt erre a hán:

– Építsetek a házatok és az én házam között egy ezüst-hidat aranykorláttal, alatta fekete patak csörgedezzen, benne úszkáljon tizenhét különféle hal; a patak két oldalán nőjön tizenhét különféle fa, ezeken pedig a világ összes madara közül egy-egy énekeljen. Ha mindez meglesz, feleségül adom a leányomat a fiadhoz!

Az asszony hazament, és elmondta ezeket a fiának.

– Ne nyugtalankodj, aludjunk egyet! – felelte a fia.

Elaludtak, a legény azonban éjfélkor felkelt, kiment az udvarra, elővette a gyűrűt, háromszor feldobta. Előjött belőle a tizenkét vitéz, és megkérdezték:

– Mit tegyünk?

– Építsetek házamtól a hán palotájáig egy arany karfájú ezüsthidat, alatta fekete patak csörgedezzen, benne tizenhét különféle hal fickándozzék. Ezen kívül a patak mellett tizenhét különféle fa legyen, rajtuk énekeljenek a világ összes madarai! – parancsolta a legény, majd bement, és lefeküdt aludni.

Mikor reggel felébredt, minden, amit parancsolt, készen állt. Háromszor feldobta a gyűrűt, eltűnt a tizenkét vitéz. A gyűrűt visszatette a zsebébe, majd ismét elküldte az anyját a bolond legény, hogy kérje meg a leányt. Elment az asszony, megállt a hán ajtajánál. Kijött a hán, és megkérdezte:

– Miért jöttél?

– Leánykérőbe jöttem – felelte az asszony.

– Nem, nem adom a leányomat! – mondta a hán. – Harmincévi járóföldre innen, északnyugaton van egy vadkan, amely agyaraival szántja a földet, farkával boronálja, úgy vet és arat. Ha elhozzátok ezt az állatot ide az udvaromba, akkor odaadom a leányomat!

Hazament az asszony, elmondta fiának, hogy mit követel a hán. A bolond legény így szólt:

– Ne nyugtalankodj, aludjunk egyet!

Éjfélkor fölkel a legény, elővette gyűrűjét, háromszor feldobta, – előjött belőle a tizenkét vitéz, és megkérdezték, mit kell tenniük.

– Hozzátok el északnyugatról a vadkant! – parancsolta a bolond legény, majd bement a házba, és lefeküdt aludni.

Reggel, amikor felkelt, teljesítették, amit parancsolt. Feldobta a gyűrűt háromszor, a vitézek eltűntek. A gyűrűt zsebre vágta, és elküldte anyját Bajin hánhhoz. Az asszony elment, és ismét megállót az ajtó előtt. Kijött a hán, és megkérdezte, hogy miért jött.

– Leány kérőbe jöttem – felelte az asszony.

– Nem adom a leányomat – mondta Bajin hán –, ha nem készítetek a fiatalok menyegzőjére egy templomot, hét színarany toronnyal, ha nem állítotok tizenhárom óriási lacikonyhát, ha nem színarany szekéren mennek az új házasságok, amelybe három aranysárga, fényes szőrű ló van befogva! Ezen kívül, ha nekem is nem készítetek egy színarany szekeret, amelyet három táncos ló húz, és előtte-utána nem futnak lovas kísérek, még ezen kívül, ha a fiatalok nem színarany asztalon esznek, ha a rokonok és a 170 násznép számára nem lesz elég étel és ital, bizony, nem adom a leányomat, mondd meg a fiadnak! Ha mindez meglesz, holnap, napkeltekor jöhet a leányomért.

Hazament az asszony, elmondta fiának a hán követeléseit. A bolond legény így szólt:

– Ne aggódj és ne nyugtalankodj, aludjunk egyet!

Éjfélkor elővette a bűvös gyűrűt, feldobta háromszor: megjelent a tizenkét vitéz, kérdezték:

– Mit tegyünk?

A legény megparancsolt nekik mindent, amit a hán mondott. Reggel felkelt, és minden készen állt. A legény befogta a lovakat az arany kocsiba, elindult a hánhhoz. Mikor megérkezett, ravasz szavakat váltottak, tűzszerszámokat és kést cseréltek; megtartották az eljegyzést. Beültek az aranykocsikba, elhajtottak a templomba, és megesküdték a fiatalok. Mikor hazaértek, a lakomához láttak: pálinka-tavak, húshegyek voltak mindenütt! Fürödtek a pálinkában, annyi volt, és a húshegyeken sétálni lehetett.

Kilenc nap és kilenc éjjel tartott a dáridó, majd hazamentek a vendégek. Amikor kikísérték őket, a bolond legény azt mondta a

macskának és a kutyának:

- Elmegyek meglátogatni apósomat, de ti vigyázzatok a házra!
- Ezután elment az apósához, sétálgattak, beszélgettek.

Egyszer a hán szólt a leányának:

- Tudd meg valahogyan, honnan szerezte a férjed ezeket a dolgokat!

Két-három év telt el, közben három gyermekük született.

Egyszer az asszony így szólt a férjéhez:

- Lám, már három év telt el, három gyermekünk van. Mondd el, hogyan tudtad mindezt véghezvinni?

– Nem mondom meg! – felelte a bolond legény.

– Mondjad! – kérte az asszony. – Miért nem bízol bennem?

Hiszen már három gyermekünk van.

Erre elmondta a legény:

- Mindent a gyűrű segítségével csináltam, amit a bal kezemen hordok.

Ismét eltelt két hónap, amikor egyszer az asszony azt kérte az urától:

- Hadd viseljem én a gyűrűt!

A bolond legény odaadta. A harmadik éjjel, éjfélkor felkelt az asszony, lehúzta ujjáról a gyűrűt, és háromszor feldobta. Megjelent a tizenkét vitéz:

- Mit tegyünk? – kérdezték.

- Vigyetek el északkeletre, innen kilencvenévi járóföldre,

Szagáj Nomon hán fiához, Szolomon cárhoz! – mondta az asszony.

- Mindent, amim csak van, vigyétek el oda, de az uramat meg az anyját és a kutyát meg a macskát hagyjátok itt! – Ezek után bement, lefeküdt aludni.

Reggel, amikor felébredt, ott volt Szagáj Nomon fiánál, Szolomon cárnál. A bolond legény pedig, amikor felkelt, a régi házban találta magát, amelyben korábban lakott, és szegény volt, mint azelőtt. Csak ült és bánkódott, sírt, gondolkozott, hogy hová, kihez mehetett a felesége. Mikor így ült, odament hozzá az apósa, Bajin hán, és kérdezte, hogy hová lett az asszony, az ő leánya.

- Volt egy gyűrűm, annak a segítségével vittem véghez mindent. A leányod elkérte, ő hordta. Ma reggel, amikor felkeltem,

már nem volt sehol. Töröm a fejem, kihez ment, hová tűnhetett! – felelte a bolond legény.

– Ha három éven belül nem keríted elő, megöllek: kitépem a szíved, leüttetem a fejed! – fenyegette a hán.

Később a kutya és a macska fordult a legényhez:

– Mi elmegyünk keresni, te csak maradj itthon!

Miután elmentek, a legényt elfogták, vastömlöcbe zárták.

Ment a kutya és a macska – sokáig, vagy kis ideig, messzire, vagy közelbe csak? Végül elértek egy fekete tengerhez. Mentek a parton fel is, le is, de nem találtak átkelőhelyet. Ekkor a macska megkérdezte a kutyától:

– Át tudsz-e úszni a tenger másik partjára?

– Átúszom! – felelte a kutya.

– Én meg a hátadra ülök! – mondta a macska.

Belementek a vízbe, a kutya nagy nehezen átúszott a túlsó partra, ahol megpihentek. Később tovább mentek, és meglátták a héttornyú templomot:

– Helyben vagyunk! – mondta a kutya.

– Én előremegyek, csendesen gyere utánam! – szólt a macska.

– Odamegyek majd, és nyávogok a konyha körül, te meg menj, és nyüssíts az ajtó előtt!

A macska elment, és keservesen miaukolt a konyha mellett. Eltelt egy fél év, és rájöttek, hogy a macska inkább célt ér: bement Szolomon cár feleségének szobájába, aki együtt aludt vele, olyan ételekkel etette, amelyenekről korábban még nem is hallott a macska.

A kutya fel-alá járt a ház előtt, és szűkölt. Egyszer kiment hozzá a macska, és elmondta:

– Nappal az ujján hordja a gyűrűt, de hogy éjjelre hová teszi, még nem sikerült kifigyelnem. Maradj csak itt, járkálj, vonyíts, de a kaputól ne menj el! Légy készenlétben éjjel is, nappal is, sose hagyd itt a kaput!

Bement újra, de sehogyan sem tudta ellopní a gyűrűt. Egyik este azután észrevette, hogy az asszony, mikor lefekszik, a szájába rakja a gyűrűt. Amikor erre rájött, csendesen kiment az udvarra, keresett egy vékony szalmaszálat, bement, és azzal elkezdte csiklandozni az asszony orrát, aki végül el tüsszen tette magát. A

gyűrű kiesett a szájából, és elgurult. A macska szájába kapta, és kifutott vele a házból. Odament a kutyaához, az megkérdezte:

– Sikerült ellopni?

– Igen! – felelte a macska.

Egymással versenyezve futottak, nagyon örültek a sikernek.

Odaértek a fekete tengerhez; a kutya így szólt a macskához:

– Add ide a gyűrűt!

– Én szereztem meg, én is viszem haza! – mondta a macska.

Felült a kutya hátára, és beúsztak a tengerbe. A kutya ismét megszólalt:

– Add ide!

– Nem adom! – felelte a macska.

– Ha nem adod ide, belefojtalak a tengerbe! – acsarkodóit a kutya, míg végül a macska odanyújtotta a gyűrűt. A kutya, mikor el akarta venni, beleejtette a gyűrűt a tengerbe; erre a macska belemart társa hátába. Veszekedtek, verekedtek, de végül átértek a túlsó partra.

Ahogy mentek a parton, láttak húsz vagy harminc halászt, akik rengeteg halat fogtak. Ott settenkedtek körülöttük. A halászok a kifogott halakat kibelegték, és a belső részeket eldobták. A kutya meg a macska nekiestek, tépték, kaparták a hulladékot, keresgéltek. Addig keresték, míg végül egy pisztránggyomorban meglelték a gyűrűt. Hazamentek, odafutottak a vastömlöchöz, és megkérdezték:

– Élsz-e még, vagy meghaltál?

– Élek! – felelte a bolond legény.

Egy parányi ablakon át bedobták a gyűrűt, a legény fogta, háromszor feldobta: előjött a tizenkét vitéz:

– Mit tegyünk? – kérdezték.

– Törjétek fel ezt a börtönt! – parancsolta a legény.

Összetörték, a legény kiszabadult, és elment a hánhoz, aki megkérdezte:

– Mit tudsz mondani?

Így felelt a legény:

– Holnap reggelre mindent, ami volt, visszahozok a leányoddal és új férjével együtt!

Ezután hazament, jóllakott, és lefeküdt pihenni. Éjfélkor felkelt, háromszor feldobta a gyűrűt; megjelent a tizenkét vitéz. Parancsot

adott nekik:

- Hozzátok ide Szolomon cárt, és mindent, ami az övé!
Ismét bement a házba, és újra lefeküdt aludni.

Amikor reggel felébredtek, a vitézek már mindent visszahoztak; minden úgy állott, mint azelőtt. A legény elküldött egy embert Bajin hánhoz, hogy hívja el. A hán el is ment hozzá. Így szólt a legény:

- Mindent elhozattam. Szagáj Nomon hán fia, Szolomon cár és a leányod összeálltak! Vidd őket, és ítélezz felettük, apósom, a törvény szerint!

A hán megparancsolta két erős katonájának, hogy ássanak egy negyven öl mély gödröt. Szolomon cárt megfogták, előjött tizenkét katona, megtöltötték puskájukat. A cárt fehér ruhába öltöztették, odakötözték egy oszlophoz, kivégezték, és a negyvenöles gödörbe temették. Ezután hazamentek, és mintha háborúban diadalmaskodtak volna, megütötték a dobokat, összegyűjtötték a népet. Tengernyi pálinkát hoztak, a hús halmokban állt, nagy lakomát csaptak. A bolond legényt apósa a trónra ültette maga helyett, uralma alá adta alattvalóit, és megáldotta:

- Szerencsés és boldog legyen a te uralkodásod!

AZ ÖREGEMBER MEG A LEÁNYA

Réges-régen élt egy szegény öreg, akinek volt egy csodálatosan szép és eszes leánya. Hartagan hán országában laktak. Egyszer Hartagan hán két gyorsfutárt küldött, akinek megparancsolta, hogy állítsák elé az öreget másnapra. A két küldönc meg is érkezett az öreghez, és átadták a parancsot:

– Hartagán hán meghagyta, hogy holnap jelenj meg színe előtt!
– majd visszatértek.

Másnap az öreg el is ment Hartagan hánhoz, aki így szólt hozzá:

– Menj el az erdőre, és tudd meg, hány éves a legöregebb medve, s jelentsd nekem!

Lógó orral tért haza az öreg, ijedten mondta el a leányának:

– Hartagan hán azt akarja, tudakoljam meg, hány éves a legöregebb medve és jelentsem neki.

– Feküdj le és aludj! – mondta a leánya.

Amíg az öreg aludt, a leány nekilátott gyapjút fonni, készített is két emberfejnagyságú gombolyagot. Másnap felkeltette apját, mindkét vállára varrt egy-egy gombolyagot, majd azt mondta:

– Ha odaérsz a medvebarlanghoz, ülj le és várd meg, amíg kibújik a medve!

Az öreg elment az erdőbe, és leült a medvebarlang előtt. Amikor a medve kijött a barlangjából, meglátta az öregembert vállán a két gombolyaggal, meglepődött és így szólt:

– Hetvenhét éve élek a földön, de még nem láttam háromfejű embert! – és visszabújt barlangjába, az öreg pedig hazatért, és elmondta leányának: a medve hetvenhét évesnek vallotta magát, és még sosem látott háromfejű embert.

– Menj most Hartagan hánhoz, és jelentsd neki, hogy a medve hetvenhét esztendő! – szólt a leány.

Az öregember elment Hartagan hánhoz, és bejelentette, hogy a medve hetvenhét éves. A hán haza is eresztette, másnap azonban újabb követeket küldött, hogy hívják elé harmadnapra az apókát. A gyorsfutárok át is adták az üzenetet:

– Hartagan hán meghagyta, hogy holnap jelenj meg színe előtt!
– majd visszatértek.

Reggelre kelve az öreg nekiindult, felkereste Hartagan hánt, aki parancsot adott:

– Menj és számold meg, hány fa van az erdőben és mennyi a tajgában, azután jelentsd!

Búslakodva és ijedten tért haza az apóka: hogyan is számolhatná meg az erdők meg a tajga fáit? Panaszkodott leányának:

– Hartagan hán azt akarja, hogy számoljam meg, hány fa van az erdőben, és mennyi a tajgában! Ezt kéne jelentenem.

– Feküdj le és aludj! – szólt a leány.

Amikor az öregember lefeküdt aludni, leánya tejfelből, vajból és búzalisztból süteményt sütött, majd felébresztette apját, és ezt mondta neki:

– Menj el az erdőbe, tedd a kalácsot a nyulak ösvényére, és hallgasd meg, mit mond az, amelyik először jön és megeszi!

El is indult az öreg, megkereste a nyulak útját, az ösvényre helyezte a süteményt, maga pedig lefeküdt és várt. Előjött egy nyúl, megkóstolta a kalácsot és megszólalt:

– Ismerem az erdők százezer fáját, a tajgában is mind az ötvenezer, de ilyen jót még nem ettem!

Ekkor az apóka hazatért, és elmondta a leányának, hogy mit hallott a nyúltól.

– Menj, és ezt jelentsd Hartagan hánnak! – szólt a leány.

Az öregember fel is kereste, a fejedelmet, és bejelentette:

– Az erdőben százezer, a tajgában ötvenezer fa van!

Hartagan hán eleresztette, de másnap megint györsfu tárokat küldött, hogy hívják elé az apókát.

– Hartagan hán meghagyta, hogy holnap jelenj meg színe előtt! – szólt a két küldönc, majd visszatért. Reggel az öreg felkereste fejedelmét, aki ráparancsolt:

– Holnap gyere ide, de ne gyere se nappal, se éjszaka, se lóháton, se gyalog, se az úton, se az út mellett, és ha megjöttél, be se gyere, kint se maradj!

Reménytelenül és rémülten tért haza az apóka.

– Hartagan hán meghagyta, hogy holnap keressem fel, de ne menjek se nappal, se éjjel, se lóháton, se gyalog, se az úton, se az

út mellett, és ha megérkeztem, ne álljak meg se kint, se bent – mesélte leányának.

– Feküdj le és aludj! – mondta a leány.

Az apóka le is feküdt, másnap hajnalban keltette a leánya és kitanította.

– Vemhes kancán menj a hánhoz, de ne az úton, hanem két keréknyom között, s amikor megérkezel, állj meg a küszöbön!

Megérkezett az öreg a hánhoz. Amikor Hartagan meglátta, rászólt:

– Meghagytam, hogy ne gyere se nappal, se éjjel!

– De azt nem mondtad: reggel se gyere! – válaszolt az apóka.

– Meghagytam, hogy ne gyere se lóháton, se gyalog! – szólt a hán.

– Vemhes kancán jöttem – felelte az öreg.

– Úgy parancsoltam, hogy ne járj se az úton, se mellette!

– Az út közepén jöttem, két keréknyom között! – hangzott a válasz.

– Megparancsoltam, ha megjössz, ne állj meg se kint, se bent!

– mondta Hartagan hán.

– Hát nem a küszöbön állok? – vágott vissza az apóka.

Ekkor a fejedelem új parancsot adott az öregembernek:

– Holnap hozz nekem egy hamukötelet! – ezzel eleresztette.

Búsult az apóka, ijedten tért haza. Hogyan is fonhatna hamuból kötelet? Riadtan mesélte leányának:

– Hartagan hán meghagyta, hogy holnap hamukötelet vigyek elébe.

– Feküdj le és aludj! – nyugtatta a leánya.

Amikor az öreg lefeküdt, a leány kötelet készített szalmából, s másnapra ébredve felkeltette apját, és ezt mondta neki:

– Fogd ezt a szalmakötelet! Amikor megérkezel Hartagan hán udvarába, lerakod és meggyújtod; ha elégett, jelentsd a fejedelemnek, hogy meghoztad a hamukötelet.

Az öreg elment Hartagan hán udvarába, letette a szalmakötelet a földre, elégette, majd belépett a fejedelemhez:

– Meghoztam a hamukötelet.

Hartagan hán kijött palotájából, és csakugyan látta, hogy az udvaron hamukötél hever. Mást mondott az apókának:

– Holnap elmegyek hozzád, fejj meg egy bikát, s mire megérkeztem, készíts nekem aludttejet!

Az öreg bánatosan baktatott haza. Hogyan is fejhetne bikát, hogy tejét megaltassa a hánnak? Amikor megérkezett, elmondta leányának Hartagan hán óhaját, a leánya azonban megnyugtatta:

– Feküdj le és aludj, de reggel, amikor felébredsz, ne kelj fel, maradj az ágyban!

Másnap megjött Hartagan hán. Amikor a leány meglátta, kifutott az udvarra, és nekilátott forgácsot gyűjteni. A fejedelem odament hozzá, és megkérdezte:

– Mit sűrögsz-forogsz, mire kell a forgács?

– Apám fiút szült. Levest akarok főzni neki – felelte az okos leány a hánnak, aki meglepődve kérdezte:

– Hát mióta szülnek a férfiak?

– Hát mióta borjaznak a bikák, hogy tejüket megaltathatnánk?

– kérdezett vissza az öregember leánya, mire Hartagan hán hazatért.

A fejedelemnek volt egy fia, Harzsi Miná, aki Hartagan hán kívánságára eljegyezte az apóka leányát. Amikor megtartották a lakodalmat, a hán annyi húst süttetett, hogy hegyekben állt, s tavakat töltött volna meg a pálinka. Harzsi Miná lakodalma kilenc napig tartott, a vendégek alig akartak hazamenni.

Egyszer Hartagan hán vadászni indult a fiával, akire egyszer csak rászólt:

– Húzd meg a lófarkot!

Harzsi Miná elkapta lova farkát és húzta.

– Te bolond! – förmedt rá a hán, s még meg is verte.

Mentek tovább, s az úton ismét megszólalt a hán:

– Süssünk ételt üsttel, fával!

Harzsi Miná leugrott lováról, nekiállt fát dönteni, s amikor kivágta, elkezdett üstöt faragni fából. Hartagan hán megint dühbe gurult, ütötte-verte, majd hazatértek. Harzsi Miná elmondta feleségének, mi történt:

– Apámnak öregségére elment az esze! Amikor vadásztunk, kétszer is elvert; először akkor, amikor azt mondta: „Húzd meg a lófarkot!” – én meghúztam, ő megvert, és azt mondta, hogy bolond vagyok; másodszor akkor, amikor azt mondta: „Süssünk ételt üsttel,

fával!” Amikor kivágtam egy fát, hogy üstöt csináljak, megint megvert.

Az öregember okos leánya ezt mondta férjének, Harzsi Minának:

– Először azt mondta apád, hogy húzd meg a gyeplőt – az tán nem a lovak farokszőréből készült? Másodszor azt akarta, hogy ételt készíts üsttel és fával, nem pedig faüsttel. Te, ostoba, ezt nem értetted, azért vert meg!

Később egyszer Hartagan hán felkereste Sázsin Nomon hant, akivel össze akarta mérni eszét, próbára akarta tenni tudását. Amikor megérkezett, elkezdtek beszélgetni, azonban Hartagan hán nem tudott helytállni Sázsin Nomon hánnal szemben, nem tudta megfejtetni talányait, szavainak rejtett értelmét. Sázsin Nomon börtönbe vetette ellenfelét, Hartagan hant, akinek azonban sikerült két gyorsfutárt küldenie a következő üzenettel:

– Menjetek el menyemhez, mondjátok meg, hogy vidraprém takaró alatt fekszem, cobolyprém a derékaljam. Kérem, hogy küldjön aranyollót, ölesse meg a két juhot, száz szőrös és száz meztelen birkát indítson útnak.

A követek Harzsi Minához, Hartagan hán fiához mentek, és elmondták:

– Atyád, Hartagan hán azt üzeni, hogy vidraprém takaró alatt fekszik, cobolyprém a derékalja. Kéri, hogy küldj neki aranyollót, ölesd le a két juhot, és vezess oda száz szőrös meg száz meztelen birkát!

Harzsi Miná kiadta a parancsot, vágjanak le két juhot, nyírjanak meg száz birkát, majd bement feleségéhez elmondani, mit üzent apja.

– Te ostoba, nem érted az üzenetet! – kiáltotta felesége. – Apád börtönben ül. A vidraprém takaró az ég, a cobolyprém derékalj a föld. öless két juhot? Meg kell ölni a követeket! Küldjünk aranyollót? Ez azt jelenti, hogy nekem kell elmennem hozzá. A száz szőrös birka – száz felfegyverzett embert, a száz szőrtelen birka – száz fegyvertelen embert jelent!

Újra férjéhez fordult:

– Parancsold meg embereidnek, hogy öljék meg a két gyorsfutárt, fegyverezzenek fel száz főt, és még százat indíts útnak

fegyvertelenül!

Harzsi Miná megölette a követeket, felkészítette a fegyvereseket, és még száz fegyvertelen emberrel meg feleségével együtt elindultak Sázsin Nomon háához. Amikor megérkeztek, kiszabadították Hartagan hánt a tömlőéből, majd Harzsi Miná felesége, az öregember okos leánya állt ki szópárbajra Sázsin Nomon ellen, aki nem tudott megfelelni a leány talányaira. Ekkor őt zárták a tömlőbe, Hartagan hán pedig hazatért fiával, menyével és embereivel.

Most is boldogan élnek!

A VADÁSZ

A hajdani, boldog időkben élt egy vadász, aki sohasem tévesztette el a célt, sosem tért haza zsákmány nélkül, üres kézzel. Egyszer azonban egész napját eltöltötte, de nem találkozott sem madárral, sem vaddal, és fáradtan feküdt le pihenni az erdőben. Elaludt és álmot látott: mintha sárga és kék köd kelt volna körülötte. Amikor felébredt, látta, hogy csakugyan sárga és kék köd támadt. Ijedtében lőni akart, azonban a ködből emberi hang hallatszott:

– Ne lőj rám, nem ártok neked!

Később a köd tarka szárnyú, sárga sárkánykígyóvá változott, és így folytatta:

– Már évek óta küzdök a sárga szárnyú sárkány ellen, de nem tudom legyőzni. Segíts nekem!

Amikor a vadász beleegyezett, a sárkánykígyó elvezette arra a helyre, ahol viaskodni szoktak, és kérte:

– Amikor küzdeni kezdünk, háromszor felemelkedünk az égig, és háromszor visszaereszkedünk a földre. Negyedszerre legyőz engem: ő lesz felül, én alul – ekkor feléd fordítom a fejét, te pedig lőj bele egyetlen, csésze nagyságú, homloka közepén lévő szemébe.

Miután mindent így megbeszéltek, elmentek a sárkánykígyó házához, ott töltötték az éjszakát, kora reggel pedig a kígyó elrejtette a vadászt egy kis gödörben.

Nemsokára odaszállt a sárga szárnyú sárkánykígyó, és odakiáltott a tarka szárnyú sárga sárkánynak:

– Jersze, de tüstént!

Az előjött és elkezdődött a küzdelem. Az ellenfelek háromszor emelkedtek az égig, és háromszor tértek vissza a földre. Amikor negyedszer is felemelkedtek, a tarka szárnyú sárga sárkány vesztett, ő került alulra, és a sárga szárnyú sárkánykígyó volt felül, de ekkor a tarka szárnyú sárga kígyó ellenfele fejét a vadász felé fordította, aki lőtt, eltalálta a szörny szemét, és megölte őt, Mérges, sárga köd szállt a földre, amelytől kiszáradtak a fák, és kimúltak a vadak. A vadász is csak úgy menekült meg, hogy a sárga sárkány betakarta tarka szárnyaival, s három napig tartotta felette, amíg a köd szét nem oszlott.

Ezután így szólt a vadászhoz:

– Megöltük ellenfelemet, aki sok bajt okozott itt a földön: naponta három vadat nyelt el, és megette alattvalóimat, a tüzes kígyókat. Nélküled elpusztított volna, felfalta volna megvénült szüléimét, és nem kegyelmezett volna egyetlen tüzes kígyónak sem. Meg akarom hálálni, amit tettél. Gyere el hozzám: meglátod palotámat, szüléimét és a tüzes kígyókat.

A vadász ráállt, és leereszkedtek egy mély lyukba, a föld alá. Az üreg falait számtalan drágakő borította, a padlón pedig megszámlálhatatlan sárga kígyó feküdt karikába kanyarodva. Bejárták a számtalan szobát, és végül elérkeztek a tűzhelyhez, amely mellett ott ült két tarka szárnyú sárga sárkány, a kígyó szülei. Amikor az elmesélte nekik, hogyan mentette meg a vadász a pusztulástól, a szülők igen hálálkodtak, és felajánlották, hogy jutalmul vagy megtanítyák hetven nyelven beszélni, és akkor megérti a madarak, vadak és a halak, sőt még a fák és füvek beszédjét is, vagy adnak neki annyi aranyat és ezüstöt, amennyit csak akar. A vadász azt kérte, hogy tanítsák meg a hetven nyelvre, és bármennyire is le akarták beszélni a sárkánykígyók, kitartott első elhatározása mellett. Végül azután hetven nyelv tudójává tették, de megmondták neki, ha ezt elmondja bárkinek is, rögtön meghal. Ezután a vadász elhagyta a kígyók birodalmát és hazaindult.

Amint ment, hallotta és meg is értette a vadak és a madarak egymás közti beszélgetéseit. Az egyik tó mellett az egerek és a madarak azt beszélték, hogy aznap odarepül kelet felől egy tüzes kígyó, amely mindent feléget, amerre jár.

– Mit tegyünk?! – mondogatták.

A vadász nem sokat törte a fejét: levetkőzött, ruháit egy tuskóra öltötte, még övét is rátette, maga pedig bement a tóba egészen, és egy szájába vett pipaszáron át lélegzett. Sokáig kuporgott a víz alatt, amikor végül meglátta, hogy jön keletről a tüzes kígyó, nyomában minden lángba borul. Amikor a kígyó a közelébe szállt, belelőtt egy nyilat: a vessző átütötte, és kitépte a szívét és tüdejét, a kígyó azonban végpusztulása előtt észrevette a vadász ruháiba öltöztetett tüsköt – azt hitte, hogy az maga a vadász, utolsót keringett körülötte, és felégette, majd kimúlt.

Ezután a vadász kijött a vízből, és elégette a tüzes kígyó tetemét, de ekkor odaszállt a tarka szárnyú sárga sárkány, és

ráförmedt:

– Megölted a legjobb barátomat, aki pedig azért jött, hogy harcoljon a fekete kígyók ellen!

De nem tudott mit tenni: elsiratta barátját, újjávarázsolta a vadász megégett ruháját, és elrepült, a vadász pedig folytatta útját. Amint egy gazdag ember háza mellett ment, hallotta, mit ugat a kutya:

– Ne gyere hozzánk! A gazda nagyon fukar, meg sem kínálna.

Közeledett egy szegény ember házához, ahol a kutya ezt ugatta:

– Jó gazdánk van. Gyere ide, levág egy fekete birkát, és jól tart téged!

A vadász bement, a szegény örömmel fogadta a vendéget, levágott egy fekete birkát, és ldnálgatta. A vendég a kutyának is dobott egy falatot, és az boldogan nyüszített:

– Jó vendég! Engem is etet! Egész éjjel ügyelem a házat!

Később lefeküdtek aludni, éjjel azonban farkasok jöttek, üvöltöttek:

– Szegény ember ide, szegény ember oda, mi bizony megesszük az egyetlen lovát!

A kutya visszavonyított:

– Nézzétek! Olyan hangosan ugatok, hogy felébred a gazda is meg a vendég is, és elűznek benneteket! A gazdám rendes ember. Menjetek inkább, és egyétek meg a gazdag ember kövér kancáját! Ma nálunk éjszakázik egy jó vendég, még engem is jóllakatott, kötelességem vigyázni és ugatni egész éjjel.

A farkasok tovább mentek, és a gazdag tanyáján üvöltöttek:

– Eljöttünk, hogy megegyünk egy kövér kancát!

A kutyák így feleltek:

– Gazdánk fősvény, nem ad ennünk. Egyétek meg a legkövérebb kancát, a szürkét, a koncból jut nekünk is!

A farkasok ezután elharapták a szürke kanca torkát, és megették.

Másnap reggel, amikor a gazda és a vendég felkelt, újra lakmároztak, és a kutya is teleette magát, majd a vendég elbúcsúzott és elment, de a szegény ember kutyája még utánaugatott:

– A gazdag embernek van egy másodfű bikája, az a szerencséje. Ha valaki megveszi azt a bikát, boldogan fog élni!

A szegény vadász elment a gazdag emberhez, és alkudozott vele egy kétesztendő bikára. Megegyeztek és elmentek, hogy kiválasszanak egyet. Amint válogattak, az egyik bikánál felugatott a szegény ember kutyája. Ezt ugatta:

– Ez az! Ez az!

A szegény vadász fogta a bikát, elvezette, de már az úton rájött, hogy a gazdag ember szerencséje nem jött el a bikával, hanem ottmaradt a gazdag udvarán egy oszlopnál, s így szólt:

– Ebből is látszik, nem könnyű elvenni a szerencsét a gazdagoktól! – és eleresztette a bikát.

Már hazafelé közeledett, amikor a házhoz ért, hallotta, mit ugat az öreg kutya:

– Jön a gazdi!

A fiatalabb kutya megkérdezte:

– Hol van? – de ekkor már futott ő is a másik után a vadászhoz, hízelegtek és ugattak:

– Hol voltál ilyen soká? Amíg nem voltál itthon, a gazdasszony alig adott enni, és nemegyszer ütött-vert!

Egyszer, amikor a vadász lefeküdt a feleségével, a jurta mögül előjött két egér és így sopánkodott:

– Hogyan ihatnánk ki a tejet ebből a tejtóból?

Az egyik egérke kisütötte:

– Fogaiddal tartsd jó erősen a farkincámat, iszom egy jót, azután majd én tartalak téged!

Így is tettek. Az egyik teleitta magát, és kijött a tej tóból. Amikor a másik következett, így szólt:

– Te most jóllaktál, de ne a szádat nyald, hanem engem tarts erősen, el ne engedj! – azonban valahogy csak kicsúszott a farka, beleesett a tejesevénybe, már-már elmerült. A másik egér futkosott a tej körül, és sírt:

– Hogy nevelem fel most feleség nélkül a gyermekeimet?

Ekkor a vadász, aki végighallgatta az egerek beszélgetését, elnevette magát, felkelt, és kiemelte az egérkét a tejesevényből, azonban amikor újra lefeküdt az ágyra, a felesége megkérdezte :

– Min nevettél és hogyan jöttél rá, hogy egy egér beleesett a tejbe?

A vadász azt felelte, hogy eszébe jutott valami a korábbi életéből, az egeret pedig véletlenül vette észre, felesége azonban nem hitt neki, és újra meg újra kérdezte őt. Sokáig tartotta magát a szegény vadász, végül kibökte:

– Ha megmondanám az igazat, meghalnék!

Az asszony most sem hitt neki, s még jobban zaklatta kérdéseivel. Ekkor a férj így szólt:

– Rendben van, elmondom neked az igazat, csak előbb készíts elő mindent a temetésemhez! – majd megparancsolta, hogy vigyék oda íját és tegezét a nyílvevőkkel: mindezeket felakasztotta a jurtának a bejárattal szemközti részén, a tűzhely mögött álló oszlopra. Kérte, hogy fözzenek le tíz üst tejpálkát, és állítsák az oszlop mellé, hozzák be és akasszák oda legjobb subáját, fogják be és kötözzék oszlophoz a pej kancát, hogy levághassák a vendégek számára, hozzanak fehér birkát is a torra. Felesége mindent megtett, majd megszólalt:

– No, minden rendben! Beszélj!

– Ma már késő van. Holnap reggel mindent elmondok neked, most azonban szeretném nyugodtan tölteni az utolsó estét a házamban! – felelte a férj.

Másnap reggel a vadász nagyon korán kelt, és kiment a jurtából. Odament a karámhoz, és hallotta, hogy a juhok és bárányok beszélgetnek:

– Lám, jön a mi jó gazdánk, aki meg akar halni a felesége kedvéért. Miért nem tesz lakatot a szájára? Tegnap kifogták a legnagyobb bárányt, aki mutatta nekünk az utat, és jó legelőkre vezetett. Vezérürü nélkül elkóborlunk, és végül el is tévedünk!

Ezután felkereste lovait, meghallgatta azok beszédjét is:

– Lám, jön a mi jó gazdánk, aki meg akar halni a felesége kedvéért. Miért nem hallgattatja el? Tegnap kifogták a legnagyobb kancát, hogy leöljék, pedig ő mutatta nekünk az utat, megmondta, hol nincsenek farkasok, hol nincs süppedékes terület, mindig jó fűre vezetett. Most a farkasok martaléka leszünk, vagy mocsárba kerülünk és elveszünk. Végünk lesz nélküle! Miért a gazdának kell meghalnia, miért nem pusztul helyette a felesége? Annak a

temetésére levághatnánk az ő szürke kancáját, az úgyis gonosz, folyton belénk mar!

Ekkor a vadász elindult vissza a jurtához, közben azonban útba ejtette az udvart, ahol a szarvasmarhák voltak. A bika éppen az egyik sarokba terelte a teheneket; leszegte fejét, és azt mondta:

– Gazdám nem boldogul egy asszonnyal. Lám, nekem sok feleségem van, mégis rendet tartok közöttük!

Végül hazaért a vadász. A jurtában hevert két kutya, szitkozódtak. Az öreg kutya éppen ezt mondta:

– Én már öreg vagyok, hamar gazdám után halok, még mielőtt a gazdasszony végezne velem!

– Én is igyekszem elpusztulni, nehogy ez az asszony vessen véget az életemnek! – felelte a fiatalabb kutya, s miután mindezt megbeszélték, a kutyák addig tépték egymást, amíg a vadász ki nem űzte őket a jurtából.

Ekkor a feleség újra a férjének esett, kérdezgette és szidta, miért nem beszél már. Feldühödött a vadász, és agyoncsapta az asszonyt, azután eleresztette a pej kancát és a fehér ürüt, s a temetésre a szürke kancát vágta le. Később újra nősült, és boldogan élt.

HERHEN ANYÓ

Élt egyszer egy anyóka, akit Herhennek neveztek, s akinek volt egy vörös bikája, homlokán fehér folttal. Elhatározta az anyóka, hogy meghizlalja és levágja. Három évig etette, s ezalatt a bika alaposan kigömbölyödött. Ekkor az anyóka levágta, és várta a vendégeket, de senki sem jött hozzá. Nem várt tovább, maga indult vendéget keresni. Ment az úton, és meglátta a szarkát. Odament hozzá, és hívta:

- Gyere hozzám vendégségbe, jóllakatlak!
- És mivel akarsz megvendégelni? – kérdezte a szarka.
- Egy három esztendeig hizlalt bika húsból ehetsz – felelte

Herhen anyó, és megkérdezte:

- Milyen húst szeretsz leginkább?
- Legszívesebben a pacalt csipegetem! – válaszolt a szarka.

Herhen anyó nagyon megdühödött e felelet hallatán, felkapott egy göröngyöt, a szarkához vágta, és így kiabált:

- Edd a fekete földet!

Ezután tovább indult, és útján észrevette a varjút, őt is meghívta magához vendégségbe. A varjú elfogadta a meghívást, és megkérdezte:

- Mivel vendégelysz meg?
- Egy vörös bika húsat adom majd, három évig hizlaltam, és

nemrég vágtam le! – és megkérdezte:

- Mi a kedvenc falatod?
- Én a nyers húst szeretem – felelte a varjú –, de

legkedvesebb eledelem a szem!

Herhen anyó új fent dühbe gurult, felkapott egy hantot, a varjúhoz hajította, és kiabált:

- Edd a fekete földet!

Ezután továbbment, és találkozott egy marhapásztorral.

Odalépett hozzá, és megszólította:

- Gyere el hozzám, jóllakatlak!
- Mivel etetnél? – kérdezte a pásztor.

Herhen anyó elmondta, hogy nemrégiben levágott egy bikát, amelyet három évig hizlalt, és megkérdezte:

- Milyen húst szeretsz leginkább, és sokat eszel-e?

– Én a zsíros húst szeretem – szólt a pásztor –, és egy tálka levest, meg egy darab húst tudok csak megenni.

Megharagudott Herhen anyó a pásztorra, hogy csak ilyen keveset eszik, felkapott egy hantot, és a pásztorhoz vágta e szavakkal:

– Edd a fekete földet!

Miután kimérgelődte magát, tovább indult, hogy találjon végre valakit, aki többet eszik. Ment, ment, és találkozott egy másik pásztorral, aki juhokat legeltetett. Odalépett hozzá, és meghívta magához vendégségbe; a pásztor el is fogadta a meghívást, de amikor Herhen anyó arról kérdezgette, mint a másikat is, a juhász bevallotta, hogy csak egy tál levest és egy darab húst tud megenni – az anyóka ezt is megdobta egy görönggyel. Újra nekiindult, hogy olyan vendéget keressen, aki sokat tud enni, és találkozott a hétfejű mangathajjal. Odament hozzá, és így szólította meg:

– Vendéget szeretnék hívni, hogy jóllakassam. Eljönnél-e hozzám?

– Mivel kínálnál? – kérdezte a mangathaj.

Herhen anyó így felelt:

– Nemrég öltem egy bikát, előtte három évig hizlaltam. Ha eljössz hozzám, annak a húásával tartalak jól.

Ezután elindultak Herhen anyó házához. Az anyóka hívta be a házba a mangathajt, de az nem fért be az ajtón, ezért így szólt:

– Menj te be, és dobáld ki nekem a húst, itt kint fogok enni!

Herhen anyó erre bement a házba, és az ajtón át kihajigálta vendégének a húst, a mangathaj elkapkodta és falta. Az anyóka már mind kidobta a húst, a hétfejű mangathaj azonban még egyre kért, és mondogatta, hogy még éhes. Herhen anyó nem tudta, mit tegyen, végül kidobálta vendégének egész túró- és sajtkészletét, a mangathaj azonban tovább követelőzött. Az anyóka megmondta, hogy nincsen egyebe, már minden ennivalót odaadott. A mangathaj megdühödött, felfalt egy tehenet, lenyelte az anyóka kutáját, majd magát Herhen anyót egy zsákba tette és hazavitte.

Amikor hazaért a mangathaj, a zsákot az anyókéval a tűz fölé akasztotta, és meghagyta gyermekeinek, hogy mire hazatér, főzzék meg az anyóka húsát, majd elment. Ekkor Herhen anyó kiszólt a zsákból a mangathaj hét fiának:

– Engedjétek ki a zsákból! Mindegyiketeknek csinállok nyilat!
– Hogyan eresszünk ki? – kérdezték a gyermekek.
– Dugjatok be egy kést, majd én felvágom a zsákot és kimászok! – szólt az anyóka.

A fiúk nem sokat törték a fejüket, bedugták neki a kést, majd utána az anyóka felvágta a zsákot, és kimászott belőle, így szólt:

– Feküdjétek le mind aludni! Aki előbb elalszik, annak csinálom meg először a nyilat.

A gyermekek lefeküdtek az ágyra és elaludtak. Ekkor Herhen anyó mindegyiknek levágta a fejét, kimetszette gyomrukat, és megtöltötte vérrel, majd hóna alá kötözte a tömlőket. A gyermekek húsát felaprította, és az üstbe tette főni. A megölt kis mangathajok fejét sorba rakta az ágyon, leterítette a takaróval, hogy ne látsszanak. Amikor a hús megfőtt, kiszedte az üstből, és egy kosárba rakta, amit azután a tűz közelébe állított. Nekilátott, és egy utcára vezető lyukat ásott a jurta fala alá és belefeküdt.

Nemsokára megjött a hétfejű mangathaj, látta, hogy a hús kész, magában megdicsérte gyermekeit, nem vette észre, hogy ez azoknak a húsa. Odaült a kosár mellé, vett egy darabot, és hozzálátott a falatozáshoz. Egyszerre kirázta a hideg. Azt gondolta, attól van, hogy csak úgy hozzáfogott, és nem áldozott a tűznek: levágott egy darabot, és a tűzbe vetette, majd tovább evett, de a szíve hevesebben vert. A mangathaj kigondolta, ez attól van, hogy nem áldozott a ház isteneinek. Levágott egy darabot, és az ongonok elé vetette, majd vett egy darab szívet, és azt falta fel, de a szíve még az előbbinél is erősebben vert. Nagyon elcsodálkozott, és kisütötte, azért fogta el ez a heves szívdobogás, mert egyedül eszik. Kiáltott egyet, hogy felébressze fiait és együtt egyenek, a gyermekek azonban nem keltek fel. Ordított még egyet, de erre sem mozdultak a fiai. Mérges lett, odament az ágyhoz, és lerántotta a takarót, de gyermekei helyett csak a fejük hevert az ágyon. Csak ekkor döbbsent rá a mangathaj, hogy az anyóka túljárt az eszén, és felordított:

– Te gonosz, becsaptál engem! Hol vagy, Herhen anyó?

Az anyóka hangja az utcáról hallatszott:

– Itt!

A mangathaj kifutott az utcára, kereste, kutatta az öregasszonyt, és újra kiáltozott:

– Hol vagy Herhen, te vén banya?

Az anyóka hangja most a jurtából hallatszott:

– Itt vagyok!

A hétfejű mangathaj berohant a jurtába, és itt folytatta a keresést, kereste, kutatta, de nem tudta meglelni az anyókát, és tovább kiabált:

– Hol vagy, vén Herhen?

Ez azonban ismét az utcáról válaszolt:

– Itt!

Sokáig futkosott a mangathaj a jurtából az utcára, az utcáról a jurtába, ahol végül belezuhant az anyóka ásta gödörbe: csak akkor jött rá, miért nem tudta megtalálni Herhent, aki közben kimászott a veremből és elfutott.

Amikor a mangathaj előkecmergett a jurtából, látta, hogy az anyóka már messze jár. Utánaeredt, hogy elfogja és bosszút álljon gyermekei megöléséért, de sokáig nem tudta beérni, mivel Herhen anyó elérte a fekete tengert, és a jégen futott. Amikor a mangathaj már majdnem megfogta, az öregasszony kiöntötte az egyik gyomorból a gyermekvért a jégre. A mangathaj felkiáltott:

– Nem hagyhatom fiaim vérét a jégen! – nekiállt felnyalni, és az egyik nyelve odafagyott. Kiabált Herhen anyónak, hogy késével válassza el nyelvét a jégtől, az anyóka azonban odament, és az egyik fejét vágta le, majd továbbfutott, a mangathaj meg utána. Ekkor az öregasszony a második gyomorból is kiloccsantotta a vért, a mangathaj ezt is felnyalta, újra odafagyott egy nyelve, így az anyóka levágta a második fejét is, és ezt csinálta mindaddig, amíg le nem vágta az összes fejét, és a mangathaj el nem pusztult. Ekkor Herhen anyó felkiáltott:

– Legyőztem a legyőzhetetlennek hittet!

Halomba gyűjtögette a hét levágott fejet, rádobta a mangathaj tetemét, és az egészet elégette, majd hazatért, és boldogan élt, mint azelőtt.

UHÁNAJ APÓ

Élt hajdan egy öregember, Uhánajnak hívták. Volt egy kis fehér jurtája, abban élt családjával, és hatalmas csordája volt fehér tehenekből, amelyek bő füvű, örökké virágzó ligetekben legeltek, s annyira elszaporodtak már, hogy Uhánaj régen nem tudta számon tartani őket. Annyi teje volt, hogy csak a tejfellel tavakat tölthetett volna meg.

Uhánaj felesége Szeszkel volt, aki egy fiút, Dabhalzsihánt, és egy leányt, Dagdát, szült neki; ez a két csemete járt a nyájak után, őrizték apjuk marháit éjjel-nappal.

Egyszer Uhánaj mélyen elaludt, három nap, három éjjel fel sem ébredt, és azt álmodta, hogy jött egy legyőzhetetlen harcos, aki javait szétszórta, a fehér jurtát összetörte, feldúlta, viadalban legyőzte a fiát, és holttestét tűzön égette el, számtalan fehér tehenét elhajtotta, és elvitte a feleségét meg a leányát, Szeszkel és Dagdá nélkül, mindenéből kiforgatva, egyedül maradt az összetört jurtában.

Amikor végül felébredt Uhánaj, látta, hogy valóban összetört a fehér jurta, amelyben aludt, egyetlen fia, Dabhalzsihán halott, elhajtották fehér teheneinek végtelen csordáit, mindene szétszórva, Szeszkel és Dagdá sehol, maga maradt a szétzúzott fehér jurta romjai alatt.

Sokáig sírt az öreg, sajnálta családját és nyáját, végül, kilenc nap múltán megnyugodott, és elindult vándorolni széles e világon, ment, amerre a szeme látott. Ment-mendegélt, és talált egy teljesen csupasz, fehér lapockacsontot. Felvette, és azt mondta:

– Minden, amit találok a földön, kell nekem.

Fogta a lapockacsontot, beverte vele orrát, majd a fehér csontot bekente vérével, hogy úgy fessen, mintha volna rajta hús, és ment tovább. Útján találkozott egy emberrel, aki megkérdezte őt:

– Honnan jössz, öreg, hogy hívnak és hová mégy?

– Uhánajnak hívnak – felelte az öreg –, délen születtem, és világgá megyek!

De ott maradt, és amíg ott élt, sosem tette le a lapockát: ha kiment az utcára, vitte, bárhová ment, meg nem vált tőle.

Látta ezt a gazda és megkérdezte:

– Minek cipeled folyton ezt a lapockát? Tedd az üstbe, megfő a mi ételünk mellett!

– Tenném én, tenném – válaszolta az öreg –, de félek, hogy az üstötök megeszi, s akkor hús nélkül maradok!

– Nem eszik húst a mi üstünk – mondta a gazda –, de ha mégis megenné a húsodat, neked adjuk a bográcsot!

Ráállt az öreg, beletette a bográcsba a lapockát, és várta, hamar megfő-e. Amikor kezdték kiszedni a főtt húst az üstből, látták, hogy a lapocka (melyet lemosott a víz) teljesen fehér. Mondta is az öreg a gazdának:

– Mondtam én neked, hogy az üstöd megeszi a húsomat! Mit tegyek most hús nélkül? Gyerünk, kérem a bográcsot!

Nem volt mit tenni, a gazda átadta az öregnek a bográcsot, bár csodálkozott, hogyan lehet az, hogy a bogrács, amely korábban semmit sem evett meg, most egyszerre eltüntette az öregember húsát. De az öreg közben már fogta is a bográcsot, és ment tovább. Ment-mendegélt, megérkezett egy másik emberhez, aki örömmel fogadta, mint kedves vendéget, és megkérdezte:

– Hogy hívnak? Honnan jössz, és hová mégy?

– Uhánajnak hívnak – felelte az öreg –, délen éltem, most azonban világgá megyek.

Ott maradt ennél az embernél Uhánaj, de most, akár előbb a lapockát, a bográcsot cipelte mindenhová. Meg is kérdezte a gazda:

– Minek hurcolod folyton ezt a bográcsot? Állítsd oda a mieink közé, reggel megtalálod, nem vész el.

– Nem, nem teszem oda – tiltakozott az öreg. – Megeshet, hogy éjjel a marháid összetörik, s akkor bogrács nélkül maradok, nem tudok majd miben húst főzni.

Erre a gazda ezt mondta neki:

– Van egy fekete juhom. Ha eltörne éjjel a bográcsod, megkapod helyette ezt a fekete juhót.

Az öreg beleegyezett, és bográcsát odaállította a gazda bográcsai közé. Később, amikor már mindenki elaludt, Uhánaj apó csendben felkelt, odament a bográcsához, összetörte, majd maga is elaludt. Reggel látják, hogy az apóka bográcsa eltört – ő pedig követelte a bogrács helyett a birkát, így háborgott:

– Mondtam neked tegnap, hogy el fog törni a bográcsom! Ide helyette a juhót!

Nem volt kibúvó, a gazda átadta a fekete birkát, az öreg pedig tovább indult. Az úton egy harmadik ember került elé, aki szintén meghívta őt, szívesen látott vendégnek tekintette, de az öreg mindenhová maga után húzta a fekete juhot. A gazda így szólt hozzá:

– Ereszd, öreg, juhodat az én juhaim közé! Az udvaromról nem veszhet el!

– Félek – mondta az öreg –, hogy éjjel a te juhaid megeszik az enyémet, s akkor jószág nélkül maradok!

– Jó! – jelentette ki a gazda –, ha a juhaim megeszik a te birkádat, elviheted mind a hús fehér juhot!

Az öreg ráállt az alkura, és beengedte a karámba a fekete juhot a gazda jószágá közé. Amikor éjjel mindenki aludt, Uhánaj óvatosan kiment, bemászott a karámba, leszúrta a fekete birkát, vérével bekente a gazda juhait, a bőrt szétvágta, és darabjait a fehér juhok szarvára aggatta, majd visszament a jurtába, és lefeküdt aludni. Reggel látják ám, hogy a gazda juhait mind véresek, szarvukon a fekete birka bőrének darabjai lógnak. Uhánaj nekiesett a gazdának:

– Mondtam, hogy a birkáid megeszik az enyémet! Látod, mind csupa vér, szarvukon a birkám bőre! Gyerünk, ide a juhaidat!

Nem volt kibúvó, a gazda odaadta a fehér juhokat Uhánajnak, aki elhajtotta nyáját, tovább indult.

Mikor az öreg érkezett egy lapályra, nekiállt és levágta juhait. Mikor mindet megölte, húsukat halomba rakta – egész húshegy támadt, a vér pedig pataokban folyt. Amikor véget ért a véres munka, Uhánaj továbbállt, és az úton találkozott két farkasbundás emberrel. Elmondta nekik, hogy útján húshegyet és vérpatakot látott, azok azonban állították, hogy nincsen és nem is volt ott soha semmiféle húshegy és vérpatak. Az öreg kitartott állítása mellett, erősítgette, hogy igenis van, az emberek viszont tovább tiltakoztak, hogy nincs. Veszekedtek, vitatkoztak, végül fogadtak: a két ember megígérte, hogy az apókének adják bundájukat, ha vesztenének. Odamentek és látták, hogy valóban húshegy emelkedik az út mellett, körötte csakugyan patakzik a vér. Uhánaj vette a bundákat és továbbment.

Ment, ment és megérkezett egy emberhez, akinek két felnőtt leánya volt. Bement a jurtába, a gazda úgy fogadta, mint kedves vendéget. Kérdezgette, hogy hívják, hol él és hová megy. Az apóka

elmondta, hogy Uhánajnak hívják, délen élt, most azonban a világot járja. Ott is maradt éjszakára, de – mint előbb – most is folyton hurcolta bundáit, bárhová ment is. Megkérdezte a gazda:

– Minek cipeled folyton magaddal a bundákat? Tedd a mieink mellé, senki sem viszi el!

– Lehet, de a leányaid darabokra vagdalhatják, s akkor itt állok majd bunda nélkül! – felelte az öreg.

– Ha ilyet tesznek – mondta a gazda –, feleségül adom neked őket!

Az öreg beleegyezett, és bundáit a háziaké mellé akasztotta. Mikor mind elaludtak, az apóka csendben feldarabolta farkasbőr bundáit, és a darabokat a gazda leányai mellé rakta. Mikor reggel nézik, látják, hogy az apóka bundái szétvagdalva hevernek a leányok körül. Az öreg háborgott:

– Mondtam neked, hogy felszabdálják bundáimat, lám, úgy is lett! Addsza leányaidat!

Nincs mentség: a gazda az öregnek adta leányait. Uhánaj egy ideig még apósánál élt, majd hazatért, újjáépítette a fehér jurtát, és élt boldogan, mint előbb.

A boldogság azonban nem sokáig tartott, ugyanis fiatal feleségei nem szerették őt. Egyszer lepároltak egy adag erjesztett tejet – egész veder tejpálinkájuk lett –, amiből azután az öreg annyit ivott, hogy berúgott, és dalba fogott, amelyben apróra elénekelte korábbi boldog életét, a győzhetetlen harcos megérkeztét, feleségének, gyermekeinek, nyájainak elrablását, azután rátért vándorlására. Eldalolta, hogyan lelte a lapockát, milyen csellel szerzett érte bográcsot, a bográcsért – birkát, a birkáért – nyáját, húsz fehér juhot, a juhokért – két farkasbőr bundát, a bundákért – két asszonyt, s lám, ügyeskedésének hála, most ismét gazdag, mint hajdan, és két fiatal felesége is van!

Amikor ezt hallották az asszonyok, dühbe gurultak, és az öreget leforrázták – meg is halt.

– Legyőztük ellenségünket! – mondták az asszonyok, s az apóka testét tűzön égették el, majd összeszedték minden vagyonát, és hazatértek apjukhoz, újra otthonukban éltek, miután elmesélték apjuknak, hogyan csapta be őket is az öreg.

Ezután boldogan éltek, míg meg nem haltak.

A GAZDAG BADMA HÁN

A hajdani boldog és békés időkben élt egy hán, a gazdag Badma. Volt egy jó hátslova, amely az Altaj hegység északi lejtőin legelt, de volt százezer különféle jószágja is, szintén az északi oldalon, és számos szolgája, alattvalója, mind-mind északon. Voltak marhái és alattvalói a déli lejtőkön is. A gazdag Badma négyszegletes, fehér palotája elérte az eget, fehérebb volt e ház a hónál, fehérebb a papírnál. A hatalmas, négyszegletes palotát belül fehér ezüst borította, minden sarokban szent szobrok álltak, a falakon ősök és más hánok képei függtek. A jobb oldalon állt az arannyal kivert ezüsttrón, a palotát pedig három kert vette körül. Ezüst volt még a lópányvázó oszlop is.

A gazdag Badmának három felesége volt, a két idősebb asszony egy palotában élt, a fiatalabb feleség, Namtu Haraksin külön.

Egy reggel a gazdag Badma ezt mondta három asszonyának:

- Elmegyek vadászni. Mire visszatérek, ajándékkal várjatok!
- Új köntöst készítünk neked a nyárra – mondta a két idősebb feleség, a fiatalasszony, Namtu Haraksin viszont így szólt:

- Mire megérkezel, szülök neked egy fiút, melle aranyos, háta ezüstös lesz!

Ezután a gazdag Badma hán kiment a tornácra, és kiáltott jó hátslovának, aki ekkor is az Altaj északi oldalán legelt. A vasderes ló meghallotta gazdája hangját, hazafutott, és megállt a pányvázóoszlopnál. A gazdag Badma feltette rá az ezüstkantárt, szájába helyezte az ujjnyi vastag ezüstzablát, selyemterítőt terített hátára, feltette az ezüstnyerget, meghúzta a haslót meg a hevedereket, mind a tízet, és a selyem kantárszárat az oszlophoz kötözte – majd bejelentette:

- Lovamat felkészítettem!

Bement a házba, a két idősebb asszony aranyasztalt hozott, ízes falatokkal terítették meg, ezüstasztalt hoztak, csemegékkel rakták meg. Badma falt, mint a farkas, úgy tépte az ételt, mint a sas. Amikor jóllakott, felkelt az asztaltól, és felöltözött, majd vette a vadászathoz szükséges fegyvereket, kiment, felpattant vasderes lovára, és elvágtatott az Altaj és Hohoj hegység felé. Útközben megnézte marháit, amelyek megszorodtak, úgy ment vadászni.

Távozása után két öregebb asszonya megvarrta az ígért köntösöket, selyemből, nyárra. Amikor elkészültek, a ruhát díszhelyre akasztották. A fiatalabb feleség, Namtu Haraksin fiút szült, melle aranyos, háta ezüstös volt; pelenkázta, pólyába, maga mellett takargatta, amíg aludt.

A másik két feleség megtudta, hogy a fiatalasszony, Namtu Haraksin csakugyan aranyos mellű, ezüstös hátú fiút szült. Fogtak egy fekete kutyakölyköt, és odamentek az anyához, észrevétlenül elcserélték az újszülöttet a kutya-kölyökkel. Az aranyos mellű, ezüstös hátú csecsemőt elvitték, és belevetették a fekete tengerbe. Hazamentek, várták férjüket, Badmát.

Badma bejárta az Altaj északi, a Hohoj déli lejtőit, kilőtte a kövér vadakat, a soványakat futni hagyta. Gazdag zsákmányt ejtett, úgy indult haza. Amikor megérkezett, odaállt az ezüstsztaphoz, leszállt, majd odakötötte lovát. Kioldotta a nyereg teherszíjait: az elejtett vadak halomba hulltak a ló két oldalán. Elengedte a vasderest, legeljen tovább az Altaj északi oldalán.

A két idősebb asszony elébement, a zsákmányt osztályozták: ami eleség lesz, az eleséghez tették, amit fel kell dolgozni, odább, majd bementek a palotába. Előhozták az ezüstasyat, ínycsiklandozó ételekkel rakták meg. A gazdag Badma falt, mint a farkas, tépte az ételt, mint a sas. Ezután a két asszony megmutatta a köntösöket:

– Megvarrtuk ám nyári ruhád, selyemben járhatsz, ha meleg lesz!

Badma felpróbálta a selyemköntösöket, mindkettő mintha ráöntötték volna, örült nagyon a nyári ruháknak; közben azonban a feleségek elmondták, hogy a fiatalasszony, Namtu Haraksin kutyakölyköt szült, azt babusgatja, maga mellett altatja. A gazdag Badma felbőszült, kapta a lovaglókorbácsát, odament Namtu Haraksinhez, alaposan elverte:

– Fiú helyett fekete kutját szültél nekem, gyermektelennek?!

Egy ideig nyugodtan éltek, majd Badma újra vadászni indult. Mielőtt elment volna, megkérdezte három feleségét, mivel fogják várni, ha megérkezik.

– Selyemsubát készítünk neked, hogy legyen miben járnod télen! – mondta a két idősebbik feleség, a fiatalasszony viszont

bejelentette:

– Mire megérkezel, fiút szülsz neked, aranyos lesz a melle, ezüstös a háta!

Badma hán elindult ezután, vadászott az Altaj északi, a Hohoj déli oldalán. Amikor elment, a két idősebb asszony megvárta a két selyemsubát télire, a fiatal feleség pedig megszülte az aranyos mellű, ezüstös hátú fiút. Bepólyálta, maga mellé vette, majd elaludt.

Mikor a két asszony megtudta, hogy Namtu Haraksin aranyos mellű, ezüstös hátú fiút szült, odavittek egy fekete kutyakölyköt, és azt tették a csecsemő helyére, azt pedig észrevétlen elvitték a fekete tengerhez, belevetették, maguk pedig hazamentek, és várták a gazdag Badma hazatértét.

Badma sok vadat ejtett az Altaj északi, a Hohoj déli oldalán: a zsíros vadakat kilőtte, a soványakat elengedte. Amikor elégnek találta a zsákmányt, hazatért. Mikor megérkezett, megállt az ezüstoszlopnál, kioldotta nyergének teherkötöző szíjait, lerakta a megölt vadat, vasderesét elhajtotta legelni az Altaj északi oldalára.

Két idősebb felesége kijött elébe, segítettek szétválogatni a vadakat. Az ennivalót az eleséghez, a kikészítenivalót a feldolgozandókhoz, majd bementek a palotába. Az asszonyok asztalt terítettek, ízletesnél ízletesebb ételeket raktak uruk elé. Badma falt, mint a farkas, úgy tépte az ételt, mint a sas. Mikor jóllakott, elébe hozták a télire készített selyemsubát. Badma fel is próbálta mindkettőt: jól álltak neki, örvendezett. A két asszony közben mesélt:

– Fiatalabb feleséged, Namtu Haraksin fiú helyett fekete kutyakölyköt szült neked, azt csicsijgatja, azt babusgatja.

A gazdag Badma nagyon megharagudott, fogta a lovaglókorbácsot, elment az asszonyhoz, és megverte:

– Fiú helyett kutyát szültél nekem, gyermektelennek!? – mondta, míg verte, majd visszament idősebb feleségeihez.

Éltek, éldegéltek, majd megint vadászatra készült a gazdag Badma. Két öregebbik asszonya előhozta az aranyasztalt ínyencfalatokkal rakták meg, előhozták az ezüstasztalt, megterítették minden földi jóval. Badma falt, mint a farkas, tépte az ételt, mint a sas. Mikor teleette magát, felkelt az asztaltól, és megkérdezte a három asszonyt:

– Mivel vártok majd, ha hazajövök?
– Könnyű, rókaprémés sapkát varrunk neked – mondták az idősebb asszonyok, a fiatalasszony, Namtu Haraksin pedig ismét bejelentette:

– Fiút szülsz neked, aranyos lesz a melle, ezüstös a háta!
Ezután a gazdag Badma hán kiment a palotából, felült vasderes lovára, elment az Altaj északi, a Hohoj déli lejtőire vadászni.

Amint a hán elindult, a két idősebbik asszony nekilátott a sapkakészítésnek, mikor elkészültek, díszhelyre tették a rókaprémés fejfedőket. A fiatalabb feleség megszülte az aranyos mellű, ezüstös hátú fiút, azonban fogta, és a ruhaujjába rejtette a csecsemőt, fogott egy fekete kutyakölyköt, azt pólyázta be és tette maga mellé, amikor lefeküdt. Badma másik két asszonya szintén fogott egy fekete kutyakölyköt, odamentek az alvó fiatalasszonyhoz, észrevétlen elvették mellőle a bepólyált kutyakölyköt, és a másikat tették helyére, amelyet ők hoztak magukkal, majd elmentek a fekete tengerhez, és a pólyát beledobták.

Hazamentek és várták urukat, a gazdag Badma hánt, aki ezalatt az Altaj északi és a Hohoj déli lejtőin vadászott. Sok vadat elejtett: a kövéreket kilőtte, a soványakat elengedte.

Mikor már megelégte a zsákmányt, hazatért, megállt az ezüstsztolpnál, kioldotta a nyeregszíjak hurkait – a sok vad halomba hullott lova két oldalán, – a vasderest elengedte legelni az Altaj északi lejtőire. Két felesége kiment elébe, a zsákmányt osztályozták: ami ennivaló, az eleséghez tették, aminek hőre jó, félretették feldolgozni, majd bementek a palotába, előszedték az aranyasztalt, megrakták minden földi jóval, megterítették az ezüasztalt, roskadásig rakták finom falatokkal. A gazdag Badma falt, mint a farkas, úgy tépte az ételt, mint a sas. Amikor befejezte az evést, felállt az asztaltól, és megnézte, amit idősebb feleségei készítettek, a rókaprémés sapkákat. Felpróbálta őket, mind a kettő jól simult fejére, örült is nekik nagyon, a két asszony azonban máris mondta, mi újság:

– Fiatalabb feleséged, Namtu Haraksin ismét kutyakölyköt szült neked, gyermektelennek.

Badma nagyon felbőszült, kapta lovaglókorbácsát, odament a fiatalasszonyhoz, elverte, majd bikabőrbe varrta, vashordóba tette és belökte a fekete tengerbe. Csak két idősebb feleségével élt ezután.

Namtu Haraksin, a fiatalabb feleség, akit bikabőrbe varrtak, vashordóba raktak, a fekete tengerfenéken hányódott. Aranyos mellű, ezüstös hátú fia, akit ruhaujjába rejtett, napról napra nőtt a hordóban is, egyre nagyobb lett. Egyszer megkérdezte édesanyját:

– Miért élünk állandóan sötétségben? Miért nem látjuk a napot, a füves mezőket, és miért gurulunk ide-oda?

– Apád butasága és két idősebb feleségének gyűlölködése miatt egy vashordóba zárva hányódunk a fekete tenger fenekén – mondta neki anyja, Namtu Haraksin.

Ekkor a kisgyermek felkiáltott, hívta az égi isteneket, kérte, szabadítsák ki őt és édesanyját a vashordóból. Az égi lakók meghallgatták a hívó kiáltást, összegyűltek a Holdon, tanácskoztak, összegyűltek a Fiastyúkon, határoztak: felütötték a mindentudó sárga könyvet, és kiolvasták belőle, hogy a fiatal Namtu Haraksint, és fiát bikabőrbe varrták, s most a tenger fenekén hányódnak. Úgy intézték az égi istenek, hogy a vashordó kiguruljon egy szigetre. A fiatalabb feleség fia megérezte, hogy szárazra kerültek, széttörte a hordót, felvágta a bikabőrt, és kimentek a szigetre. Ekkor a fiú titokzatos varázserő segítségével hatalmas és csodaszép palotát épített, itt élt anyjával, Namtu Haraksinnal.

Egyik reggel így szólt anyjához a fiú:

– Ma idejön Tomo Ulán hán három lovásza, kémek majd, hogy mutasd meg az utat a gazdag Badma hán felé, te azonban mondd azt: „Nem tudom az utat, kérdezzétek kint, a tornácfeljárat alatt heverő sárga kutyakölyöktől!” Ezzel kiment a palotából, sárga kutyává változott, és befeküdt a tornác lépcsői alá.

Nem sokkal ezután odaért a palotához Tomo Ulán három csikósa, és megkérdezték, merre kell menni a gazdag Badma hán felé. Namtu Haraksin így felelt:

– Nem tudom az utat. Menjetek ki, a tornáclépcsők alatt hever egy sárga kutyakölyök, kérdezzétek azt. Ő tudja, merre visz az út, s meg is mutatja!

Tomo Ulán hán három csikósa kiment a palotából, látták, hogy a tornác alatt csakugyan hever egy sárga kutyakölyök, hozzá

fordultak:

– Mutasd meg nekünk a gazdag Badmához vezető utat!

Erre a kérésre előbújt a sárga kutya a tornác lépcsője alól, elébük állt, és megindult Badma háta felé. Amikor az út feléig értek, a kutyakölyök megmutatta a gazdag Badma palotáját, majd visszafordult, az úton azonban fekete légygé változott, és a csikósok után repült, beérte őket, és rászállt egyikük hátára. A három csikós megérkezett a palotába, a gazdag Badma haragudott rájuk, amiért sokára értek oda, de azok megmagyarázták:

– Eltévedtünk és a fekete tenger szigetére vetődtünk, ahol egy csodaszép palota áll. Abban gyönyörködtünk, és észre sem vettük, hogy három nap telt el.

– Az semmi! Egyenest délen, a nagy tenger partján örökké zöld nyírfa áll, télen-nyáron zöldell. E fa ágain hetven különféle madár rakott fészket, egész évben dalolnak, csicseregnek. Mi lenne veletek, ha ezt a nyírt meglátnátok? – mondta Badma két idősebb asszonya.

Ekkor az egyik lovász hátán ülő fekete légy, miután végighallgatta az elbeszélést, hazarepült, és visszaváltozott emberré. Bement a palotába, és mesélte anyjának, Namtu Haraksinnak:

– Azt hallottam, hogy egyenest délen, a nagy tenger partján áll egy örökké zöld nyírfa, amelyen hetvenféle madár fészkel, egész éven át dalolnak és csivitelnek. Megyek és elhozom azt a fát!

– Még kicsi vagy, az út hosszú, nem mehetsz! – mondta az anyja.

Másnap reggel mégis útra készült Namtu Haraksin fia, botot vett a kezébe, arra támaszkodva indult egyenest délnek. Nemsokára elérte a nagy tenger partját. Csakugyan ott állt a parton egy hatalmas, zöld nyírfa, ágain hetvenféle madár fészkel, énekeltek, csicseregtek! A fiúcska harminc fekete egérré változott, az egerek kikaparták a földet a fa gyökerei közül, de egyetlen gyökeret sem sértettek meg. Ezután visszaváltozott emberré, felemelte és fejére tette a nyírfát gyökerestül, fészkektől, hazavitte, elültette; a fa még szebb lett az új helyen, és a fészkekbe visszatelepültek a madarak, egész éven át szólt a hetvenféle dal.

Egy reggel azt mondta a fiú anyjának, Namtu Haraksinnak:

– Ma megint jön Ulán Tomo három csikósa, kérdezik majd az utat a gazdag Badma hán felé. Mondd azt, hogy te nem tudod az utat, kérdezzék a tornác alatt heverő kis, sárga kutyát!

Ezután kiment a palotából, sárga kutyakölyökké változott, és bebújt a tornácfel járat lépcsője alá, lefeküdt.

Hamarosan jött a három csikós, bementek a palotába, kérdezték az utat a gazdag Badma országába. Namtu Haraksin így felelt nekik:

– Én nem tudom az utat Badma hához. Kérdjétek meg odakint, a tornác alatt heverő sárga kutyakölyköt, az majd megmutatja.

A három csikós kiment a palotából, és megkérdezték a tornáclépcsők alatt fekvő kutyát; a kutyakölyök előmászott, és elindult előttük a gazdag Badma irányába. Amikor félútig értek, megmutatta a palotát, maga pedig visszaindult, azonban útközben megint fekete légygé változott, elrepült a lovászok után, beérte őket, és az egyik hátára telepedett. Ezek megérkeztek a gazdag Badma házába, alti megint haragudott, amiért késtek. Így mentegetőztek:

– Eltévedtünk az úton, és a fekete tenger szigetére keveredtünk. Itt egy csodaszép palota áll, mellette örökkön zöld nyírfa áll, ágain hetven különféle madár fészkel, egész éven át zengenek. Ezekben gyönyörködtünk, észre sem vettük, hogy eltelt három nap, ezért késtünk.

– Egyenest északon él egy hatalmas kan, a vaddisznók királya, Hadargan. Orrával szántja a földet, bele gabonát vet, farkával boronái egész éven át. Alattvalói learatják a gabonát, kicsépelik, lisztet örölnek, pálinkát főznek belőle. Sétálgatnak, isznak. Mi lenne veletek, ha azt a kant látnátok? – kérdezte Badma két öregebb asszonya.

A fekete légy, aki eddig az egyik lovász hátán ült, ekkor felrepült és hazaszállt, majd visszaváltozott emberré. Bement a palotába, és mesélt anyjának, Namtu Haraksinnak:

– Azt hallottam, hogy egyenesen északon él egy hatalmas disznó, Hadargan. Az orrával szántja a földet, elveti a gabonát, farkával boronái egész éven át, alattvalói learatják a gabonát, kicsépelik, megörlik, pálinkát főznek belőle. Mulatoznak, isznak. Megyek és elhozom azt a kant!

– Az a disznó nagyon erős, és rettentően ingerlékeny, nem tudsz megbirkózni vele. Ne menj, még fiatal vagy! – mondta az anyja.

Másnap reggelre kelve azonban botot vett kezébe a fiú, és arra támaszkodva megindult egyenest észak felé. Hamarosan meg is érkezett oda, ahol a kan csakugyan orrával szántotta a földet, bevetette, farkával boronálta. Alattvalói learatták a gabonát, kicsépelték, megőrölték, pálinkát főztek belőle; sétálgattak, ittak.

Hadargan, a vaddisznók hánja nem evett mást, csak egy bizonyos fajta fát. Namtu Haraksin fia gyökerestől kiszedte e fát, velük csalogatta és etetgette hazáig a hatalmas disznót, amelyet követtek alattvalói is. Amikor megérkeztek a palotához, a disznók itt is azt tették, amit korábbi helyükön: Hadargan orrával szántotta a földet, bevetette, farkával boronálta egész éven át; alattvalói learatták a gabonát, kicsépelték, megőrölték, pálinkát főztek, mulatoztak, ittak.

Egyik reggel ismét szólt anyjának, Namtu Haraksinnak a fiú:

– Ma megint jön Tomo Ulán hán három csikósa, és keresik a gazdag Badmához vezető utat. Mondd azt, hogy nem tudod, merre kell menni, kérdezzék a tornác alatt fekvő sárga kutyakölyköt!

Ezután kiment a palotából, sárga kutyakölyökké változott, és befeküdt a tornácfélj árat lépcsői alá. Hamarosan jöttek is a csikósok, bementek a palotába, és kérdezték az utat a gazdag Badma felé. Namtu Haraksin elutasította a három csikóst:

– Nem tudom az utat, menjete ki, és kérdezzétek a lépcsők alatt heverő sárga kutyát. Majd az megmutatja, merre kell mennetek!

Ki is ment mindhárom a palotából, megkérdezték a tornáclépcsők alatt fekvő kutyakölyköt, az előbújt, és elindult előttük a gazdag Badma felé. Félútig vezette őket, megmutatta a palotát, maga pedig visszafordult, a hazafelé vezető úton azonban léggyé változott, és a három csikós után repült, ráült egyikük hátára. A csikósok megérkeztek a gazdag Badma palotája elé, leszálltak lovaikról, és bementek a házba. Badma hán haragos volt, amiért késtek, de Ulán Tomo csikósa magyarázattal szolgáltak:

– Eltévedtünk az úton, és a fekete tenger szigetére vetődtünk, ahol láttunk egy csodaszép palotát, amely mellett egy örökké zöld nyírfa pompázik, ezen hetven különféle madár fészkel, nevelik

fiókáikat, és egész éven át énekelnek, csivitelnek. Láttuk azt is, hogy a palota körül Hadargan, a hatalmas disznó orrával szántja a földet, gabonát vet, farkával boronái, a gabonát alattvalói aratják, csépelik, őrlik, pálinkát főznek, isznak, mulatoznak. Három napig ezt bámultuk.

– Semmi az ahhoz, ami a fekete tenger túlsó végén van! Áll ott egy vasból való palota, minden oldala harmincezer öl. Él ebben a palotában két mezítelen kisgyermek. Kijárnak onnan, és mindkettő felmegy egy-egy hegyre, úgy játszanak, hogy hegyeket dobálnak egymásnak. Körülöttük mérföldes körben kering egy láncon lévő fekete kutya, vadakat fog, és megeszi azokat. Mi lenne veletek, ha ezt láttátok volna? – mondta Badma két idősebb asszonya.

A fekete légy ezután felröppent a csikós hátáról, kiszállt a palotából, és hazatért, otthon megint visszaváltozott emberré, bement anyjához, Namtu Haraksinhoz, és mindent elmondott neki:

– A fekete tenger végében áll egy vasból való palota, minden oldala harmincezer öl. Ebben él két mezítelen kisgyermek. Kijárnak onnan, felmennek egy-egy hegy tetejére, és játszanak: hegyekkel labdáznak. Egy fekete kutya őrzi őket, mérföldes kört tehet láncán, vadakat fogdos és eszeget. Megyek, és elhozom ezeket!

– Kicsi vagy még, nem boldogulsz velük. Várj még kicsit! – mondta erre anyja, Namtu Haralcsin.

– Most megyek, és elhozom őket! – válaszolta a fia.

Az anyja, Namtu Haraksin fejedelemasszony ekkor kifejte tejét, két kalácsot sütött vele, és odaadta fiának.

Másnap reggel legkisebb fia botot vett, arra támaszkodott, mikor ment, gyalog indult a fekete tenger partján végig. Nemsokára elérte a tenger végét. Csakugyan ott állt a vasból való palota: széle is, hossza is harmincezer öl. Kijött a palotából két ruhátlan kisgyermek, felmásztak hegyeikre, és játszadoztak: hegyeket hajigáltak egymásnak, mintha labdák lennének. Köröttük keringett láncán a fekete kutya, elkapta és megette az egymérföldes körbe kerülő vadakat.

Namtu Haraksin kisfia észrevétlenül bement a palotába, ahol roskadásig rakott asztalt talált. Megette mind az ételeket, majd az asztalra tette a magával hozott két kalácsot, maga pedig elbújt a

pincében. Hamarosan megjött a két mezítelen kisgyermek, bementek, és látták, hogy az asztalukon nincs semmi más, csak két kalács. Az idősebb kétszer megkóstolta, majd befalta, a fiatalabb csak egyet kóstolt, s máris az étel végére ért. Egymásra néztek, és megkérdezték:

– Mit éreztél?

– Te mit éreztél?

– Kétszer szívtam anyám tejét, annak ízét éreztem a kalácsban! – felelte az idősebbik gyermek.

– Én egyszer ittam anyám tejéből, de én is annak ízét éreztem a kalácsban! – mondta a fiatalabb kisgyermek.

Lenyelték a morzsákat is, és kérdezték egymást:

– Megjött volna anyánk?

A két ruhátlan kisgyermek kutatáshoz látott, bejárták a vaspalotát. Lementek a pincébe is, ahol megtalálták Namtu Haraksin legkisebb fiát. Ekkor kiderült, hogy vértestvérek, apjuk a gazdag Badma, anyjuk annak legfiatalabb felesége, Namtu Haraksin. Összeszedelőzködtek, hogy útra keljenek anyjukhoz, fogták a nagy fekete kutyát, végigmentek a fekete tenger partján, és megérkeztek anyjuk palotájába, aki nagyon örült. Ezután boldogan élt három fiával a szigeten.

A három fiú azonban készült, hogy megkeresik apjukat, elindultak a gazdag Badma hán palotája felé. Egy napig mentek, rájuk esteledett. Tábort vertek, és hatalmas tüzet raktak, úgy éjszakáztak. Éjjel Badma észrevette a tüzet, és reggelre kelve elküldte egy emberét, hogy hívja meg a vándorokat vendégségbe. A küldönc meg is érkezett, és meghívta a három gyermeket a gazdag Badma hához. Ezek beleegyeztek:

– Ha fejedelmünk hív, perccig sem ülhetünk tovább mi, egyszerű emberek!

Felkeltek, lovukra pattantak, és mentek Badma palotájába. Amikor megérkeztek, lovukat az ezüstsztolpához kötözték a selyem kantárszárakkal, maguk pedig bementek, és üdvözölték a gazdát.

Badma a jobb oldalra ültette őket, ezüsttrónusokra, és megkérdezte:

– Honnan jöttök, hová mentek, és hogy hívnak titeket?

– A fekete tenger szigetén élünk, anyánk neve Namtu Haraksin, apánkat azonban nem ismerjük. Úgy hallottuk, úgy mesélte, hogy atyánk, a gazdag Badma hán, az ő keresésére indultunk! – mondta a három gyermek.

Badma megörült nagyon, azt sem tudta, hová legyen örömeiben: fel akart állni, amikor talpon volt, le akart ülni, amikor pedig székében pihent, így hebegett:

– Azt hittem, hogy gyermektelen vagyok, s íme, itt van három gyönyörű fiam, akikről nem is tudtam!

Kikérdezte fiait, mi is történt és hogyan, s amikor mindent megtudott két idősebb felesége hitvány cselszövéseiről, dühödten parancsolta őket maga elé. Megkérdezte tőlük:

– Szeretnétek-e hetven lófarkat és hetven vörösfenyőt?

– Ha hetven pej kancát fejünk, lesz bőven tejünk, ha hetven fenyőt elfűtünk, melegben ülünk! – mondták a mit sem sejtő asszonyok.

Ekkor a gazdag Badma egyik feleségét hetven pej kanca farkához köttette, s mikor eleresztették a lovakat, nagyot kiáltott: a hetven kanca hetvenfelé futott, hetven darabra tépték az asszonyt. A másik asszonyt hetven vörösfenyő lehajtott csúcsához kötözték, s amikor a fák felegyenesedtek, feleségét a fenyők tépték szét, hetven darabja hetvenfelé repült, a varjak és a hollók eleségéül.

Ezután a három fiú átköltözött atyjához, a gazdag Badmához, a palotát, a nyírfát s Hadargant, a vadkant magukkal vitték, a fekete kutya magától is ment. A gazdag Badma hán újra fiatal feleségével, Namtu Haraksinnal élt, mellettük három gyermekük békében, bőségben.

Boldogan éltek, és eljutottak az öröklétig!

A FARKAS, AKI BUDDHÁTÓL KÉRT ELEDELT

Egyszer régen egy öreg, kiéhezett farkas elment és üvöltött, eledelt kért az istentől. Buddha ezt mondta neki:

– Íme, ott megy egy gazdag ember lova, edd meg azt!

A farkas odament a lóhoz, és így szólt:

– Az isten küldött, hogy megegyelek!

– Ha az isten küldött, hát egyél meg – felelte a ló –, de mielőtt megennél, olvasd el a patámon lévő írást!

A farkas megtörölte a szemét, dörgölte a patát:

– Hol az írás?

A ló felrúgta és elfutott. A farkas feküdt a földön, alig pihegett, és szidta önmagát:

– Enni hívnak, nyaldosol; kérnek, hogy menj be: benézel az ablakon. Mikor tudtam én olvasni?! Mégis eszembe jutott dörzsölgetni a ló patáját.

Nagyon hibáztatta önmagát.

Később ismét üvöltözött. Ekkor Buddha egy gazdag ember öreg kutyáját mutatta neki eledelül. A farkas odament a kutyához, és azt mondta neki:

– Buddha küldött, hogy megegyelek!

A kutya így felelt erre:

– Mivel Buddha küldött, egyél meg! De várj egy kicsit.

Lakodalom van nálunk, megvendégek! Hozok neked pálinkát meg ennivalót.

A farkas így szólt:

– Jó, várok egy kicsit.

A kutya hozott vodkát, leitatatta a farkast. A farkas berúgott, támoltygott, végül leült. Amint ott ült, dalra gyújtottak a vendég oroszok a lakodalmas házban. Ahogy ezt meghallotta a részeg farkas, üvöltött, és azt hitte, hogy ő is énekel. Mikor az oroszok meghallották üvöltését, kirohantak, agyba-főbe verték, olyan irgalmatlanul, hogy összeesett, alig pihegett.

Újra nagyon szidta önmagát:

– Hát szoktam én vodkát inni? Most ittam, berúgtam. Becsapott az öreg kutya!

Leült, és keservesen üvöltött.

Amint így üvöltött, így szólt hozzá Buddha:

– Edd meg egy ember disznait!
A farkas odament a disznókhoz, s azt mondta nekik:
– Buddha küldött, hogy megegyelek titeket!
– Ha Buddha küldött – mondták a disznók –, hát egyél meg! De várj egy kicsikét, hadd beszélgezzünk még egyszer utoljára, mielőtt megennél minket!

Beleegyezett a farkas:

– Várok! – mondta.

A disznók erre visítotak, és rohanguáltak a kerítés körül. Mikor ezt meghallotta a gazda, odaszaladt:

– Mi történik itt? – Majd egy bottal rátámadt a farkasra.

Épp hogy bele nem halt, elszaladt. Ismét szidta önmagát:

– Micsoda beszédet vártam és hallgattam! Bakot löttem!

Majdnem agyoncsaptak! Mától kezdve senkire sem hallgatok!

Ment tovább, mardosta az éhség, egész legyengült már. Térdei összeakadtak, lábait húzta, – megint felüvöltött! Azt mondta neki Buddha:

– Ott jön egy ember a fiával. Edd meg azt az embert!

A farkas odament, és így szólt:

– Buddha azt mondta, hogy egyelek meg!

– Ha Buddha azt mondta, hát egyél meg! Hanem a világért se egyél a földön ülve! Én felmászom a fára, gyere utánam, és ott egyél meg! – mondta az ember.

– Rendben van – felelte a farkas –, de hogyan fogok én felmászni a fára?

Az ember így szólt:

– Én felmegyek előre, egy kötéltre hurkot kötök, leengedem, te a fejedre húzod, én megszorítom, és így szépen fel húzlak téged is.

Beleegyezett a farkas, belebújt a hurokba, az ember le ugrott a fáról, a farkast felhúzta, és megölte.

GURGALDAN HÁROM ESZES FIA

Gurgaldan három fia gyakran átkelt a tengeren. Úticéljuk különféle volt, de legtöbbször azért mentek, hogy szavakkal mérkőzzenek, ugyanis talányokban beszéltek. Azóta tíz nemzedék múlt el.

Egyszer Gurgaldan három fia a tengeren túl, Alarban járt. Elvesztegették az időt, ezért megálltak egy háznál, és éjszakai szállást kértek. A ház körül egy leányka forgácsot gyűjtött. Amikor odaértek, megkérdezték a leányt:

- Itthon van-e apád és anyád?
- Nincsenek itthon – válaszolta a leányka.
- Hová mentek a szüleid? – kérdezték a Gurgaldan fivérek.
- Elmentek a szomszédhoz, akinek nem tartoztak, hogy adósok legyenek, betegek nem lévén, betegséget szerezni! – felelte a leány.

Ezután a három Gurgaldan fivér megkérdezte, ott tölthetik-e az éjszakát a házban, mire a leány azt mondta, hogy ezt csak szülei tudják. Erre Gurgaldan három fia a következő kéréssel fordult a leányhoz:

- A pusztában fogunk éjszakázni. Adj nekünk egy bográcsot, hogy egy-két fogoly tojást meg darunyakat főzzünk!
- Új a bogrács, eltöritek. Félek apámtól. Nem szoktuk törölni, kitörlitek. Félek anyámtól! – válaszolta a leány.

Ezután a három Gurgaldan így fordított a beszéden:

- A pusztában töltjük az éjszakát. Holnap azonban újra eljövünk. Fejd meg a bikát, tejéből csinálj ordát!
- Nem érek rá, forgácsot kell gyűjtenem! – mondta a leány.
- Minek kell a forgács? – kérdezték azok.
- Bölcsőbe, apám, ugyanis fiút szült! – hangzott a leány válasza.

- Mióta szülnek férfiak? – tették fel a kérdést a Gurgaldanok.
- Mióta borjaznak a bikák? – kérdezett vissza az okos leány, majd bement a jurtába.

Gurgaldan három eszes fia kiment a pusztába, ott töltötték az éjszakát, másnap reggel azonban újra elmentek a jurtába. A leány éppen tehenet fejt. Odamentek hozzá, és megkérdezték:

- Keresünk egy veres, harmadfű tehenet. Nem láttad?

– Nemrég ment egy ilyen dél felé. Három bika járt utána, a legnagyobbinak egyik szarva letört, és ki volt szúrva az egyik szeme. A veres tehén pont ennek az orrára vizelt! – vágott vissza a leány, majd újra eltűnt a jurta mélyén.

Gurgaldan három fia rájött, hogy túljárt eszükön a leány, és nevetségessé tette őket, ugyanis a főokos, a legidősebb fivér, fekete volt, és egyik szemére vak. Elkotródtak.

AZ EMBER ÉS A TIGRIS

Egyszer egy ember kiment a tajgába, ahol összetalálkozott egy tigrissel. A tigris megkérdezte az embert:

– Ki az erősebb közülünk? Három nap múlva eljövünk erre a helyre, összemérjük erőnket: öklünkkel rácsapunk egy-egy fára. Aki erősebb, egy ökölcsapással úgy ledönti a fát, mintha csak elvágták volna, aki pedig gyengébb, az úgyis csak repesztí, szilánkosan törí el a fát.

Megegyeztek, és elmentek, ki erre, ki arra.

Az ember visszament a fához, amelyet a versenyre kijelöltek, és jó darabon átvágta egy fűrésszel, majd hazament. Három nap múlva elmentek a megbeszélt helyre. Az ember rácsapott öklével az elfűrészelt fára, és kidöntötte, mintha elvágták volna. A tigris is rávágott öklével egy ép, sértetlen fára, de csak szilánkosan tudta elrepeszteni.

Nagyon megrémült ekkor a tigris, és így szólt:

– Milyen erős vagy te!

Meghívta magához vendégségbe az embert. Egyszer elküldte a kútra vízért, és egy tizennyolc veder befogadóképességű vízfordóedényt adott az embernek. Ez még a vízmérő edényt sem tudta felemelni, nemhogy a vízfordót tele vízzel. Felásta a földet a kút körül. A tigris megkérdezte tőle:

– Mit ásol?

– Egyszerre akarom elvinni az egész vizet – felelte az ember.

Megijedt a tigris:

– Hagyd, majd viszek én magam vizet, amennyi kell!

A tigris házának délnyugati oldalán helyezte el a vendéget, maga pedig az északnyugati oldalon feküdt le. Éjjel a tigris felkelt, kiélesítette kését, meg akarta ölni vendégét. Az ember, amikor ezt észrevette, felkelt, az ágyba tette a mozsarat és a mozsártörőt, maga pedig kiment az utcára. A tigris szúrta, döfködte a mozsarat, majd lefeküdt aludni újra. Reggel, amikor felkeltek, az ember így szólt:

– Ki szurkált engem az éjjel a késével?

A tigris nagyon megijedt, tagadta:

– Én nem tudom! – mondta.

Amikor az ember hazaindult, a tigris egy zsák aranyat adott neki ajándékba. Az ember megmozdítani sem tudta a zsákot. Így szólt:

– Én nem cipelem a te ajándékodat! Gyere el hozzám, és hozd el te!

Amikor hazaért, azt mondta a feleségének:

– Ha eljön hozzánk a tigris, én az udvaron várom, de te maradj bent a jurtában, kiabálj ki, és kérdezd meg:

– Mit főzzek a vendégnek?

Megjött a tigris, elhozta az aranyat. Amikor az asszony kikiáltott: „Mit főzzek a vendégnek?” – férje így felelt:

– Főzd meg a korábban megölt tigris keresztcsontját, és a később megölt tigris belső részeit!

A tigris, amikor a beszélgetést meghallotta, halálosan megijedt: „Micsoda nép ez, csak úgy leöli és megeszi a tigriseket?!” Eldobta az aranyat, és futott, futott, vissza sem nézett.

Ahogy így rohant, találkozott egy farkassal, aki megkérdezte tőle:

– Miért futsz így?

– Megijedtem az embertől – válaszolta a tigris –, azért futok ennyire!

– Adta teremtetted! – mondta mély megvetéssel a farkas. – Mit félsz az embertől?

Fogta, és visszavezette a tigrist az emberhez. Ez, amikor meglátta őket, így szólt a farkashoz:

– De jó, hogy visszahoztad ezt a gyengét, akit nem tudtam itt tartani!

A tigris azt hitte ezek után, hogy a farkas becsapta őt, elfutott, esztét veszve a rémülettől, és maga után vonszolta a farkast. A farkas kifulladt, tátott szájjal lihegett. A tigris, látva tátott száját, azt hitte, hogy a farkas nevet, és így szólt:

– Ez neked nevetség? Majdnem elpusztultam! – ezzel elfutott a tajgába, az erdő mélyére.

A LAPOCKACSONT

Egyszer, nagyon régen, élt egy öregapó egy öreg anyókéval. Egyetlen bikájuk volt csak, más semmi. Egyszer másik helyre akartak átköltözni: az öreg vezette a bikát szarvainál fogva, az anyóka hátulról hajtotta a jószágot. A bika egyszer csak megállt, és nem mozdult. Az anyóka elcsodálkozott, elindult a bika feje felé, az apókéhoz. Egy hónap alatt alig ért oda. A bika döglötten feküdt; az apóka megmérgesedett, hogy nem akar továbbmenni, és agyonütötte. Az öregapó egy kecske szakálla alatt ült a földön, körülötte bárányok és kecskék legelésztek. A kecske szarvain egy sas ült, és a bika lapockáját eszegette. A sas, amikor meglátta a közeledő anyókát, eldobta a lapockacsontot, és elrepült. A lapockacsont beleesett az apóka szemébe. Az anyóka felmászott az öreg szemére, hogy kivegye a lapockacsontot. Hat napig kereste sikertelenül, végül a hetedik napon megtalálta, és kivette. A lapockacsontot ezután egy róka találta meg, fogai közé kapta, és elfutott vele. A rókát elejtette egy hadsereg, elvették tőle a csontot, ráültek, és átkeltek rajta a tengeren.

Most találd ki, melyik volt a nagyobb: a bika, vagy a kecske, az öreg, vagy a sas, vagy a róka?

(Aki azt mondja, hogy a róka, az ravasz ember; aki azt, hogy a sas, az bátor ember, aki az apókát mondja: komoly ember; aki pedig azt mondja, hogy a bika, vagy azt, hogy a kecske: asszonybolond csavargó.)

A SZÜRKE FARKAS MEG A NŐSTÉNY RÓKA

Reges-régen élt egy nőstény róka, volt egy gidája, egy kisbáránya meg egy icike-picike bikaborja, amelyek egy parányi istállóban együtt laktak. Amikor a nőstény róka elment füvet és virágokat szedni, a kis gida, a báránka meg az icike-picike borjacska bezárkózott az istállóba, még el is torlaszolták az ajtót belülről, mert a nőstény róka mindig meghagyta, ha elment, vigyázzanak magukra, és rajta kívül senkinek ajtót ne nyissanak. Amikor hazaért a füvekkel, virágokkal, a kis gida, a bárány meg a kis bika kinyitotta a zárat, beeresztették Af és ették, amit hozott.

Egyszer elment a nőstény róka füvet és virágokat szedni, a kis gida, a bari meg az icike-picike borjacska bezárkózott az istállóba. Szedte, szedegette a füvet a róka, válogatta a virágokat, és dalolgatott:

*Gidókám, te kicsi kecske,
Rágcsálhatsz majd füvet este!
Hogy ne egyél egyedül,
Bárány, bika melléd ül.*

Meghallotta e dalt a szürke farkas, s elment az istállóhoz, hogy felfalja a bikaborjút, a bárányt, a kis gidát, a nőstény róka jószágát. Így szólt az ajtónál:

– Kis gidám, báránykám, kis bikám! Nyissatok ajtót! Megjött anyukátok, hozott nektek friss füvet, virágot!

Amikor a kis gida, a báránka meg a kis bikaborjú meghallotta a farkas hangját, így válaszolt:

– Vastag a hangod, nem vagy anyánk! A mi anyánknak vékony a hangja!

Ki is néztek egy hasadékon, és hozzátették:

– Szürke vagy, az anyánk pedig sárga!

Elszaladt a farkas, meghempergett a sárga agyagban, majd visszament, és vékony, nyújtott hangon megszólalt:

– Nyissatok ajtót! Én vagyok, anyátok, meghoztam a füvet és a virágot!

Erre is kitaláltak valamit azok ott bent, az istállóban:

– Mutasd meg a fogaidat!

A farkas kivicsorította fogait, megmutatta. A kis gida, a bárány és a kis bika rögtön megállapította:

– Anyánknak kicsi fogai vannak, a tieid hosszúak, vastagok!
Nem vagy te anyánk, te a farkas vagy! Eredj a sárga tengerhez,
találsz ott a parton egy pej csikót, a sárba ragadt, azt edd meg!

El is ment a farkas a sárga tenger partjára, csakugyan ott volt a
pej csikó. Rámordult:

– Megeszlek!

– Ha megeszel, hát megeszel! De előbb húzz ki a sárból,
nehogy a lelkem ittragadjon és kínlódjon! – szólt a pej ló.

A farkas kihúzta a sárból a csikót a száraz partra, de újra csak
azt mondta:

– Most megeszlek!

– Ha megeszel, hát megeszel! De előbb tisztíts meg a sártól.
Neked is jobban esik a tiszta falat, és az én lelkemnek sem kell
maszatosan járnia! – mondta a pej csikó.

A farkas letisztította, egész helyre kis csikó volt így tisztán.
Nyalta is a szája szélét a szürke:

– Most azután megeszlek!

– Ha megeszel, hát megeszel! De előbb olvasd el, hogy mi van
a hátsó lábamra írva! – kérte a ló.

A farkas odament, lehajolt, meg akarta nézni, mi lehet egy
csikó lábára írva, de ekkor a pejkó úgy felrúgta, hogy a farkas ájultan
pottyant a földre, ő pedig elfutott ménésébe.

Amikor a farkas felocsúdott, felment egy hegytetőre, és így
szidta magát:

– Miért nem ettem meg rögtön ezt a pejkót, minek kellett
nekem kihúzni a sárból? De ha már kihúztam/ miért nem láttam neki
a lakomának, miért tisztogattam? De ha már lemostam, minek
mentem a hátsó lábához? Megnézni az írást? Hát tudok én olvasni?

Szitkozódott a farkas, kőbe verte a fejét. Addig verte, addig
verte, amíg végül összetörte.

A HAZUGSÁGOK MESÉJE

Egyszer, nagyon régen, élt három testvér, vadászok voltak. Mikor egyszer vadászni mentek, elfelejtettek tűzszer-számokat vinni magukkal. Törték a fejüket, hogyan és honnan szerezzenek tüzet. Gondolkoztak, gondolkoztak, végül így határoztak: a legidősebb testvér menjen el a föld gazdaszelleméhez, és tőle kérjen tüzet. Elindult a legidősebb testvér, sokáig várták, de nem tért vissza. Elment utána a középső, de az sem jött meg. Végül a legfiatalabb, nem győzve már várni bátyjait, maga is utánuk ment. Megérkezett a gazdához, hát látja, hogy a gazda, egy vén, ősz szakállú öreg, oldalán fekszik a tűz mellett, és a hátát melengeti, bátyjai pedig fákhoz vannak kötözve. Hátukon látszik a kihalászott szíjak nyoma. A gazda megkérdezte a legkisebbtől, hogy miért jött, mire az megmondta, hogy tüzet akar kérni. Így szólt a gazda:

– Ha mesélsz nekem, adok tüzet, de ha nem tudsz mesélni, akkor három szíjra való bőrt hasítok a hátadból, és téged is kikötlek egy fához!

Azt felelte a legkisebb testvér:

– Jó, mesélek, de csak azzal a feltétellel, hogy nem szólsz közbe! Ha ellentmondasz, meghazudtolsz, én hasítok szíjat a te hátadból, én kötötök téged egy fához, és elviszem a tüzet!

A gazda elfogadta a feltételt, a legény pedig elkezdte a mesét:

– Előbb születtem, mint apám, magam legeltettem dédapám tevéit. Egyszer elveszett egy tevecsődör. Meg akartam nézni, nincs-e a közelben, felmentem egy hegyre. A hegy nem bírta el, összeroskadott. Erre egy vörösliliom szárára álltam; a szár olyan jól felemelt és megtartott, hogy láttam körben az egész vidéket. Észrevettem a tevecsődört a tengeren túl, ahol időközben egy csikót is ellett. Elszaladtam a tengerhez, egy ladikba ültem, hogy átkeljek a vizen, – a ladik nem bírta el engem. Ekkor fenyőkéregből csináltam csónakot, az remekül átvitt a túlsó oldalra. Megfogtam a tevét, rátettem a csikót, magam is felültem rá. Vízre szálltunk, ismét át akartam kelni, de a csődör nem bírta el. Erre a tevét tettem a csikóra, magam is hegyükbe ültem, – jól átkeltem a csikón, jobban, mintha a tevéen mentem volna. Megyek a többi tevéhez – sehol sem találom őket. Ismét felmásztam egy hegyre, megint nem bírta el, összedőlt újra.

Üjből a vörösliliom szára álltam, ez aztán olyan jól felemelt, és meg is tartott, hogy minden nehézség nélkül megláttam a tevéket, de az égen voltak. Törtem a fejem, hogyan jussak fel az égre. Egyszer csak látom, hogy egy jurtából egyenesen az ég felé száll a füst. Odasiettem, beleelegyedtem, felemelkedtem az égbe. Ott éppen nagy lakoma volt. Annyi bort ittam, hogy berúgtam és összeestem. Mikor magamhoz tértem, látom ám, hogy a tevéket megették az ottani legyek, amelyek nagyobbak, mint nálunk a tevék. Nem volt mást mit tennem, mint leereszkedtem, vissza a földre, de hogy hogyan, nagy feladatot jelentett számomra. Mégsem törtem soká a fejem. Megöltem néhány legyet, lenyúztam a bőrüket, szíjakra hasogattam, a szíjakból kötelet fontam. A kötelet egy fához kötöztem, és leereszkedtem rajta. Még csak félúton voltam az ég és a föld között, amikor nagy baj történt, kötelem véget ért. Visszamaszni már képtelen voltam, leugrani, elengedni nem mertem. Ha északi szél fúj, dél felé lendültem, ha déli szél jött, északnak repültem. Keletről – nyugatra. Nyugatról – keletre. Három év telt el. Végül megelégedtem, elhatároztam, hogy elengedem a kötelet, sorsomra bízom magam. Elengedtem a kötelet, zuhantam lefelé, beleálltam a földbe, hogy csak a fülem látszott ki. Kimászni nem tudtam sehogy. Eltelt egy év, másik és harmadik is, még egyre ott voltam. Az első évben egy madár fészket rakott a fejemen, a hajam tövén, tojásokat rakott, és ki is költötte, majd amikor felnőttek a fiókák, elrepültek. A második évben a jobb fülemben megfiadzott egy róka. Mikor megerősödtek a kölykei, és el akartak menni, elkaptam a róka farkát a kezemmel, amelyet nagy nehezen ki tudtam húzni a földből. Amint menekülni igyekezett, kirántott egy kissé a földből. A harmadik évben egy farkas jött, ez meg a bal fülemben fialt. Mikor el akart menni felcseperedett kölykeivel, elkaptam a farkát. Futott volna tőlem, de én nem engedtem el. Húzott, húzott a farkas, végül kirántott a földből, de éppen abban a pillanatban le is jött a bőre, és egy zacskó lett belőle. Ebben a zacskóban találtam egy írást: a te adósleveledet. Tartoztál apámnak háromszáz rubellal. Most eljöttem, hogy behajtsam rajtad a pénzt. Ide vele!

Amikor ezt kimondta, nem bírta ki az öreg, a föld gazdászelleme, és rákiáltott:

– Hazudsz!

Erre a legfiatalabb testvér szíjat hasított az öreg hátából, odakötözte egy fához, elengedte bátyjait. Fogták a tüzet, és visszamentek a maguk táborába.

UTÓSZÓ

A mongol nyelvek egyike a burját, amely a Szovjetunió 1923-ban alakult Burját-Mongol Autonóm Szocialista Szovjet Köztársaságában (1959 óta új neve: Burját ASZSZK) és a vele szomszédos körzetekben kb. 240 000, az 1924-ben alakult Mongol Népköztársaságban kb. 30 000 ember anyanyelve. Nem tudjuk pontosan, hogy az 1949-ben alakult Kínai Népköztársaságban élő mintegy másfél millió mongol (az 1953/54-es népszámlálás adata szerint) közül mennyi a burját, de számuk alig haladhatja meg a 300 000 főt.

A burját nyelvnek számos, többé-kevésbé eltérő nyelvjárása van. Az irodalmi nyelv a hori-burját nyelvjárásból fejlődött ki, s a burjátok ma már jelentős eredményekkel büszkélkedhetnek: egy 1959-ben kiadott bibliográfia 170 lapon sorolja fel 58 burját író és költő anyanyelvén és orosz fordításban megjelent műveit. Magyar fordítójuk sajnos eddig alig akadt.

Az 1240 körül keletkezett mű, *A Mongolok Titkos Története* (magyarul megjelent: Bp. 1962., Ligeti Lajos fordítása) szerint Dzsócsi az „erdei népek” sorában 1207-ben hódította meg a burjátokat. A XIV. század elején Rasídu-'d-Din arab történetíró már burját nemzetségeket is említ. E több összetevőjű népesség kialakulásának történetében sok a ma is vitatott kérdés, az azonban bizonyos, hogy a Bajkál-tó környékére a XVII. század második negyedében érkezett oroszok már mongol nyelvet beszélő lakosságot találtak a mesékben is gyakran emlegetett „tenger”, a Bajkál környékén. A burjátok az adó jegyzékek alapján 1651-től fizettek rendszeresen adót (nemesprémben), s Dolgih, napjaink egyik kiváló szovjet történésze, feltérképezte a burjátok XVII. századi elterjedési területét, amely a mai elterjedési terület akkor tunguzok (hamniganok) övezte északnyugati részének felel meg.

A burjátok kultúrájában máig kimutatható az erdei, zsákmányoló (halász-vadász) és a sztyeppi (nomád állattartó) kultúra keveredése, de a nyelvi tények és a történeti adatok is halha-mongol, tunguz és (főleg a nyugati burját nyelvjárásokban) török népelemek beolvadását tanúsítják. A földművelés fejlettebb formái később, orosz hatásra alakultak ki.

A burját történelem és kultúra tanulmányozása a XVIII. században indult meg: Gmelin, Miller, Pallas és Georgi feljegyzései az elsők, majd a XIX. században Scsapov és a forrásokat feltáró Kulomzin folytatta a sort. Ekkor azonban már megjelentek a burját önismereti kutatások első eredményei is: 1846-tól Banzarov, az 1870-es évektől pedig Han-galov írásai.

Ma már a burjátoknak egyetemei, főiskolái, kutatóintézetei vannak, a köztársaság fővárosában, Ulán-Udéban működik a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szibériai részlegének Burját Filiáléja, ahol az évek során számos nemzetközi hírű nyelvész, történész, irodalomtörténész és néprajz-kutató dolgozott. Jelentős tudományos kiadványaikat azonban Magyarországon kizárólag a kutatók szűk köre ismeri.

A burjátok tudományos kutatásának hazánkban hagyománya van: (szentkatolnai) Bálint Gábor tollából jelent meg 1877-ben *Az éjszaki bmrját-mongol nyelvjárás rövid, ismertetése* [Nyelvtudományi Közlemények XIII.: 169-248), Sebők Imre pedig 1913. augusztus 2-i, helyszíni megfigyelése után a *Burját lóáldozat* és *A fehérlóáldozat* című cikkeivel jelentkezett (Túrán II: 105-7, illetve 373-402). Egyik orientalistánk, Bese Lajos napjainkban a burját nyelvet tanulmányozza, Diószegi Vilmos pedig, a magyar és a szibériai hitvilág ismerője (lásd főművét: *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben*, Bp. 1958) a burját néphit kérdéskörében is kutatott: monográfiát tervezett a legfejlettebb és (főleg Hangalov kiadott és kéziratban maradt gyűjtései nyomán) leginkább ismert burját sámánizmusról.

A nyelvtudományi és vallástörténeti kutatókkal szemben a burjátok folklórja alig ismert hazánkban, pedig a nép szellemi alkotótevékenysége igen magas szintű, fejlett és ma is virágzó folklórt hozott létre. Hősepikájukról például így vallanak a burjátok:

Ha egy jó előadó hozzáfog Abaj Geszer bogdó hán történetéhez, kilenc nap és kilenc éjjel sem fejezi be... Úgy tartják, ha az énekmondó nem feled ki semmit, jutalmul egy felszerszámozott lovat kap az égből.

Egyszer egy burját kilenc teljes napig mesélte Geszer történetét. A mese végén már feltűnt az égből leszálló, felszerszámozott ló, ekkor azonban – sajnos – a meséiének elakadt

a szava, kihagyta, hogy Abaj Geszer bogdó hán egy tuskóra tette lovaglókorbácsát...

Megszólalt egy égi hang:

– Jó volt a mese, csak kimaradt a korbács, melyet Geszer a tuskóra tett... – s az égből alászállt ló újra felemelkedett oda.

Itt jegyeznénk meg, hogy Hangalov nagyapja is kitűnő, messze földön ismert *üligeisi* (mese- és énekmondó) volt, négy nap, négy éjjel adott elő egy-egy mesét, hőséneket. Nagyon valószínű, hogy tőle származik a Geszerről szóló burját hőseposznak az a – mintegy száz nyomtatott lapot kitevő! – prózai változata, melyet Hangalov jegyzett fel édesapja és egy (szintén burját) szomszédasszonyuk elmondása alapján, de amely csak egy évtizeddel később, 1893-ban jelent meg Potanyin egyik művében.

Különös világ tárul elénk a burját mesékben: egy távoli nép életét tükrözik, amely ma már ugyan teljes jogú tagja a szovjet társadalomnak, nemrégén még sámánok, lámák, orosz és burját no/onok szellemi és anyagi elnyomása alatt élt.

A buddhizmus (amelynek lámaista formája a XVII. század végétől terjedt el a mongol nép között) nyomai gyakran bukkannak fel meséikben: a „palotákat”, amelyek tulajdonképpen felnagyított jurták, vagy faházak, *bmhánok* (Buddha-szobrok és egyéb buddhista ábrázolások) díszítik, és a buddhista szerzetesek, a lámák, éppen olyan gyakori szereplői történeteiknek, mint a sámánok, az ősi hitvilág tudós, gyógyító, áldozatokat bemutató „papjai”. A sámánizmus-amelynek emlékeire a magyar nép hitvilágában Diószegi Vilmos kutatásai derítettek fényt – a burjátoknál már-már a tételes vallások szintjére emelkedett: kialakult a legfőbb „isten” fogalma is. Ezt és az alacsonyabb rendű istenségeket Tlmr-játok mindig a *tengri* („ég”) szóval jelölik, például *Eszege Malán tengri*, a Tolsten (a Kopasz Égi Atya) szerepel a kötet meséiben is – például az első burját sámánról szóló mesében (*Az éggel vívó Morgan Haza*), vagy Altán Sagáj történetében és *A pokoljáró Mú Montó* meséjében. Az „isteneket” követik a különféle égi és földi (de mindig természetfeletti!) „urak”, a *hadok* (kánok) és *nojonok*, majd az alacsonyabb rangú gazda- és óvszellemek [*ezsine k* és *zaján ok*) következnek – mindez bonyolult mellé- és alárendeltségi, sőt rokonsági viszonyban, és ezt a rendszert át- meg átszövik az ani-

misztikus képzetek is. Természetesen az oroszokkal való együttélés évszázadai és a térítési törekvések sem maradtak hatás nélkül. A kereszténység is alakította a burját hitvilágát és világképet, s hatott a meseanyagra is: példa rá több vízözönmonda és Nikola burhán (Szent Miklós) személyének szerepeltetése (1. a *Hogyan tanultak meg aratni a burjátok*¹ című mesét).

Érdekes konglomerátum a burját folklór: naiv természetmagyarázó mítoszok mellett dualisztikus teremtszövegek, mesékké kopott hőselemek és eposzok mellett világjáró szíi-zsék egyaránt megtalálhatók benne. A buddhizmussal sok indiai eredetű mese és példázat is került a burjátok népköltészetébe, s ezen elemek egy része (természetesen más utakon) Európába is eljutott. A hattyúk tava motívum például annyira gyakori és jellemző a burját törzsi-nemzetségi eredetű mondák egy részére (*Miért fekete a hattyúk lábal*, vagy *Az öreg koldus*), hogy a dekabrista Besztuzsev, aki a múlt század közepén először közölt burját meséket, kötetének is *A hattyúk tava* címet adta.

A burját népköltészete, meseanyaga mindenképpen bő aratást ígér az összehasonlító folklórkutatásoknak, és ma már szövegek is kellő mennyiségben állnak a kutatók rendelkezésére. Besztuzsev nevét már említettük, de az ő három meséje csak a szerény kezdetet jelzi. Hangelov és a kortárs gyűjtők (Zatopljajev, Batorov, Vambocerenov, Lumbu-nov, Nomtojev és Loginovszkij, sőt, még maga Potanyin, a mongol folklórisztika atyja is) igen nagy anyagot gyűjtöttek össze, s részben – oroszul – publikálták is. Az orosz nyelvű kiadványok, válogatások összeállítói sorában Kondakov, Protaszov, Szmoljev és Dubrovskij említendő még, azonban sokkalta jelentősebbek a nyelvészeti igényekkel készült (kétnyelvű) kiadványok, Rudnyev, Zsamcarano, Poppe stb. munkái. Torojeva, Sadajov és Elijaszov nevéhez fűződnek az újabb kötetek – és a napjainkban megindult fejlődés, intenzív kutatótevékenység oly nagymértékben megnövelte az archívumok anyagát, hogy N. Saraksinova az ötvenes években már kandidátusi disszertációt írt a népének meséiről.

Ebben a kötetben elsősorban a Hangelov gyűjtötte meseanyag szerepel és azt kortársak gyűjtéséből, továbbá a burjátok hitvilágával foglalkozó közlemények folklóranyagából egészítettük ki.

Azt itt közölt mesék gyakori szereplői a *mangaúiajok* (a halha-mongol anyagban *mangusz* néven szerepelnek), akikkel kapcsolatban Solymossy Sándornak a magyar népmesék sárkányalakjáról tett megállapítására hivatkozhatunk (Ethno-graphia XLII: 113-132) – ezek tulajdonképpen emberszabású lények, csak éppen több fejük van (éppen úgy, mint az Altaj hegység vidékein élő török népek meséiben és hőseposzaiban a *dzsilbegeneknek*), iszonyú erősek, azonban a természetük nagyságáról szóló mesei részletek túlzásait ugyanúgy kell értékelni, mint az egyéb mesehősök természetének felnagyítását, hiszen például Herhen anyó (1. a hasonló című mesét) „bújócskázik” a mangathajjal egy jurtában, Bőhön hőbűn pedig (1. az azonos című mesét) emberi házként veszi birtokba egy mangathaj házát. – A burját mesékben is találkozunk azonban, éppen úgy, mint a magyar mesék egy részében, a nyugati mesék sárkány alakjával (*A vadász*).

A mesék valamennyi ember- és természetfeletti lényét külön nem ismertethetjük; a szójegyzék minden burját kifejezés rövid magyarázatát megadja, a személyneveket kivéve, – az utóbbiak legtöbbje ugyan lefordítható, azonban ezek egy részét csak a mesékben oldottuk fel (pl. Altán Sagáj mergen = Sagáj, az arany vadász), de csak ott, ahol az a gyakori ismétlődés elkerülésére vagy a mesék színesítésére szükségesnek látszott.

Vannak olyan szavak és kifejezések, amelyeket nem fordítottunk le, bár „beszélő nevek”; a *sagáj* szó is fordítható, de csak zavarná az olvasót, ha megtudná, hogy a burját szó a juh bokacsontját jelenti, amely játékszer is a mongol (és egyéb juhtartó nomád) népeknél; a mese szándékával ellentétben, ahol az e nevet viselő hős erős és hatalmas, a lefordított szó Hüvelyk Matyi vagy Babszem Jankó képzetét kelthetné. (A mese halha-mongol, teljesebb változataiból egyébként ismeretes, hogy a hős nevét gyermekkorai, arannyal kiveret bokacsont-játékáról kapta, a mese főalakjának burját neve tehát fordításban így hangzik: Arany Juhbokacsont, a vadász – a pontos fordítás azonban ez esetben élvezhetetlenné tenné a szöveget, a szabadabb fordítás néhány esetben a hívebb megoldást képviseli.)

A burját és a mongol népköltészet iránt érdeklődő olvasó a közelmúltban Lőrincz László *A mongol népköltészet* című kitűnő

kötetével ismerkedhetett meg (a Ligeti Lajos szerkesztette Körösi Csorna Kiskönyvtár 6. kiadványa – Bp. 1969), amely elsősorban a rokon, délről szomszédos halha-mongol anyaggal foglalkozik.

Az elmúlt években számos olyan mű jelent meg, amelyek segítik az olvasót a burját (és ezen keresztül a mongol) népek megismerésében. Ennek a kötetnek kiadása is azt a célt szolgálja, hogy a távoli, de kedves rokon mesekincsével a magyar olvasóknak a burját népet bemutassa.

Mándoki László

A GYAKRABBAN ELŐFORDULÓ BURJÁT SZAVAK ÉS FOGALMAK MAGYARÁZATA

ada – a szellemlények egyik fajtája (lehet jó is, általában azonban rossz)

altán – arany

argalan-gán – mammut

bohold ~ *boboldoj* – a rossz szellemek egyik fajtája

burhán – isten, istenség, Buddha, de ugyanezzel a szóval jelölik ezek ábrázolásait, szobrait is

daraszun – erjesztett tejből párolt pálinka

Dolón Übügūt – Hét Öreg: az Ursa maior (Nagymedve, nálunk: Göncölszekér) burját neve

Erlen hán – az alvilág fejedelme

ezsin – gazdászellelem, őrző szellem: *Gali ezsin* – a tűz gazdászelleme

Gurban Maral – Három Szarvas: az Orion-öv (nálunk: Három Kaszás) csillagainak burját neve

hán – (többesszáma: *hat*) – a kán „fejedelem” szó burját alakja, a hitvilágban is szerepel bizonyos szellemlények (gazda-és őrzőszellemek) megjelöléseként; *Lúszun hán* – a vízisárkányok királya

hesze – sámándob (kerek vagy tojásdad fakávéra egyik oldalról ráfeszített bőrrel)

hojbon – kísérő, szolgál; átvitt értelemben, s itt a mesében: hízelgő, szolgálalkú

Huran nojon – az eső ura

húr – vonós hangszer, a burját hegedű; bőrrel bevont, hengeres rezonátora van, legfejlettebb, művészi faragású formája a lófejben végződő *morin húr*

láma – buddhista szerzetes-pap

mangathaj – sokfejű, mitikus csodalény (1. az Utószót is)

mergen – biztosan célzó vadász; névként is szerepel

morin – ló

nojon – úr (nemcsak a régi idők hétköznapijaiban, hanem a hitvilágban is)

ongon – őrző szellemek ábrázolása: *yuruktan ongon* – rajzolt őrzőszellem

tengri – ég, s egyben az églakók, az istenek neve. A burját mitológiában 99 tengrit tartanak számon, ezek közül 55 nyugati (jó) és 44 keleti (rossz). Szinte főistenként szerepel a nyugatiak közül:

Eszege Malán tengri (l. az Utószót is)

üligersi – mese- és énekmondó: az *üliges* (hős)mese hivatott előadója

zaján – az alsóbbrendű istenségek megjelölése